Taal in stad en land

WEST-VLAAMS

Magda Devos
Reinhild Vandekerckhove

lannoo

Taal
in stad en land

WEST-VLAAMS

Taal
in stad en land

WEST-VLAAMS

Magda Devos en Reinhild Vandekerckhove

lannoo

Delen binnen de reeks 'Taal in stad en land', hoofdredactie Nicoline van der Sijs

Verschenen delen België
1 *Belgisch-Limburgs* door Rob Belemans en Ronny Keulen
2 *Brussels* door Sera de Vriendt
3 *Frans-Vlaams* door Hugo Ryckeboer
4 *Stadsantwerps* door Georges De Schutter en Jan Nuyts
5 *Vlaams-Brabants en Antwerps* door Miet Ooms en Jacques Van Keymeulen
6 *Oost-Vlaams* door Johan Taeldeman
7 *West-Vlaams* door Magda Devos en Reinhild Vandekerckhove

Verschenen delen Nederland
1 *Amsterdams* door Jan Berns m.m.v. Jolanda van den Braak
2 *Fries en Stadsfries* door Pieter Duijff
3 *Gronings* door Siemon Reker
4 *Haags* door Michael Elias i.s.m. Ton Goeman
5 *Leids* door Dick Wortel
6 *Maastrichts* door Ben Salemans en Flor Aarts
7 *Oost-Brabants* door Jos Swanenberg en Cor Swanenberg
8 *Rotterdams* door Marc van Oostendorp
9 *Stellingwerfs* door Henk Bloemhoff
10 *Utrechts, Veluws en Flevolands* door Harrie Scholtmeijer
11 *Venloos, Roermonds en Sittards* door Pierre Bakkes
12 *West-Brabants* door Hans Heestermans en Jan Stroop
13 *Zuid-Gelderse dialecten* door Jan Berns
14 *Sallands, Twents en Achterhoeks* door Jan Nijen Twilhaar
15 *Heerlens Nederlands* door Leonie Cornips
16 *Taal van de Wadden* door Mathilde Jansen en Marc van Oostendorp
17 *Drents* door Henk Bloemhoff en Henk Nijkeuter
18 *Zeeuws* door Lo van Driel
19 *Zuid-Hollands* door Cor van Bree
20 *Noord-Hollands* door Jan Berns m.m.v. Sanne Steusel

www.lannoo.com

Vormgeving omslag en binnenwerk: Villa Y (André Klijssen), Den Haag
Zetwerk: PROgrafici, Goes
Gedrukt en gebonden bij Drukkerij Wöhrmann

D/2005/ 45 / 389 – ISBN 90 209 6051 2 – NUR 616

Voorwoord bij de reeks 'Taal in stad en land'

Tussen mei 2002 en herfst 2004 zijn bij Sdu de twintig delen van de reeks 'Taal in stad en land' verschenen die betrekking hebben op de dialecten in Nederland. In 2004 en 2005 zijn daarenboven bij Lannoo nog zeven delen verschenen over de Nederlandse dialecten in België en Frankrijk. Zie de pagina hiernaast voor een overzicht. Ieder deel van de reeks beschrijft de taal van een bepaalde streek of stad. Hiermee zijn alle regionale variëteiten van het Nederlands (inclusief de minderheidstaal Fries) beschreven, sommige globaal en andere gedetailleerder. De boeken zijn bedoeld voor ieder die in Nederlandse dialecten is geïnteresseerd – of men deze nu zelf spreekt of niet.

De reekstitel '*Taal* in stad en land' is opzettelijk gekozen om te benadrukken dat de taalvariëteiten waarover binnen de reeks gesproken wordt, zoals standaardtaal, dialect, streektaal, stadstaal, sociolect, groepstaal of accent, taalkundig allemaal gelijkwaardig zijn. In dit voorwoord wordt een algemeen beeld geschetst van de taalvariëteiten die in Nederlandstalig België en Noord-Frankrijk voorkomen, en wordt aandacht besteed aan de opzet van de delen binnen de reeks.

Het Standaardnederlands

Het Standaardnederlands of Algemeen Nederlands is in de Renaissance ontstaan. De taal die in de Middeleeuwen in de Lage Landen werd gesproken, verschilde per regio, stad en zelfs dorp. Er bestonden dus alleen streektalen. Tijdens de Renaissance werd naast de geleerdentaal Latijn steeds vaker de volkstaal, dus het Nederlands, gebruikt, zowel in literaire en wetenschappelijke werken als in bijbelvertalingen. Door de opkomst van de drukpers vonden de teksten bovendien een ruimere verspreiding dan voorheen. Omdat daarbij de taalverschillen tussen de verschillende regio's hinderlijk voor de communicatie bleken, schiep men een overkoepelende standaardtaal, waarin althans in de geschreven taal de regionale verschillen beperkt werden. Vanaf die tijd bestond er een verschil tussen enerzijds de dialecten, die in een bepaalde streek gesproken werden, en anderzijds de gestandaardiseerde schrijftaal, die in het hele Nederlandstalige gebied min of meer uniform was.

Hierbij dient opgemerkt dat er formeel geen verschil bestaat tussen een taal en een dialect. Traditioneel wordt Fries een taal en Brabants een dialect genoemd, maar in taalkundig opzicht verschillen zij niet: het Fries en het Brabants zijn beide volwaardige taalsystemen. Hoogstens kan men beweren dat het verschil tussen het Fries en het Standaardnederlands groter is dan dat tussen het Brabants en het Standaardnederlands – of dat klopt staat nog te bezien. Het verschil tussen het Standaardnederlands en een Nederlands dialect ligt in buitentalige zaken: in het feit dat spelling, grammatica en woordkeus van het Standaardnederlands zijn geüniformeerd, vastgelegd en op school worden onderwezen, en dat het Standaardnederlands tot staatstaal is verheven in België (naast Frans en Duits) en in Nederland. Vandaar dat taalkundigen op de vraag wat het verschil is tussen een taal en een dialect, hun toevlucht nemen tot one-liners zoals 'taal is een dialect met een leger en een vloot' en 'taal is een dialect met een nationale vlag'. Standaardtaal en dialect hebben een verschillende maatschappelijke positie gekregen, en daardoor ook een verschillende maatschappelijke waardering.

Zoals gezegd bestond er vanaf ongeveer de zeventiende eeuw een gestandaardiseerde schrijftaal. Deze werd vooral in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden gebruikt en gevormd, omdat Zuid-Nederland na de val van Antwerpen in 1585 onder vreemde (Spaanse, Oostenrijkse of Franse) overheersing stond. Vlaanderen had toen tot de kortstondige samenvoeging

van Noord- en Zuid-Nederland onder Willem I weinig contact met de Noord-Nederlandse standaardtaal, en kon evenmin een eigen standaardtaal ontwikkelen. De officiële taal was het Frans, terwijl daarnaast het dialect in Vlaanderen in gebruik bleef; Roland Willemyns geeft hiervan vele voorbeelden in zijn *Het verhaal van het Vlaams.* Tijdens het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, van 1815 tot 1830, riep koning Willem I het Nederlands uit tot landstaal en administratieve taal van het rijk, onder het motto: één land, één taal.

Terwijl in Nederland in de negentiende eeuw, na de afscheiding van België, de beschaafde spreektaal zoals die onder de ontwikkelde burgers van de Randstad werd gesproken, zich steeds meer uitbreidde, maakte het Nederlands in België een moeilijke tijd door. Weliswaar werd in de Belgische grondwet van 1831 bepaald dat het gebruik van de talen Frans en Nederlands vrij was, maar dit hield in de praktijk in dat het Frans bevoordeeld werd, ondanks het feit dat de meerderheid van de bevolking Nederlandstalig was. Het grootste deel van de bevolking sprak namelijk wel een Nederlands dialect, maar geen ABN, terwijl de bovenlaag Frans sprak. Bestuur en rechtspraak vonden dan ook in het Frans plaats. Na 1830 werd de 'Vlaamse beweging' actief. Velen zetten zich in voor een verbetering van de positie van het Vlaams, waarbij de meerderheid zich op het Noord-Nederlands richtte. Vanaf ongeveer 1870 trachtte men de gelijkberechtiging van het Nederlands naast het Frans af te dwingen door middel van taalwetten. Op het eind van de negentiende eeuw werd langzaam maar zeker het onderwijs in het Nederlands uitgebreid. In 1914 werd de leerplicht ingevoerd en bepaald dat in het lager onderwijs de gebruikelijke taal van het kind als voertaal gebruikt zou worden. Vanaf dat moment kreeg iedereen in Nederlandstalig België Nederlands onderwijs. In 1930 werd de universiteit Gent als eerste vernederlandst. Hiermee had het Nederlands als onderwijstaal het pleit gewonnen, en kwam voor het eerst een Vlaamse elite op die haar hele onderwijscarrière in het Nederlands had doorlopen. Ook het bestuur en het gerecht werden in de jaren dertig geheel vernederlandst.

Na de Tweede Wereldoorlog verbreidden radio en tv de gesproken standaardtaal. Vanaf ongeveer 1960 breidde het gebruik van het Standaardnederlands van een kleine intellectuele elite zich uit over een grote groep, door de stijgende welvaart, de verhoging van het onderwijspeil en de democratisering van de toegang tot het hoger onderwijs. Dat betekent dat pas vanaf de

jaren zestig de standaardisering in Nederlandstalig België een brede sociologische basis krijgt. Vanaf dat moment verspreidde het standaardtaalgebruik zich geleidelijk over de hele taalgemeenschap, gedragen door een maatschappelijke elite.

In België is de standaardisering dus veel later begonnen dan in Nederland. Momenteel is de standaardtaal in Nederland en België grotendeels identiek, en de verschillen worden kleiner: er bestaat slechts een gering aantal grammaticale verschillen tussen het Belgisch-Nederlands en het Nederlands-Nederlands, en de verschillen in de woordenschat bedragen naar schatting slechts enkele procenten. Alleen in de uitspraak nemen de verschillen juist toe in plaats van af. In Nederland is namelijk sinds de jaren zeventig een grotere en geaccepteerde variatie opgetreden binnen de standaarduitspraak: allerlei vormen die tot de Hollandse substandaard behoorden, zijn geleidelijk min of meer geaccepteerd en verbreiden zich nog steeds. Poldernederlandse klinkers (/aai/, /ou/ en /aau/ in woorden als *tijd, huis, koud*) worden vrij algemeen gebruikt, zeker onder jonge hoogopgeleide vrouwen, *s* en *f* komen regelmatig in de plaats van *z* en *v* (dus *zien* en *voor* worden uitgesproken als /sien/ en /foor/), en de zogenoemde Gooise *r* (een enigszins klinkerachtige *r* die veel weg heeft van de Engelse *r*) wint steeds meer terrein. In België hebben deze veranderingen niet plaatsgevonden.

Dat er een 'Belgische variant van de Nederlandse standaardtaal' bestaat, wordt bijvoorbeeld in het VRT Taalcharter erkend en geaccepteerd. Er wordt over gezegd: 'Als norm geldt de taal die door taalgevoelige Vlamingen wordt gehanteerd wanneer zij hun taal bewust verzorgen. Die norm sluit grotendeels aan bij de algemene Nederlandse standaardtaal, maar laat ruimte voor Belgisch-Nederlandse inbreng op het gebied van uitspraak, woordkeus, zegswijzen en beeldspraak.'

Taalvariëteiten in Nederlandstalig België

Naast de standaardtaal zijn de dialecten blijven voortleven, en die staan in deze reeks centraal. De dialecten kunnen in verschillende dialectgroepen worden onderverdeeld, namelijk in het Limburgs, Brabants, Oost-Vlaams, West-Vlaams en Frans-Vlaams – aan ieder van deze dialectgroepen is in de reeks een apart deel gewijd. Tussen de verschillende dialectgroepen liggen overgangsgebieden, die op de kaart hieronder gearceerd zijn. Uit de kaart

– afkomstig uit het tijdschrift *Oost-Vlaamse Zanten* 2002, 3/4, 171 – blijkt tevens dat de grenzen van de dialectgroepen niet samenvallen met de provinciegrenzen.

De grote dialectgebieden in Nederlandstalig België

Het Frans-Vlaams is eigenlijk een onderdeel van het West-Vlaams, maar heeft door zijn geïsoleerde positie niet deelgenomen aan West-Vlaamse vernieuwingen aan de andere zijde van de rijksgrens en heeft hierdoor allerlei archaïsmen bewaard. Ook in Zeeuws-Vlaanderen wordt Vlaams gesproken; dit Zeeuws-Vlaams komt in het deel *Zeeuws* aan bod.

Brabants wordt behalve in de Belgische provincies Vlaams-Brabant en Antwerpen ook gesproken in de Nederlandse provincie Noord-Brabant. Wie de verschijnselen over de grens wil bekijken, kan de delen *Oost-Brabants* en *West-Brabants* raadplegen. Ook het Limburgs wordt gesproken in zowel Belgisch- als Nederlands-Limburg. Aan de Nederlandse kant zijn hierover de volgende drie delen verschenen: *Heerlens Nederlands*, *Maastrichts*, en *Venloos, Roermonds en Sittards.*

In de reeks is aan twee Belgische stadstalen een apart deel gewijd, en wel om tegengestelde redenen. Het Brussels krijgt een eigen deel omdat het een kwijnend bestaan leidt en zelfs gevaar loopt te verdwijnen, terwijl het Stadsantwerps (dat behoort tot de Brabantse dialectgroep) juist bloeit en invloed uitoefent op de omringende dialecten. De overeenkomst tussen de twee stadstalen is dat het allebei unieke dialecten zijn. In het Oost-Vlaamse deel wordt voorts speciale aandacht geschonken aan de Gentse stadstaal, omdat deze een taaleiland vormt binnen het Oost-Vlaams.

In Vlaanderen wordt nog veel dialect gesproken, door meer mensen in meer situaties dan in Nederland, maar ook hier gaan de dialecten dramatisch achteruit. Het is echter niet zo dat de mensen die het dialect laten vallen, onmiddellijk VRT-Nederlands gaan spreken – dat hoor je in Vlaanderen maar bij heel weinig sprekers, alleen bij hoogopgeleiden die een goede reden hebben om keurig Nederlands te spreken. In plaats daarvan hanteren zij een variëteit die geen dialect meer is, maar ook geen standaardtaal, tussentaal dus. Er bestaat in België een continuüm met aan het ene uiterste het oude, traditionele dialect en aan het andere de hoogste variëteit van het Standaardnederlands die in België als het 'goede voorbeeld' en het na te streven doel wordt beschouwd: het VRT-Nederlands. Daartussenin liggen allerlei variëteiten, tussentalen, waarvan de ene dichter bij het dialect, de andere dichter bij dat VRT-Nederlands aansluiten. In de tussentalen vinden we grote invloed van de dialecten en veel gallicismen (*kader* in plaats van 'lijst', *zich bedriegen* voor 'zich vergissen', *gekend* voor 'bekend'), purismen (*stortbad* voor 'douche', *geldbeugel* voor 'portemonnee'), en archaïsmen (*geenszins, kleed* 'jurk', *nochtans, vermits*). Sinds de jaren negentig lijkt er zich een autonome standaardisering te voltrekken onder de tussentaalvariëteiten, uitgaande van het Brabants. Want Brabant is het taalcentrum in België: Brabantse uitspraakvarianten en woorden (*beenhouwer* 'slager', *hesp* 'ham' en *pinnekensdraad* 'prikkeldraad') worden door andere Nederlandse dialecten in België en door tussentalen overgenomen.

De recente doorbraak van de tussentalen is te wijten aan een aantal factoren: in de jaren zeventig en tachtig van de twintigste eeuw hebben ouders er massaal voor gekozen om hun kinderen niet meer in dialect op te voeden, omdat het traditionele dialect geen geschikt communicatiemiddel was in de postindustriële samenleving met haar enorme mobiliteit en het grote aantal contacten op middellange en lange afstand. Omdat de stap van dialect naar Standaardnederlands voor Vlamingen die zelf in het dialect of hooguit in een regiolect zijn grootgebracht, te groot was, gingen zij zich massaal bedienen van tussentalen. De sterke positie van Vlaanderen in economisch en politiek opzicht en het groeiende Vlaamse zelfbewustzijn zorgen bovendien voor een grotere waardering voor de eigen moedertaal tegenover het Frans, en leiden tevens tot de overtuiging dat de norm uit Nederland niet langer alleenzaligmakend is, maar dat er ruimte moet zijn voor typisch Belgische taalkenmerken. De populariteit van tussentalen is af te lezen aan het veelvul-

dige gebruik hiervan bij de commerciële omroep, VTM, die in 1989 werd opgericht; bij de BRT (later VRT) daarentegen hield en houdt een speciale medewerker toezicht op het taalgebruik.

De meeste Vlaamse taalkundigen ageren ertegen dat Vlamingen de tussentalen gaan beschouwen als synoniem met Standaardnederlands, onder andere omdat deze tussentalen in Nederland niet zonder meer begrijpelijk zijn, maar vooral omdat het het einde zou betekenen van de taaleenheid die er tussen Vlaanderen en Nederland bestaat en die zelfs bij wet is vastgelegd, als een tussentaal in België de norm zou worden.

In Nederland is er in het laatste kwart van de vorige eeuw sprake van een revival van het dialect, die wel 'dialectrenaissance' wordt genoemd: popgroepen die in dialect zingen, verheugen zich in een grote belangstelling, er verschijnen veel publicaties in en over het dialect, cabaretiers gebruiken stadstalen en bereiken daarmee een groot publiek. Hoewel ook in België muziekgroepen in dialect zingen, is de dialectrevival hier veel zwakker: doordat de standaardtaal in België minder lang en minder algemeen verbreid is dan in Nederland, wordt er meer op de dialecten neergekeken. Ook de politieke steun voor streektalen en dialecten is in België minder groot dan in Nederland: zo bieden Nederlandse overheden financiële steun aan inspanningen ten behoeve van het dialect, zijn er in een groot aantal regio's speciale streektaalfunctionarissen benoemd om de belangen van de streektaal te behartigen, en zijn het Fries, Nedersaksisch en Limburgs in Nederland met verschillende status erkend als regionale taal binnen het Europees Handvest voor Regionale of Minderheidstalen. In België is de politieke en financiële steun veel geringer. Wel is in België, anders dan in Nederland, het gebruik van het Nederlands vastgelegd in de grondwet, maar dat was noodzakelijk vanwege de meertaligheid van het land.

De reeks 'Taal in stad en land'

Hoe staat het in het nieuwe millennium met de dialecten? De reeks 'Taal in stad en land' biedt het antwoord op die vraag. Terwijl momenteel de belangstelling voor dialecten zowel in Vlaanderen als in Nederland bij de bevolking toeneemt en in Nederland ook in de politiek, blijkt paradoxaal genoeg uit de boeken van de reeks dat het daadwerkelijke gebruik van dialect vrijwel overal gestaag afneemt, ook in België, en dat alle dialecten steeds meer verande-

ren in de richting van de standaardtaal. Dat maakt het des te belangrijker dat de stand van zaken wordt vastgelegd. Van de meeste regio's en steden bestaan wel historische beschrijvingen van het dialect, maar in deze reeks wordt de *huidige* situatie beschreven. Uniek aan de reeks is bovendien dat zij het gehele Nederlandstalige gebied bestrijkt.

In principe volgen de delen van de reeks hetzelfde stramien. Eerst wordt een algemene inleiding gegeven met een plaatsbepaling van het dialect. Hierna volgt een beschrijving van de klanken en spelling, de woorden, woorddelen en zinnen van het huidige dialect – deze beschrijving is contrastief, dat wil zeggen dat de nadruk ligt op datgene wat afwijkt van het Standaardnederlands. De volgende hoofdstukken handelen over het ontstaan van het dialect en de houding ertegenover. Hierna wordt een woordenlijst gegeven met de belangrijkste of opvallendste woorden in het dialect. Ieder boek besluit ten slotte met gegevens over in het dialect geschreven literatuur en een voorbeeld daarvan, waarna als finale de belangrijkste literatuur óver het dialect wordt vermeld.

Het hoofdstuk over de klanken staat helemaal aan het begin, omdat klanken nu eenmaal het grootste, opvallendste en meest onderzochte verschil tussen Standaardnederlands en dialect vormen. Van de grote steden weet men vaak dankzij cabaretiers en zangers hoe de taal ongeveer klinkt, maar van de plattelandsdialecten is dat veel minder bekend, hoogstens in enkele stereotiepen, die, zoals uit de boeken blijkt, lang niet altijd kloppen. De auteurs hebben geprobeerd de klankverschillen zo duidelijk en eenvoudig mogelijk uit te leggen, maar de materie is ingewikkeld. In ieder boek is een overzicht gegeven van de gebruikte fonetische weergave. Er bestaat in het Nederlandse taalgebied een tendens om tot uniforme afspraken te komen voor het spellen van dialecten, maar uitgekristalliseerd is deze tendens nog niet. Voor de reeks 'Taal in stad en land' is in principe gekozen voor de Brabantse referentiespelling (in 1999 gepubliceerd onder de titel *Hoe schrijf ik mijn dialect?* en in de bundel *Honderd jaar stadstaal* – waarin de geschiedenis van de stadstalen wordt beschreven).

Bij het hoofdstuk over de zinnen kwam als probleem naar voren dat er over de zinsbouw van sommige dialecten nog veel niet bekend of onderzocht is, ondanks de verschijning in 1991 van de *Atlas van de Nederlandse dialektsyntaxis.* Om dit gat te dichten is in 2000 het project Syntactische Atlas van de Nederlandse Dialecten, SAND, van start gegaan.

Uit het hoofdstuk over de houding tegenover het dialect blijkt dat er een verschil in beleving en waardering van de verschillende taalvariëteiten bestaat. Zo worden het Brussels en Frans-Vlaams momenteel minder gewaardeerd dan de andere Vlaamse en Brabantse dialecten of het Limburgs. Bovendien bestaat er dikwijls een tegenstelling tussen het platteland en de stad: het Antwerps wordt bijvoorbeeld door de omgeving hoog gewaardeerd en overgenomen, waardoor Antwerpse taalkenmerken zich verbreiden over het Brabantse platteland. Het Gents daarentegen is een taaleiland.

Alle delen van de reeks staan op zichzelf. Wie meerdere of zelfs alle delen van de reeks leest – en dat raad ik ieder van harte aan! – zal bemerken dat sommige verschijnselen of woorden in meerdere dialecten voorkomen. Verwijzingen daarnaar ontbreken meestal; de dialecten zijn in principe beschreven in hun verhouding tot de standaardtaal, niet in verhouding tot elkaar. Wel beslaan de meeste boeken grotere gebieden, zoals het Oost- en West-Vlaams in de provincies Oost- en West-Vlaanderen, het Brabants in de provincies Antwerpen en Vlaams-Brabant en het Limburgs in Belgisch-Limburg. In deze boeken worden uiteraard de verschillen binnen het gebied beschreven, en bovendien de overgangsgebieden naar de aangrenzende dialectgroepen.

Wie na het lezen van de boeken nog meer wil weten, kan terecht bij de 'Taalkamer' in het Huis van Alijn in Gent, ook te vinden via www.huisvanalijn.be/taalkamer/index.html, of op de website www.taalinstadenland.nl. Op beide sites zijn geluidsopnames van de dialecten te horen. Op http://fuzzy.arts.kuleuven.ac.be/rewo/ is informatie te vinden over de Regionale Woordenboeken van het Brabants, Limburgs en Vlaams, met links naar onder andere het Nederlandse Meertens Instituut en het VCV (Vlaams Centrum voor Volkscultuur). Op http://www.ru.nl/dialect/snd/ ten slotte vindt men informatie over de Stichting Nederlands Dialecten.

De boeken in de reeks bieden een boeiend overzicht van de taalvariëteiten die binnen het Nederlandse taalgebied worden gesproken. De auteurs zijn er op voorbeeldige wijze in geslaagd een informatieve en aantrekkelijke beschrijving te geven waaruit vooral blijkt dat de dialecten in het bewustzijn van de mensen nog springlevend zijn – waarmee niet gezegd is dat dat ook geldt voor alle dialecten zelf. Daarbij is ieder boek van de reeks geschreven vanuit de kennis, interesse en specialisatie van de afzonderlijke auteur.

Iedere auteur plaatst dus zijn eigen accenten, wat het algehele beeld extra levendig maakt. Tezamen hebben de auteurs een indrukwekkend monument voor de Nederlandse dialecten opgericht.

Nicoline van der Sijs, hoofdredacteur

Inhoud

Lijst van illustraties

Dankwoord

Graag willen we enkele mensen bedanken die een bijdrage hebben geleverd aan de totstandkoming van deze publicatie. Onze oprechte dank gaat naar Valerie Bouckaert, die met veel zin voor precisie de kaarten voor het boek vervaardigd heeft. Veel dank zijn we ook verschuldigd aan Willy Vandeweghe, voor het kritisch nalezen van de eerste versie van een aantal teksten en voor zijn hulp bij het samenstellen van de lijst van West-Vlaamse woorden. En tot slot bedanken we ook van harte Hugo Ryckeboer, die eveneens een eerste versie van een aantal hoofdstukken van kritisch commentaar heeft voorzien. Laatstgenoemde is de auteur van het Frans-Vlaamse boek uit de reeks Taal in Stad en Land, waarvan ook dit boek deel uitmaakt. Het West-Vlaamse dialectlandschap in zijn huidige variatie en zijn historische ontwikkeling kan niet losgekoppeld worden van de dialectsituatie en -geschiedenis in Frans-Vlaanderen. Wie een volledig beeld wil krijgen van het westelijke Vlaams, kunnen we dus ook de lectuur van het Frans-Vlaamse boekje aanraden.

Uiteraard zijn alleen de auteurs verantwoordelijk voor de eindversie die hier voorligt. We hopen dat de lezer er veel plezier aan beleeft.

Magda Devos en Reinhild Vandekerckhove

1. Het West-Vlaams in het Zuid-Nederlandse dialectlandschap

1.1 Het gebied van het West-Vlaams vandaag

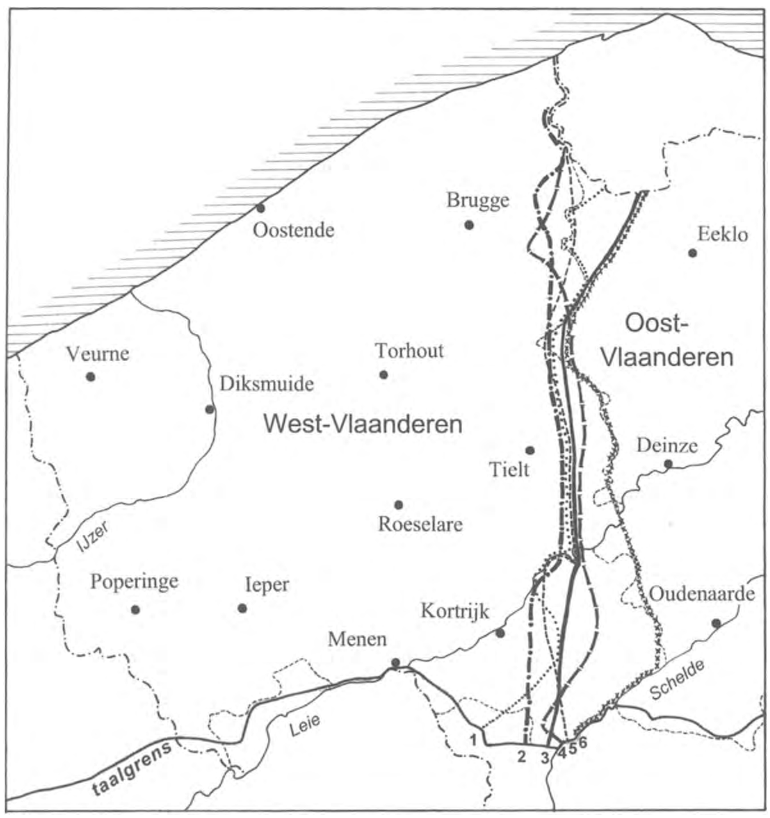
In het Zuid-Nederlandse taallandschap onderscheiden we vandaag vier hoofddialecten: West-Vlaams, Oost-Vlaams, Brabants en Limburgs. Het gebied van het West-Vlaams valt niet samen met de grenzen van de provincie. Enerzijds spreken niet alle West-Vlamingen West-Vlaams: aan de oostrand van de provincie en vooral in de zuidoosthoek, tussen Leie en Schelde, hebben de dialecten een sterke Oost-Vlaamse inslag. Anderzijds is het West-Vlaams letterlijk een grensoverschrijdend dialect. In het westen strekt zijn gebied zich voorbij de rijksgrens tussen België en Frankrijk uit over Frans-Vlaanderen, een deel van het Franse Noorderdepartement, waar door de oudste generaties nog een erg archaïsch soort West-Vlaams wordt gesproken. Over de taal van de Frans-Vlamingen verscheen eerder een apart boekje in deze reeks. In het noordoosten, waar West-Vlaanderen aan de Nederlandse provincie Zeeland grenst, is de rijksgrens al evenmin een taal- of dialectgrens: in de grote westelijke helft van het Zeeuwse vasteland, namelijk in West-Zeeuws-Vlaanderen en in het Land van Axel, behoren de dialecten tot de West-Vlaamse familie. Die West-Vlaamse dialecten op Nederlands grondgebied komen in deze reeks aan de orde in het boekje over het Zeeuws.

In het westen en het zuiden is het West-Vlaams scherp af te bakenen,

omdat het er grenst aan een ander taalgebied, het Romaanse, met het Frans als standaardtaal en met Picardische en Waalse dialectvariëteiten. Naar het oosten toe echter kan van een lineaire begrenzing tussen West- en Oost-Vlaams geen sprake zijn. Beide dialectfamilies vloeien in elkaar over via een overgangszone waar tal van afzonderlijke dialectgrenzen of *isoglossen* doorheen lopen. Dat overgangsgebied – in werkelijkheid dus een *isoglossenbundel* – omvat in het noorden de Oost-Vlaamse plaatsen Maldegem en Middelburg alsook het gehucht Oostveld van de West-Vlaamse gemeente Oedelem, versmalt ten zuiden daarvan tot een soort van flessenhals ter hoogte van Kanegem (West-Vlaanderen) en Sint-Maria-Aalter (Oost-Vlaanderen) en begint van daar af weer trechtervormig te verbreden tot op de taalgrens. De dialecten in deze grenszone kunnen noch West-Vlaams, noch Oost-Vlaams worden genoemd: het zijn overgangsdialecten, met kenmerken van beide dialectfamilies. Hoe meer naar het westen, hoe West-Vlaamser, hoe meer naar het oosten, hoe Oost-Vlaamser de taal er klinkt. Echter, behalve westelijke en oostelijke kenmerken vertonen de overgangsdialecten ook enkele specifieke eigenaardigheden, die noch in het West-Vlaams, noch in het Oost-Vlaams terug te vinden zijn. Op kaart 1 wordt het overgangsgebied afgebakend en zijn ook de isoglossen weergegeven van enkele markante klankverschijnselen, waarvan de eigen variant zowel door West- als door Oost-Vlamingen als kenschetsend voor hun streektaal wordt ervaren. Het gaat meer bepaald om de volgende tegenstellingen.

(1) De Middelnederlandse lange *ie* in woorden als *tijd* en *wijn* en de oude lange *uu* in bijvoorbeeld *muis* en *buiten* behielden in het westen hun oorspronkelijke klankkleur (al werden ze er wel verkort): respectievelijk *tied, wien* en *muus, buuten.* In het oosten werden beide klinkers tweeklanken: *ij* en *ui*, zoals in het huidige Algemeen Nederlands (AN); daaruit ontstonden naderhand in het Oost-Vlaams weer nieuwe eenklanken: 'tijd' wordt er uitgesproken als *tèèd* en 'muis' als *mūs.* Op kaart 1 staat alleen de isoglosse *ie/ij* afgebeeld, de grens tussen *uu* en *ui* wijkt daar nauwelijks van af.

(2) De uitspraak van de *ou* in woorden als *oud* en *koud*: in het westen *oed* en *koed*, in het oosten een tweeklank *ou*, of een geëvolueerd product daarvan: *oud, awd, aad, ewd,* enz.

			ten westen	ten oosten
1	....	vr*ouw*	*ow*	*aaw* en var.
2	—·—·—	z*uu*r	*eu*	*uu*
3	———	t*ij*d	*ie*	*ij* en var.
4	——·—	br*ee*d	*eeë*	*ieë*
5	---------	k*ou*d	*oe*	*ou* en var.
6	xxxxxxxxxx	br*oo*d	*ooë*	*uuë*

Kaart 1. Overgangsgebied West-Vlaams/Oost-Vlaams

(3) De uitspraak van de zogenaamde scherplange *oo* in onder meer *groot* en *brood*. Deze klank, die van oorsprong een tweeklank is, is zowel in het West- als in het Oost-Vlaams een tweeklank gebleven, maar met een duidelijk verschillende kleur: westelijk *grooët* en *brooëd*, oostelijk *gruuët* en *bruuët*.

(4) De uitspraak van de zogenaamde scherplange *ee* in onder meer *breed* en *zeep*, weer in beide dialecten een tweeklank met verschillende kleur: *breeëd* en *zeeëpe* zijn West-Vlaams, *brieët* en *zieëpe* Oost-Vlaams.

(5) De tweeklank *ou* vóór *w*, bijvoorbeeld in *vrouw* en *mouw*, klinkt in het West-Vlaams ongeveer zoals in het AN, met als eerste element een korte *o*. In het aangrenzende Oost-Vlaams wordt die klank meer naar voren in de mond en lang gearticuleerd als *aew*, *aaw* of *èèw*.

(6) De uitspraak van de lange *uu* vóór *r* in woorden als *zuur* en *schuur*: in het westen *zeur* en *scheure*, in het oosten *zuur* en *schuur(e)*.

1.2 Het West-Vlaams is het echte Vlaams

De tegenstelling tussen West- en Oost-Vlaams heeft niet altijd bestaan, integendeel, gezien in het perspectief van de taalgeschiedenis is ze zelfs behoorlijk jong. Vroeger, dat wil zeggen in de Middeleeuwen en ook nog een hele tijd daarna, was er maar één Vlaams. Het was de volkstaal van de Dietssprekende gewesten van het Graafschap Vlaanderen, die vandaag grosso modo samenvallen met de Belgische provincies West- en Oost-Vlaanderen, en de 'buitenlandse' regio's Zeeuws-Vlaanderen en Frans-Vlaanderen. Dat middeleeuwse Vlaams zou ons vandaag als West-Vlaams in de oren klinken; het reikte oostwaarts tot aan de Schelde en de Dender, waar het aan het Brabants grensde. Helemaal homogeen zal dat Vlaamse dialectgebied wel nooit geweest zijn, maar de verschillen die erin voorkwamen waren zeker kleiner dan die welke we binnen het tegenwoordige West-Vlaams aantreffen. Na de Middeleeuwen, wellicht in de loop van de zestiende eeuw, gaat er zich op taalgebied stilaan een breuk aftekenen tussen het westelijke en het oostelijke deel van het Graafschap Vlaanderen, een breuk die in de loop van de eeuwen almaar dieper zal worden, en het voorheen uniforme Vlaamse dialectgebied ten slotte zal doen uiteenvallen in een West-Vlaamse en een Oost-Vlaamse

dialectfamilie. Bij die ontwikkeling heeft het westen geen actieve rol van betekenis gespeeld, het is de dynamiek in de oostelijke dialecten van het Graafschap die als splijtzwam heeft gewerkt. Om te beginnen kwam het oosten van het Graafschap in toenemende mate onder Brabantse taalinvloed, en liet het een aantal oude Vlaamse taalkenmerken vallen onder druk van de Brabantse mode. In de tweede plaats gingen van de stad Gent een aantal markante vernieuwingen uit, die zich wél verspreidden over tweederde van wat later de provincie Oost-Vlaanderen zou worden, maar die netzomin als de (meeste) Brabantse vernieuwingen ingang vonden in het westelijke deel van het Graafschap. Het westen toonde zich inderdaad opmerkelijk behoudsgezind: tot op vandaag is de West-Vlaamse klankstructuur nog in grote mate dezelfde als in het Middelnederlands. Innovaties uit Brabant, zoals de diftongering, dit is de ontwikkeling van een éénklank of monoftong tot een tweeklank of diftong, van de Middelnederlandse lange *ie* en lange *uu* in woorden als *wijs* en *huis* of de sluiting van de tweeklanken *ooë* en *eeë* in bijvoorbeeld *brood* en *been* tot respectievelijk *uuë* en *ieë*, hebben zich in het West-Vlaams niet kunnen doorzetten. Ook de vernieuwingen die zich vanuit Gent verspreidden, zoals de ontwikkeling van korte tweeklanken uit de korte *i* en *u* – *wit* klinkt in het Oost-Vlaams *wiët* en *zuster zuëster(e)* –, de wegval van *g(g), ng* en *ch* tussen klinkers (Oost-Vlaams *lèèën* 'liggen', *zèèën* 'zingen', *laaën* 'lachen') maakten geen kans in het West-Vlaams.

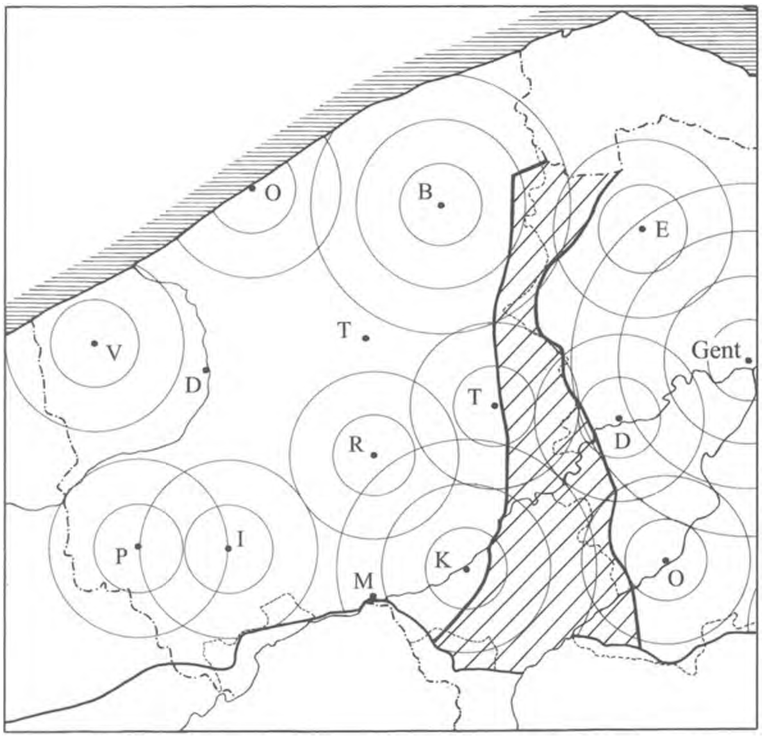
Gezien zijn uitgesproken conservatisme is het West-Vlaams historisch gezien het 'echte' Vlaams, de directe erfgenaam van de taal die gesproken werd in het middeleeuwse Graafschap Vlaanderen. Het Oost-Vlaams daarentegen is jong, het is enigszins verbrabantst Vlaams, dat in zijn westelijke verspreiding ook nog een reeks eigen kenmerken vertoont, die noch West-Vlaams, noch Brabants zijn.

Het oude, nog grotendeels Middelnederlands gebleven Vlaams van het westen werd in de negentiende eeuw door Guido Gezelle en de West-Vlaamse particularisten uitgeroepen tot het 'beste' Vlaams. De taalparticularisten binnen de Vlaamse Beweging, aangevoerd door conservatieve katholieke priesters, kantten zich tegen de introductie van de Noord-Nederlandse standaardtaal in Vlaanderen, die in hun ogen een taal was van protestantse ketters, geheel vreemd aan de 'Vlaamse volksaard'. Over de vraag welke standaardtaal dan wel met die volksaard zou stroken, hebben ze zich nooit duidelijk uitgesproken. Wel spanden ze zich in om zoveel mogelijk Vlaams taal-

goed te laten opnemen in het *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, dat omstreeks het midden van de negentiende eeuw van wal was gestoken. En geheel in de sfeer van de Romantiek, met haar verheerlijking van het nationale verleden, ging hun bijzondere aandacht uit naar het Vlaams dat het dichtste aansluit bij de taal van het roemrijke middeleeuwse Vlaanderen, bij de taal van literaire monumenten als de geschriften van Jacob van Maerlant, het dierenepos *Van den vos Reynaerde*, het verhaal van *Karel ende Elegast*, en menig ander geschrift uit de tijd dat het Graafschap Vlaanderen het economische en culturele zwaartepunt was van de Nederlanden. Koesterden de West-Vlaamse taalparticularisten de droom hun streektaal te verheffen tot een moedertalige cultuurtaal in een land dat door een vreemde standaardtaal, het Frans, werd gedomineerd? Het valt moeilijk aan te nemen, want ze zullen toch ook wel hebben ingezien dat sprekers van andere variëteiten, met name de Brabanders en de Antwerpenaren, zoiets nooit zouden accepteren. Uit hun geschriften blijkt veeleer dat de particularisten argwaan koesterden tegen elke vorm van bovenregionaal taalgebruik. Willemyns komt in zijn onderzoek van het particularisme tot de bevinding dat de aanhangers van deze stroming van mening waren dat Vlamingen het zonder gemeenschappelijke standaardtaal met het Noorden konden stellen, en binnenskamers gaven ze toe dat het Frans voor die functie kon volstaan. Voor de buitenwereld zwakten ze dat extreme standpunt echter enigszins af, en benadrukten ze dat de Vlaamse dialecten, en bepaaldelijk het West-Vlaams, *ook* een plaats verdienden in de cultuurtaal, omdat het 'Hollands' te ver af stond van de taalrealiteit in het Zuiden. Hun ware drijfveren waren echter niet taalsociologisch of taalpolitiek, maar godsdienstig van aard. Gezelle kwam daar openlijk voor uit, en ook De Bo profileerde zich als pleitbezorger van 'de catholijke taal van de catholijke Vlamingen'. Met zijn bekende *Westvlaamsch Idioticon* wou hij niet alleen het dialect registreren, maar hoopte hij er ook vorm aan te geven. Hoe dan ook, in hun kruistocht tegen het 'Hollands' hebben de particularisten het pleit verloren. Onder invloed van progressievere en realistischer Vlaamsgezinden koos de Vlaamse Beweging ervoor het taalkompas op het Noorden te richten, in de overtuiging dat alleen het Nederlandse voorbeeld de Franstaligen in België ervan kon overtuigen dat het Nederlands net zo geschikt was als standaardtaal als het Frans.

1.3 Waarom ligt de grens tussen West- en Oost-Vlaams waar ze ligt?

Als we de ligging bekijken van de overgangszone tussen West- en Oost-Vlaams, rijst wellicht de vraag waarom de twee Vlaamse dialectfamilies juist dáár in elkaar overgaan, en bijvoorbeeld niet tien of twintig kilometer verder naar het oosten of naar het westen. Van natuurlijke contactbarrières om de westelijke opmars van de oostelijke – Brabantse en Gentse – vernieuwingen tegen te houden, was en is in het overgangsgebied immers geen sprake. Er zijn geen brede rivieren, te vergelijken met bijvoorbeeld de Schelde tussen het Land van Waas en de provincie Antwerpen, noch ondoordringbare bossen of woestenijen. Evenmin valt de grenzenbundel met bestuurlijke grenzen in verband te brengen: de huidige provinciegrens is daar te jong voor, en ook de administratieve verkaveling van het Graafschap Vlaanderen onder het Ancien Régime toont een ander patroon dan de dialectindeling. De verklaring moet gezocht worden in de wijze waarop taalvernieuwingen zich verspreiden, en vooral in de rol die de steden daarbij spelen. Elke stad, als markt- en dienstencentrum, oefent taalinvloed uit op het platteland eromheen. De stad vormt als het ware het centrum van zijn eigen taalimperium, en hoe groter die stad, hoe groter zijn imperium. Als er zich in de stadstaal vernieuwingen voordoen, treffen die het oor van de plattelanders die er naar de markt komen, en worden door hen meegenomen naar huis. Op die manier zijn de Brabantse en de Gentse vernieuwingen verspreid geraakt over het platteland binnen de invloedssferen van Gent en zijn kleinere Oost-Vlaamse satellietsteden, waaronder Eeklo, Deinze en Oudenaarde. Is de stad echter wars van vernieuwing, dan oefent hij een conserverende invloed uit over zijn omgeving. Blijkbaar voelden de stedelingen in westelijk Vlaanderen weinig voor de Brabantse en de Gentse mode. Op kaart 2 zijn de invloedssferen van de belangrijkste West-Vlaamse en van de Oost-Vlaamse steden Gent, Eeklo, Deinze en Oudenaarde met concentrische cirkels weergegeven. Welnu, precies waar de invloedssferen van de vernieuwingsgezinde Oost-Vlaamse steden in aanraking komen met die van de conservatieve West-Vlaamse centra Brugge, Tielt en Kortrijk, heeft zich de breuklijn tussen West- en Oost-Vlaams gevormd.

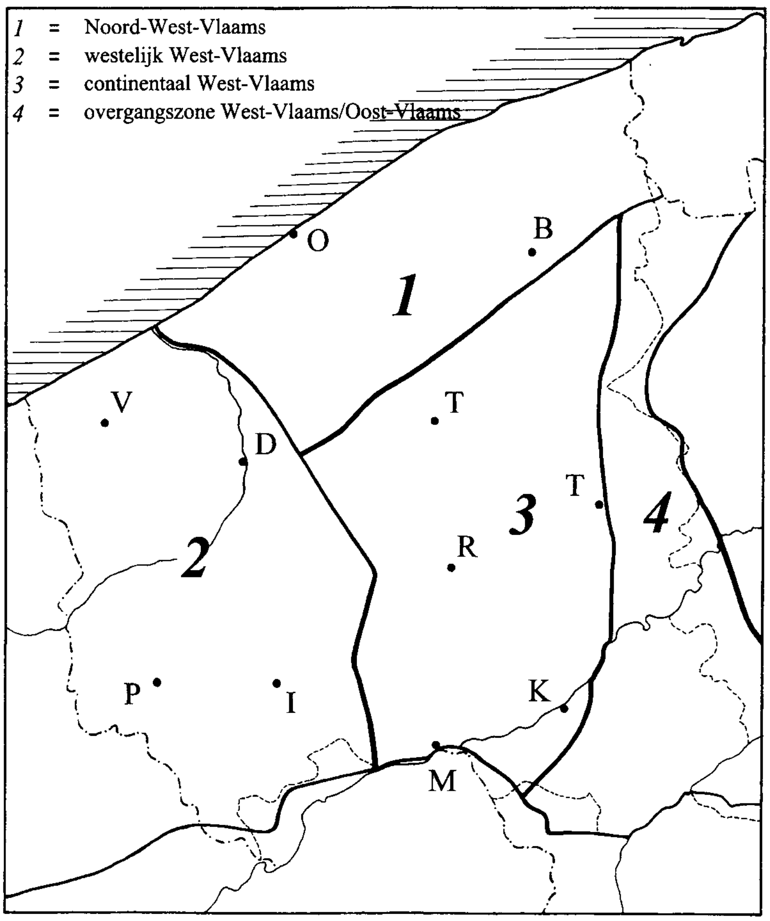

Kaart 2. Stedelijke invloedssferen en overgangszone

2. Indeling van het West-Vlaams

2.1 Algemeen beeld

Het West-Vlaams is in vergelijking met bijvoorbeeld het Oost-Vlaams een tamelijk homogeen dialect: sprekers uit perifeer gelegen plaatsen als Knokke-Heist in het noordoosten van West-Vlaanderen, Heuvelland in het zuidwesten van de provincie, en Aardenburg in Zeeuws-Vlaanderen, verstaan elkaar zonder veel moeite. Alleen met het heel conservatieve Frans-Vlaams hebben oostelijke West-Vlamingen en Zeeuws-Vlamingen soms problemen. Toch is er binnen de provincie West-Vlaanderen een behoorlijke mate van verscheidenheid. Als we een groot aantal klank- en vormverschijnselen in hun geografische variatie bekijken, zien we dat de meeste tegenstellingen zich voordoen tussen enerzijds het noorden en het westen, en anderzijds het zuidoosten. De taal van Noord-West-Vlaanderen en van de Westhoek (dit is Veurne-Ambacht en de streek van Ieper-Poperinge) kan gekarakteriseerd worden als Kustwestvlaams, omdat daar heel wat taalkenmerken zijn bewaard uit het dialect van de Kustwestgermaanse volksstam – de Saksen – die tijdens de Germaanse volksverhuizingen in de vierde en de vijfde eeuw van onze jaartelling, of misschien al vroeger, Vlaanderen koloniseerde. Vandaar ook dat het Kustwestvlaams heel wat overeenkomsten vertoont met het Engels, dat immers eveneens Kustwestgermaanse, waaronder Saksische, roots heeft. Daartegenover staat het continentale West-Vlaams van het zuidoosten,

Kaart 3. Indeling van het West-Vlaams

dat minder van die Saksische eigenaardigheden bewaard heeft, en in een aantal opzichten meedoet met het Oost-Vlaams.

Binnen het Kustwestvlaams onderscheidt zich de taal van de Westhoek in een reeks kenmerken van die van de Polders en het Houtland beoosten de IJzer, het zogenaamde Noord-West-Vlaams. Het westelijke West-Vlaams bestrijkt ook Frans-Vlaanderen; afhankelijk van het aantal en de aard van de

tegenstellingen die men in rekening neemt, valt het Frans-Vlaams al dan niet als een apart soort West-Vlaams te karakteriseren.

Op kaart 3 zijn de verschillende subdialecten van het West-Vlaams benaderend afgebakend: het Noord-West-Vlaams, het westelijke West-Vlaams en het continentale West-Vlaams. De lineaire indeling, die we ontlenen aan de kaart in het werk van J. Jacobs, *Het Westvlaamsch van de oudste tijden tot heden* (1927), is een grove vereenvoudiging van de reële situatie. In werkelijkheid gaan de verschillende gebieden in elkaar over via brede isoglossenbundels. Dat blijkt wanneer men de indeling op deze kaart vergelijkt met de grenzen van afzonderlijke dialectverschijnselen, die in de volgende paragrafen aan de orde zijn.

2.2 Kustwestvlaams tegenover continentaal West-Vlaams

Op kaart 4 en 5 zijn een aantal isoglossen te zien die het Kustwestvlaams tegenover het continentale West-Vlaams plaatsen. Het betreft de volgende verschijnselen.

(1) Representanten van de Nederlandse lange *oo* (kaart 4):
De Nederlandse lange *oo* wordt in het West-Vlaams vertegenwoordigd door twee verschillende klanken: een lange monoftong, de zogenaamde zachtlange *oo* zoals in *boog, open* en *school*, en een tweeklank, ook scherplange *oo* genoemd, zoals in *grooët* 'groot', *booëne* 'boon' en *booër* 'boor'. In het zuidoosten is de oorspronkelijke verdeling tussen die twee *oo*'s bewaard gebleven, in het noorden en het westen daarentegen greep een herverdeling plaats waardoor de keuze tussen eenklank en tweeklank afhankelijk werd van de volgende medeklinker. Vóór *t/d/s/z* en *n* wordt de *oo* daar scherplang uitgesproken, als een tweeklank dus, in alle andere gevallen is hij zachtlang. Vandaar de tegenstelling tussen Kustwestvlaams *oge, boom, lopen* en continentaal *ooëge, booëm, looëpen*. Zie de isoglosse *boom/booëm* op kaart 2.

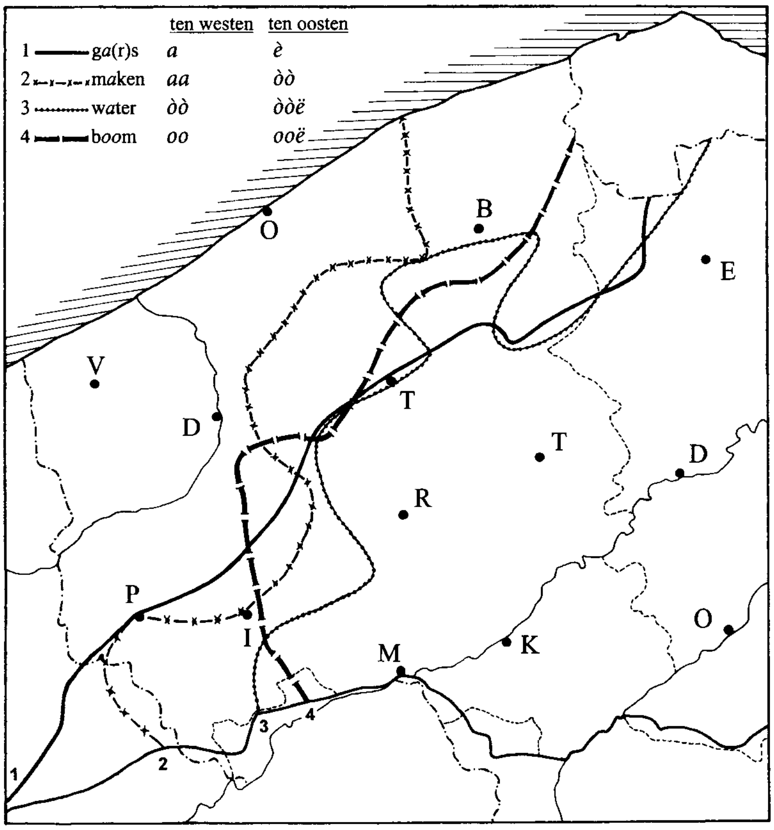
(2) Representanten van de Nederlandse lange *aa* (kaart 4):
De oorspronkelijke lange *aa* is alleen in het Kustwestvlaams bewaard vóór bepaalde medeklinkers, te weten *p/b/f/v/k/g/m*, bijvoorbeeld *gapen, kave* 'schoorsteen', *maken, dragen, kraam*, in het continentale West-Vlaams is de klinker in die omgeving verdonkerd tot *òò*: *mòòken, dròògen, kròòm*. Vóór

andere medeklinkers dan hierboven genoemd, heeft de *aa* in heel West-Vlaanderen een donkerder timbre aangenomen, maar ook hier tekent zich een verschil af tussen het Kustwestvlaams, waar die verdonkering een lange monoftong opleverde, bijvoorbeeld *wòòter* 'water', *kwòòd* 'kwaad', *kòòs* 'kaas', *stòòn* 'staan', en de continentale dialecten, waar in die positie een tweeklank gearticuleerd wordt: *wòòëter, kwòòëd, kòòës, stòòën.*

(3) De klinker in *gars, vers* e.d. (kaart 4):
Een oorspronkelijk korte *e* vóór *r* + *t, d, s* is in het Kustwestvlaams soms *a* geworden, terwijl in het zuidoosten de *e* bewaard bleef. Die oppositie doet zich onder meer voor bij *gas – gès* 'gras', *vas – vès* 'vers' *dasschen – desschen* 'dorsen' en *pastekop – pèstekop* (uit *geperste kop,* dit is 'hoofdkaas'). In al deze woorden is de *r* vóór de *s* in heel West-Vlaanderen weggevallen.

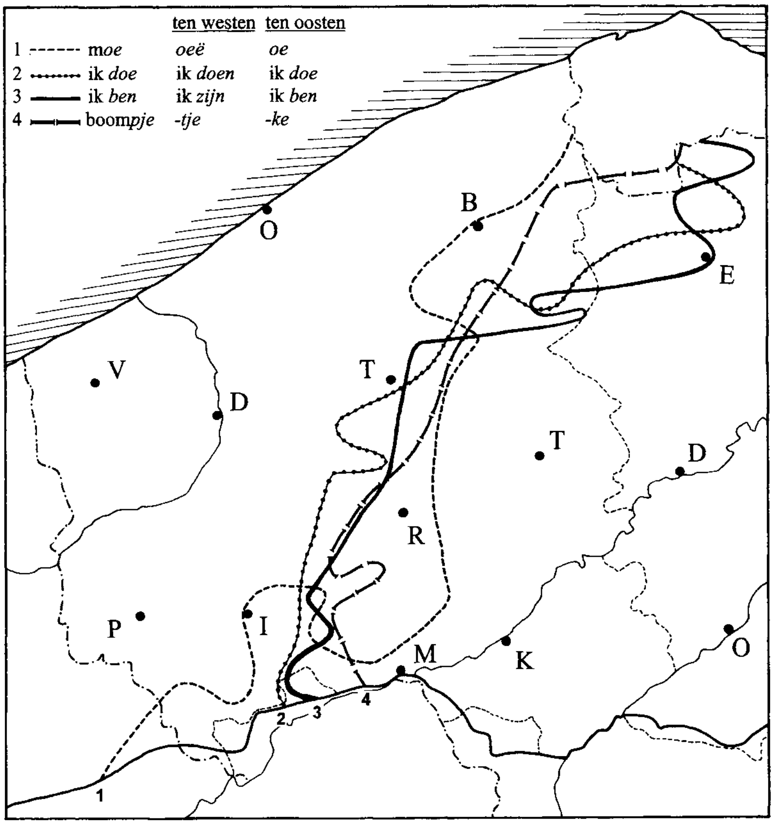
(4) De klinker in *moe, koe* e.d. (kaart 5):
Het bijvoeglijk naamwoord *moe* en het zelfstandig naamwoord *roe* gaan terug op tweelettergrepige vormen in het Middelnederlands: *moede* en *roede.* Door de wegval van de *d,* op zich lang geen exclusief West-Vlaamse ontwikkeling, ontstonden er in het West-Vlaams twee uitspraakvarianten van dergelijke woorden: het Kustwestvlaams behield de oorspronkelijke doffe *e,* die met de *oe* tot een tweeklank versmolt: *moeë, roeë.* In het zuidoosten viel ook die *e* weg, en ging men *moe* en *roe* zeggen, zoals in het AN. Andere woorden, waar etymologisch geen combinatie *d* + doffe *e* op de *oe* volgde, sloten zich bij die oppositie aan. Zo spreken Kustwestvlamingen van een *koeë* en een *schoeë,* terwijl de continentalen deze woorden respectievelijk als *koe* en *schoe* uitspreken.

(5) Verkleinachtervoegsel *-tje* tegenover *-ke* (kaart 5):
Het Middelnederlandse verkleinachtervoegsel *-kijn,* dat naderhand evolueerde tot *-ke,* is alleen in het continentale West-Vlaams bewaard gebleven: *tafelke, gieterke, aapke, boomke.* Het Kustwestvlaams kent geen achtervoegsels waarin de oude *k*-klank bewaard is. Daar wordt vooral *–tje* gehoord *(tafeltje, gietertje, aaptje, boomtje).* Kaart 5 laat de grens zien tussen *boomtje* en *boomke.* Voor een grondiger bespreking van de West-Vlaamse verkleinwoorden verwijzen we naar *4.1.1.2.*

Kaart 4. Kustwestvlaams tegenover continentaal West-Vlaams (1)

(6) Werkwoordvervoeging: *ik zijn / ik doen* tegenover *ik ben / ik doe* (kaart 5): De vervoegde vormen van het werkwoord *zijn* gaan terug op vier etymologisch verschillende werkwoorden: *zijn, bennen, wezen* en eentje dat niet als infinitief is overgeleverd, maar waarvan *is* een vervoegde vorm is. Alle vier die werkwoorden zijn vertegenwoordigd in het vervoegingsrijtje van *zijn* in het AN en in de Vlaamse dialecten, maar niet in het Kustwestvlaams: daar is van *bennen* geen spoor overgebleven, ook niet in de eerste persoon enkelvoud, waar men immers dezelfde vorm gebruikt als in de eerste persoon meervoud: *ik zijn,* zoals ook *wij zijn.* Die overname van de meervoudsvorm

Kaart 5. Kustwestvlaams tegenover continentaal West-Vlaams (2)

voor het enkelvoud in de eerste persoon is een algemeen verschijnsel in het Kustwestvlaams: men zegt er ook *ik doen, werken, slapen, weten, gaan,* enz. Het betreft hier een (laat)middeleeuwse vernieuwing, die zich wellicht vanuit het Brugs over het hele West-Vlaamse noorden verspreidde, en ook ingang vond in de westelijker gelegen steden Nieuwpoort, Veurne, Ieper en Poperinge, die op hun beurt de vernieuwing verspreidden over het platteland binnen hun invloedssfeer. De zuidoostelijke dialecten houden, net zoals het Oost-Vlaams, de oorspronkelijke oppositie enkelvoud-meervoud tot vandaag in ere. Daar zegt men *ik ben(ne),* alsook *ik doe, werke, slape, wete, ga,* enz.

Nog meer verschijnselen die verder in dit boek aan de orde komen, vertonen in hun geografische variatie een vergelijkbare oppositie tussen enerzijds het noorden en het westen en anderzijds het zuidoosten.

2.3 Typisch westelijke kenmerken

Binnen het Kustwestvlaams valt een westelijk gebied af te bakenen, de zogenaamde Westhoek, met een reeks eigen dialectkenmerken. Dat westelijke West-Vlaams bestrijkt Veurne-Ambacht, dit is de streek ten westen van de IJzer, met als centrum de historische stad Veurne, en een brede strook ten zuiden daarvan, waarvan de oostgrens te situeren valt in het verlengde van de zuid/noord-gerichte bovenloop van de IJzer. In die zuidelijke Westhoek liggen twee steden die in het verleden een belangrijke uitstraling hadden over het omringende platteland: Ieper en Poperinge. Hieronder noemen we zes eigenaardigheden van het westelijke West-Vlaams; de isoglossen van de eerste vier zijn afgebeeld op kaart 6.

(1) Behoud van het onderscheid tussen *au* en *ou* vóór *w* in een aantal woorden:
De oorspronkelijke tweeklank *au* zoals in *blauw en grauw*, die etymologisch teruggaat op de combinatie van lange *aa* + *w*, is in de Nederlandse spelling nog herkenbaar aan de schrijfwijze *au*, maar in de uitspraak is hij in het AN en in de meeste dialecten samengevallen met de *ou* van onder meer *bouwen* en *touw*. In de taal van de Westhoek worden beide klanken echter wél onderscheiden. Daar luidt het nog altijd *blaauw, graauw, klaauw* tegenover *bouwen* en *touw*.

(2) Wegval van de *g* van het voltooid deelwoord:
Zeer typerend voor de dialecten van de West-Vlaamse Westhoek is dat voltooid deelwoorden er systematisch zonder begin-*g* verschijnen: men zegt daar *edaan, ezien, ezeid, eleerd* voor 'gedaan, gezien, gezeid, geleerd', waarbij de beginklinker zowel een doffe e kan zijn als een heldere è. Dat kenmerk doet sterk aan het Engels denken, waar het voorvoegsel *ge-* zelfs helemaal verdwenen is (vergelijk *done, see, said, learnt*).

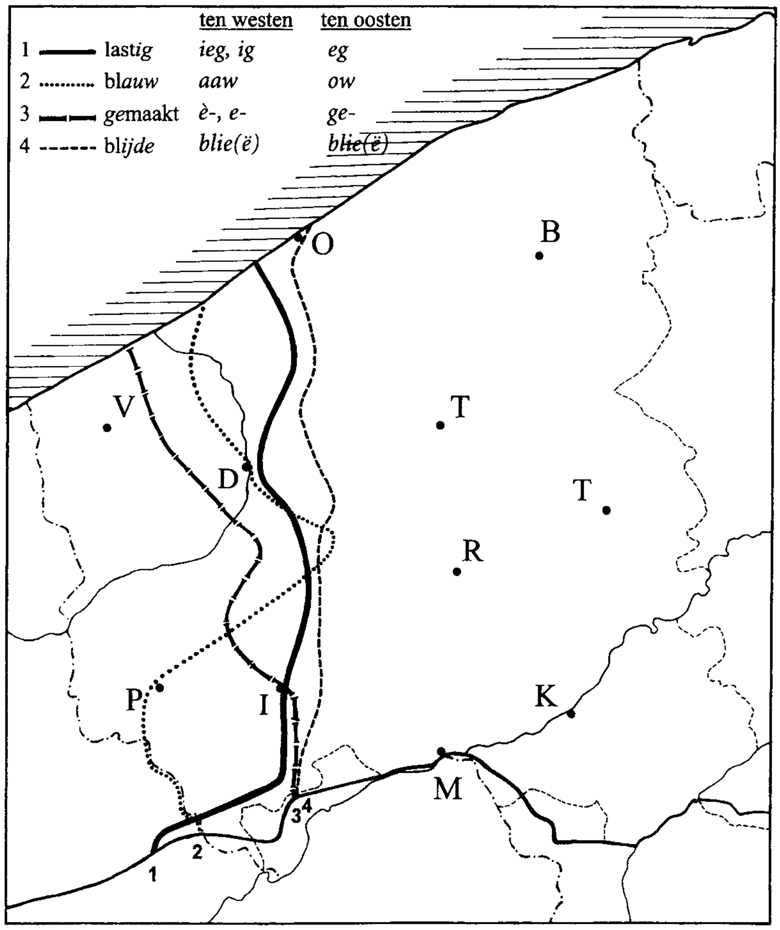
(3) Behoud van de intervocalische *d* na *ij* (*ie*) en *ui* (*uu*) bijvoorbeeld in *bliede* (blij) en *luuder* (luier). De verspreiding ervan kan van woord tot woord verschillen.

(4) Geen verdoffing van het achtervoegsel *-ig*:
De klinker van het achtervoegsel *-ig* zoals in *lastig*, *geweldig* en in *-achtig* is in het westen niet verdoft: hij klinkt er zoals de *ie* van *niet*, soms zoals de *i* van *dik*.

(5) Diftongische uitspraak van de zachtlange *ee* in *mee* en dergelijke:
Door wegval van de *d* in de oorspronkelijke combinatie *-ede*, zoals in *mede* en *stede*, ontstond in de meeste Vlaamse dialecten een zachtlange *ee*, zoals ook vaak in het AN: *mede* evolueerde tot *mee* en *stede* tot *stee*. In het westelijke West-Vlaams heeft die combinatie in het verleden een andere fonetische ontwikkeling gekend: de *d* werd vervangen door een *j* en vervolgens viel de eind-*e* weg, wat een tweeklank *ei* opleverde. Een markant relict van die regel is de uitspraak *mei* van het bijwoord *mee*, die wegens de hoge gebruiksfrequentie van dat woord erg kenschetsend is voor het dialect van de Westhoekbewoners. Andere voorbeelden zijn *lei*, uit het Middelnederlandse *lede* (afgeleid van het werkwoord *leden* 'leiden'), dat tegenwoordig nog vrijwel uitsluitend in de verkleinvorm *leitje* voorkomt als benaming voor een kleine, gegraven waterloop. De samentrekking van *stede* luidt in het tegenwoordige dialect *stee*, maar de oudere vorm *stei* is nog bewaard in de samenstelling *steivijster*, dit is een ironische aanduiding voor de stedeling.

Overigens kan worden aangenomen dat de geschetste ontwikkeling zich ook oostelijker in West-Vlaanderen heeft voorgedaan, maar er teruggedrongen werd, wellicht omdat de *ei*-vormen er onbeschaafd klonken. In Brugge en omgeving noemt men de Brugse Smedenpoort *de Smeipoorte*; net zoals in samenstellingen zijn oudere klankstadia soms in eigennamen bewaard.

(6) *Nuus* als persoonlijk en bezittelijk voornaamwoord eerste persoon meervoud, bijvoorbeeld *ze heeft nuus niet willen helpen; nuus kleinkind is nuus geluk* (zie kaart 11).

Kaart 6. Typisch westelijke kenmerken

3. De West-Vlaamse klanken

Verschillende West-Vlaamse uitspraakkenmerken kwamen al kort aan de orde naar aanleiding van de afbakening en de indeling van het West-Vlaams in de vorige hoofdstukken. In wat volgt staan we bij enkele daarvan wat langer stil, en bespreken we ook nog andere verschijnselen die in belangrijke mate de eigenheid van het West-Vlaamse klanksysteem bepalen. Dat klanksysteem wordt allereerst gekenmerkt door een opvallend conservatisme. Voor de studie van de Nederlandse klankontwikkeling vormt West-Vlaanderen, tezamen met het nog conservatievere Frans-Vlaanderen, een ware archeologische site. Je treft er klanken aan die opklimmen tot de taal van de Saksische kolonisatoren in de vroege Middeleeuwen (3.1) en andere, die ooit het grootste deel van het latere Nederlandse taalgebied bestreken, maar die elders, met name in het Oost-Vlaams en het Brabants, verdwenen zijn door jongere ontwikkelingen (3.2). Ondanks zijn behoudsgezindheid heeft het westelijke Vlaams in de loop van de Middeleeuwen toch enkele uitspraakvernieuwingen gekend, die in het oostelijke deel van het Graafschap Vlaanderen niet binnen zijn geraakt (3.3). Dit hoofdstuk wordt afgesloten met een paragraaf over enkele klankverschillen binnen het West-Vlaams, die niet besproken zijn in de vorige hoofdstukken (3.4).

3.1 Oude Kustwestgermaanse kenmerken

De West-Vlaamse dialecten bevatten een reeks uitspraakkenmerken uit de oude Saksische taallaag die in de Vroege Middeleeuwen tot aan de Schelde-Denderlijn reikte, en dus ook de grondslag vormt van de latere Oost-Vlaamse dialecten. Men noemt die kenmerken 'Noordzeegermaanse', 'Kustwestgermaanse' of 'Ingveoonse' kenmerken (omdat de Germaanse volkeren aan de Noordzeekusten door de Romeinse geschiedschrijver Tacitus 'Ingvaeones' genoemd werden). Ze zijn verantwoordelijk voor de overeenkomsten tussen het West-Vlaams en het Engels (of sommige Zuid-Engelse dialecten) en dateren grotendeels uit het eerste millenium van onze jaartelling: ze komen al voor in Oudengelse teksten (tot stand gekomen tussen ca. 500 en 1000 na Chr.). Sporen van die verschijnselen zijn vaak ook terug te vinden in het Zeeuws, het Hollands, het Fries en de dialecten van noordoostelijk Nederland, allemaal variëteiten van Noordzeegermaanse signatuur. Het West-Vlaams heeft echter meer van die kenmerken bewaard dan alle andere Nederlandse dialecten, en hoe verder naar het westen, hoe nadrukkelijker hun aanwezigheid.

(1) Ontronding van korte *u* tot *i* zoals in *stik* 'stuk':
Een reeks woorden die in het AN een korte *u* hebben, verschijnen in het West-Vlaams met een *i*, bijvoorbeeld *stik* 'stuk', *pit* 'put', *krikke* 'kruk', *dinne* 'dun', *schippe* 'schup' = 'schop', *knippel* 'knuppel', *rik* 'rug'. Deze vormen keren vaak terug in het Engels, bijvoorbeeld *stitch, pit, thin.* Het klankkenmerk waar het hier om gaat, heet in de vakliteratuur 'ontronding', waarmee klinkerwijzigingen bedoeld worden die veroorzaakt worden door een verandering in de stand van de lippen: van gerond, zoals bij de *u*, naar gespreid, zoals bij de *i.* De geografische verspreiding van de ontronde varianten verschilt van woord tot woord. Ooit waren ze nadrukkelijker naar het oosten verspreid dan vandaag, maar doordat ze klaarblijkelijk al vroeg als onbeschaafd werden aangevoeld, zijn ze in de loop van de eeuwen steeds meer naar het westen teruggedrongen. Het resultaat daarvan is een terraslandschap: hoe meer naar het westen, hoe meer ontronde vormen. Daarbij blijken hoogfrequente woorden hun ontronde klinker beter te bewaren dan laagfrequente. Zo zit het erg gebruikelijke woord *stuk* in zijn ontronde gedaante *stik* vandaag nog tot voorbij de oostgrens van Oost-Vlaanderen,

van het veel minder vaak voorkomende *brug* daarentegen is de ontronde vorm *brigge* alleen nog in het westen van Frans-Vlaanderen bekend. Het zeldzaam geworden *knuppel* verschijnt enkel nog als *knippel* in enkele sporadisch gezaaide Noord-West-Vlaamse plaatsen. *Dun* en *put* nemen qua frequentie een tussenpositie in, hun ontronde vormen bestrijken een gebied dat qua omvang zowat het midden houdt tussen dat van *stik* aan de ene en *brigge* en *knippel* aan de andere kant: *dinne* en *pit* worden gehoord in het grootste deel van West-Vlaanderen, maar niet langer in de zuidoostelijke gebieden rond Tielt en Kortrijk.

Dat ontronde vormen ooit verder oostwaarts voorkwamen dan vandaag, blijkt vaak uit de klankvorm van eigennamen. Zo'n getuigenis draagt de gemeentenaam *Pittem*, gelegen in een gebied waar de soortnaam *put* tegenwoordig met een ronde klinker gearticuleerd is. Het woord *hil* komt vandaag nog maar enkel in de kustdialecten voor; het is identiek met Engels *hill* voor 'heuvel' en wordt door de kustbewoners gebruikt voor een duintop. De overige West-Vlaamse dialecten kennen uitsluitend de geronde variant *hul*, in de geëvolueerde betekenis 'plekje hoog opschietend gras, biezen of vergelijkbare stengelgewassen'. De gehuchtnaam *de Hille* in Zwevezele (nu een deelgemeente van Wingene) bewijst dat *hil* ooit zo diep in het binnenland reikte. Ook familienamen bevatten vaak zulk relictvocalisme. Zo is *Vandepitte* in heel West-Vlaanderen een courante familienaam, ook waar men in de gewone woordenschat allang de variant *pit* heeft laten vallen.

(2) Spontane palatalisatie van *o* tot *u* en van *oo* tot *eu* zoals in *bus* 'bos' en *veugel* 'vogel':
Veel woorden die in het AN en in andere dialecten een korte *o* bevatten, hebben in het West-Vlaams een korte *u*: *zunne* 'zon', *bubbel* 'bobbel', *nunne* 'non', *bus* 'bos', *mussel* 'mossel', *dunder(dag)* 'donder(dag)', *puppe* 'pop', *buk* 'bok', *vul* 'vol' e.d., vormen die doorgaans weer een pendant hebben in het Engels: *sun, bubble, nun, bush, mussel, thunder, puppet.* Dat klankverschijnsel, dat ook de andere Noordzeegermaanse dialecten in ons taalgebied heeft getroffen, heet in taalkundig vakjargon 'spontane palatalisatie'. Palatalisatie duidt erop dat de articulatie van een klank meer naar voren in de mondholte verschuift: van het zachte gehemelte of 'velum' naar het harde gehemelte of 'palatum'. Op die manier verandert onder meer de achterklinker *o* in een voorklinker *u*. Het verschijnsel heet 'spontaan' omdat er, anders dan bij

umlaut bijvoorbeeld, geen aanwijsbare fonetische oorzaak is voor de verschuiving.

Korte klinkers die in een open lettergreep stonden, werden in het Vroegmiddelnederlands gerekt. Daardoor evolueerde de korte *o* tot een zachtlange *oo*, zoals in *zoon, schotel, wonen, noot, vogel, boter, zool*, terwijl de gepalataliseerde variant *u* tot *eu* gerekt werd: *zeune, scheutel, weunen, neute, veugel, beuter, zeule*. In enkele woorden uit die categorie is de *eu* in het Kustwestvlaams verkort tot *u*, bijvoorbeeld *butter, schuttel* en *kuttel* (keutel).

Over de oorspronkelijke verspreiding en de historische lotgevallen van de spontane palatalisatie valt ongeveer hetzelfde te melden als over de eerder besproken ontronding. Opnieuw gaat het om eertijds verder naar het oosten voorkomende vormen, die sociaal negatief geëvalueerd werden en daarom naar de westrand van het taalgebied werden verdrongen; weer vertonen de verschillende vormen in hun geografisch patroon een terraslandschap. *Zeun(e)* is het verst naar het oosten geëxpandeerd, behalve in Frans- en West-Vlaanderen is deze vorm ook gebruikelijk in Oost-Vlaanderen op de zuidoostelijke dialecten na, en in het noordwestelijke kwart van de provincie Antwerpen. Ook *puppe, wulle* (wol), *weunen* en *veugel* reiken tot diep in Oost-Vlaanderen, terwijl *mussel* en *neute* beperkt blijven tot het Kustwestvlaams. *Zunne, nunne, tunne, bus* en *dunder* worden dan weer in heel West-Vlaanderen gehoord, soms met uitzondering van enkele zuidoostelijke plaatsen. *Buk* overschrijdt in het zuidoosten de provinciegrens en bestrijkt ook de Oost-Vlaamse dialecten rond Oudenaarde.

Ook nu weer leert de familienamengeografie ons iets over de vroegere verspreiding van de gepalataliseerde vormen. *Vandenbussche* en *Debusschere* hebben zoals verwacht hun kerngebied in West-Vlaanderen, maar ze zitten ook behoorlijk dicht geconcentreerd in de westelijke helft van Oost-Vlaanderen.

Soms komen *o(o)*- en *(e)u*-vormen van een bepaald woord naast elkaar voor in hetzelfde dialect, waarbij opvalt dat de palatale varianten een engere betekenis hebben dan de velaire, of tot een bijzonder stijlregister behoren. Zo heeft in de omgeving van Tielt de vorm *bobbel* de ruime betekenis 'bolvormige verhevenheid', wat onder meer toepasbaar is op een waterblaas, een bultje op de huid (bijvoorbeeld door een insectenbeet) of een bult in de weg. *Bubbel* wordt er enkel metaforisch gebruikt, met een affectieve lading, ter aanduiding van een klein kind: *een kleine bubbel*. In het Noord-West-

Vlaams zijn van het werkwoord *ploten*, dit is 'dierenhuiden zuiveren', twee zelfstandige naamwoorden afgeleid. Het eerste, *ploter*, is de – neutraal klinkende – beroepsbenaming voor de persoon die dierenhuiden opkoopt en reinigt om ze aan de pelsindustrie te leveren. Met het oudere achtervoegsel *-e* is uit datzelfde werkwoord ook *pleute* gevormd, dat als denigrerend metafoor wordt gebruikt voor een verstokte gierigaard.

(3) Wegval van *h* (en het West-Vlaamse *g/h*-probleem):
Een ander oud Kustwestgermaans kenmerk is het wegvallen van de *h* aan het woordbegin. De *h*-loze uitspraak is tot diep in de Brabantse dialecten doorgedrongen. Opnieuw valt de overeenkomst met het Engels op: daar is de *h* in vrijwel alle dialecten afwezig, al is hij later hersteld in de Engelse standaardtaal. Is het niet aanblazen van de *h* allerminst exclusief West-Vlaams te noemen, typisch voor het westelijke Vlaams is dat die *h*-wegval er gepaard gaat met de zogenaamde laryngalisering van de *g*, wat wil zeggen dat de *g* dieper in de keelholte is weggezakt en daardoor als een *h* wordt uitgesproken. De combinatie van die twee uitspraakkenmerken geldt zowat als hét sjibbolet voor de West-Vlaming. West-Vlamingen spreken *goed* uit als *hoed*, en *hoed* als *oed*. Die dubbele afwijking van de standaarduitspraak leidt bij West-Vlaamse AN-sprekers niet zelden tot hypercorrect taalgedrag: als ze Standaardnederlands willen spreken, articuleren West-Vlamingen soms een *g* waar de standaardtaal geen *g* verlangt. In hun ijver om het goed te doen hebben ze het bijvoorbeeld over de *geilige geest* of zelfs de *geilige heest*, uitspraken die een dankbaar voorwerp zijn voor parodie en spot. Toch zijn dergelijke brouwsels niet exclusief West-Vlaams, de Oost-Vlamingen uit het westen van de provincie nemen ze net zo goed in de mond, maar tegen stereotiepen valt nu eenmaal moeilijk in te gaan...

(4) Open uitspraak van korte *e*, *i* en *u*:
In het West-Vlaams wordt de korte klinker in woorden als *bek* en *mes*, *wit* en *vis*, *hut* en *tussen* opener uitgesproken dan in de standaardtaal, dat wil zeggen met een geringe tongwelving. Die erfenis uit de oude kustdialecten vinden we ook terug in het westelijke Oost-Vlaams, met dat verschil echter, dat de korte *i* en de korte *u* daar tot korte, open tweeklanken evolueerden. De continentale Westgermaanse variëteiten kennen vanouds een zeer gesloten articulatie van die klinkers, vandaar Brabants *bik*, *wiet* en *tuusen*. Tussen de

open Vlaamse (en voorheen ook Hollandse) uitspraak en de gesloten Brabantse varianten vormt de AN-variant een perfect compromis, dat overigens qua klankkleur uniek is in de Westgermaanse talen.

(5) Wegval van doffe *e* uit de verbinding *-en*:
In het West-Vlaams is de doffe *e* uit de verbinding *-en* aan het woordeinde in de regel verdwenen, en draagt de *-n* op zijn eentje het gewicht van de lettergreep. De functie van het *-en*-segment doet er niet toe, de assimilatie doet zich zowel voor in werkwoordsvormen, bijvoorbeeld *vraagn, zittn, leggn,* als in enkelvoudige zelfstandige naamwoorden op *-en*, bijvoorbeeld *oovn, kiekn* 'kip', *kluntn* 'lomperd', meervouden, bijvoorbeeld *graatn, haagn, hieln, boonn*, bijvoeglijke naamwoorden, voorzetsels, bijwoorden en telwoorden, bijvoorbeeld *grootn, kleinn, langn, blauwn, binn, boovn, zeevn, neegn.* Na een lipmedeklinker horen we *m* in plaats van *n*, bijvoorbeeld *komm, roepm, slaapm, blomm, boovm,* na een *k* luidt het *ng*, bijvoorbeeld *pakng, drinkng, dingng.* Dit uitspraakverschijnsel vinden we overigens terug in het Engels (bijvoorbeeld in infinitieven als *listen* 'luisteren' en voltooid deelwoorden als *beaten* 'geslagen') en ook in de Saksische dialecten in het noordoosten van Nederland. Eén West-Vlaams dialect doet er niet aan mee: het Stadsbrugs, waar de doffe e duidelijk gearticuleerd wordt, bijvoorbeeld *zitten, binnen, kommen, roepen.* Ook Kortrijk nam ooit een eigen positie in: tot een halve eeuw geleden hoorde men er nog *zitte, nege, bone* ... met weglating van de eind-*n*, zoals in het Gents. Dr. Jan Soete, die een proefschrift schreef over het Kortrijkse dialect, trof het rond het midden van de twintigste eeuw nog aan in de volkswijk Overleie, maar het verschijnsel was toen al op zijn retour. In de negentiende eeuw was die *-n*-wegval echter nog een algemeen kenmerk van het Kortrijkse stadsdialect, zo blijkt onder meer uit Snellaert 1844. De Kortrijkzanen kregen om die reden de bijnaam *ennebiters* (n-bijters) toegedicht. Deze bijnaam is nu niet langer van toepassing: in het Kortrijkse stadsdialect hoort men alleen nog *zittn, neegn, boonn* ..., zoals in de rest van West-Vlaanderen, al signaleert Debrabandere (1999) dat er nog sporen van de *n*-weglating te vinden zijn in samenstellingen en geijkte uitdrukkingen als bijvoorbeeld *regegote* 'regengoot' en *alle vuuf voete* 'om de haverklap (letterlijk: alle vijf voeten)'.

(6) Verdonkering van *a* tot *o*:
Tot de oude Saksische taallaag gaat de verdonkering terug van *a* naar *o* vóór bepaalde medeklinkers, namelijk de fricatieven of wrijfmedeklinkers (*f*, *v*, *s*, *z*, *g*, *ch*). Ook in dat opzicht doet het West-Vlaams mee met het Engels: vergelijk West-Vlaams *zochte* 'zacht', *of* 'af' en *brocht* 'bracht' met Engels *soft*, *off* en *brought*. In sommige woorden is deze verdonkering ver naar het oosten geëxpandeerd: de vormen *brocht* (onvoltooid verleden tijd) en *gebrocht* (voltooid deelwoord) van het werkwoord *brengen* worden tot in het westen van Limburg aangetroffen. De uitspraak *of* van het bijwoord *af* daarentegen is exclusief West-Vlaams. *Zocht(e)* zit ook in Oost-Vlaanderen, maar in de oostelijke helft van de provincie is de toepassing ervan beperkt tot de betekenis 'gaar', sprekende van spijzen, bijvoorbeeld *de patatten zijn zocht*, in alle andere betekenissen wordt *zacht* gebruikt.

(7) Representant *ie* in plaats van *uu* van de Westgermaanse tweeklank *iu*:
Een laatste Kustwestgermaans verschijnsel is de *ie* in woorden als *diere* 'duur', *stieren* 'sturen', *vier* 'vuur', *kieken* 'kuiken' en *kiete* 'kuit'. Die klank gaat terug op de Westgermaanse tweeklank *iu*, waaruit zich in de jongere talen en dialecten twee geografische varianten hebben ontwikkeld: *ie* aan de kusten en *uu* in het binnenland. Deze *uu* is naderhand in de centrale dialecten gediftongeerd tot *ui* (behalve vóór *-r*). Zo staan Vlaams *stieren* en Engels *stear* tegenover Brabants en verder oostelijk *sturen*, Vlaams *kieken* en Engels *chicken* tegenover tegenover Brabants *kuiken*, enz. Het valt op dat de *ie*-vormen soms diep in het binnenland zijn doorgedrongen: *vier* en *kieken* zijn ook algemeen in Oost-Vlaanderen, en *dier(e)* zit zelfs tot in het zuidwesten van de provincie Limburg.

3.2 Behoud van Middelnederlandse klanken

Veel uitspraakkenmerken die ooit algemeen of toch heel ruim verspreid waren in het Middelnederlands (ca. 1200-1550), werden in andere dialecten van het taalgebied verdrongen door vernieuwingen vanuit het Brabants-Hollandse centrum, maar bleven in het West-Vlaams bewaard. Hoezeer het West-Vlaamse klanksysteem nog gelijkenissen vertoont met het Middelnederlandse, mag blijken uit de hier volgende voorbeelden.

(1) Behoud van oude *ie* en *uu*:
Aan de Standaardnederlandse tweeklanken *ij* en *ui* beantwoordt in het West-Vlaams telkens een eenklank, respectievelijk korte *ie* en *uu*: een grijze muis bijvoorbeeld heet in het West-Vlaams een *griez(d)e muus* of een *griez(d)e muuze*. In het Middelnederlands waren beide klinkers lang, in de centrale, Brabantse dialecten evolueerden die lange eenklanken (of monoftongen) op het einde van de Middeleeuwen tot tweeklanken (of diftongen). Aan deze verandering, in vaktaal 'diftongering' genoemd, deed het West-Vlaams niet mee. Daar behielden beide klinkers hun oorspronkelijk monoftongisch karakter en hun oorspronkelijke klankkleur; alleen de lengte is veranderd, want in de huidige West-Vlaamse uitspraak klinken ze allebei kort. De afwezigheid van diftongering van *ie* en *uu* is een van de markantste eigenheden waarin de West-Vlaamse tongval zich van andere onderscheidt. Vandaar dat de grens tussen monoftongische en diftongische realisatie van die klanken al aan de orde was in paragraaf 1.1. Op te merken valt nog dat de korte *ie* en *uu* in dialecten in of nabij de overgangszone naar het Oost-Vlaams soms een lichtjes verschillende kleur aannemen dan verder westwaarts. Ze worden er wat opener uitgesproken, waardoor de *ie* enigszins gaat klinken als een verkorte *ee* en de *uu* als een verkorte *eu*.

Zoals gezegd is de diftongering van *ie* en *uu* in het Brabants op gang gekomen, en heeft ze zich van daaruit in alle richtingen verspreid. In zijn oost/west-gerichte expansie bereikte het verschijnsel na verloop van tijd de oostrand van het huidige West-Vlaanderen. In de zuidelijke overgangszone tussen West- en Oost-Vlaams horen we wel degelijk tweeklanken, zelfs met een heel geprononceerd karakter. De dialectsprekers van onder meer Heestert, Otegem, Ingooigem, Deerlijk, Waregem, Wakken en Ruiselede, om maar enkele van de overgangsgemeenten te noemen, vallen in westelijker regionen op door hun heel eigen uitspraak van zowel de *ij* als de *ui*. Bijzonder daaraan is dat in hun mond het eerste element van de tweeklanken articulatorisch aanzienlijk verder af ligt van de positie van de *ie* en de *uu* dan in het AN. Zo klinkt het eerste deel van de *ij* als een zware *è* of zelfs een *a*, terwijl dat bij de *ui* een *o*-achtige klank is geworden, bijvoorbeeld *kaiken* 'kijken' en *ois* 'huis'. Die zware tweeklanken raken echter in toenemende mate gestigmatiseerd bij dialectsprekers uit westelijker gelegen plaatsen in de buurt. Uit onderzoek blijkt dan ook dat die geprononceerde tweeklanken bij de jongere generatie zo goed als verdwenen zijn.

(2) Ronding van *ie* tot *uu* vóór lipmedeklinkers:
De hierboven besproken West-Vlaamse korte *ie* zoals in *mien* 'mijn', *diek* 'dijk' en *wied* 'wijd', heeft zich in sommige woorden ontwikkeld tot een *uu*, bijvoorbeeld *bluuven* 'blijven', *vuuve* 'vijf', *wuuf* 'wijf', *puupe* 'pijp'. Die verandering is veroorzaakt door de medeklinkers die de klinker omringen: *b, p, v, f* en *w* zijn lipmedeklinkers. Ze zorgen ervoor dat de in oorsprong ongeronde klinker met lippenronding wordt uitgesproken.

(3) Behoud van het oorspronkelijke onderscheid tussen scherp- en zachtlange *ee* en *oo*:
In de standaardtaal is er geen verschil te horen tussen de *ee* van *beek* en die van *bleek*, en evenmin tussen de *oo* van *open* en die van *groot*. Het gaat in beide gevallen om twee historisch verschillende klanken, die in de standaarduitspraak samenvielen, maar in veel dialecten, waaronder naast het West-Vlaams ook het Oost-Vlaams, uit elkaar worden gehouden. De *ee* van *beek, meten, tegen* en de *oo* van *open, boog, school, gelogen* ontstonden op de overgang van Oud- naar Middelnederlands (ca. 1100) door rekking van korte *e* en *o* in open lettergreep. De uitspraak van die zogenaamde zachtlange *ee* en *oo* klinkt in het West-Vlaams ongeveer zoals in het AN. Alleen in het oude Brugse stadsdialect van de volksklassen worden die klinkers anders gearticuleerd, namelijk als tweeklanken respectievelijk zwemend naar *ei* en naar *ow*, bijvoorbeeld *peiper* 'peper', *keile* 'keel', *zeiven* 'zeven' en *owgen* 'ogen', *stowve* 'stove', *zowmer* 'zomer'. De scherplange *ee* en *oo* zoals respectievelijk in *breed, zee, been* en *groot, brood, schoon, poot*, stammen uit een tweeklank, en die zijn in veel dialecten ook als tweeklank bewaard. De uitspraak verschilt echter naargelang van de dialectfamilie. Typisch voor het West-Vlaams is dat die tweeklanken nog altijd klinken zoals in het Middelnederlands, namelijk als *eeë* en *ooë*, bijvoorbeeld *zeeë* en *grooët*. In het Oost-Vlaams en het Brabants is dat eerste element duidelijk meer gesloten, daar luidt het *zieë* en *gruuët* (Oost-Vlaams en Zuid-Brabants) of *groeët* (Antwerps). Het gaat hier weer om Brabantse taalevoluties, die na de Middeleeuwen over Oost-Vlaanderen uitzwermden. Dat uitspraakverschil wordt, net zoals de aan- of afwezigheid van diftongering bij de oude lange *ie* en *uu*, algemeen als een belangrijk criterium beschouwd om het West- en het Oost-Vlaams van elkaar af te bakenen. De verdeling tussen zachtlange en scherplange *ee* weerspiegelt in heel West-Vlaanderen nog getrouw de Middelnederlandse ver-

deling. Bij de *oo* ligt het, zoals gezegd, iets ingewikkelder. Daarvoor verwijzen we naar paragraaf 2.2., punt (1).

Als we kaart 1 nog even opnieuw bekijken, merken we dat de Oost-Vlaamse uitspraak van de scherplange *ee* zoals in *brieëd* niet stopt bij de provinciegrens, maar doorgedrongen is tot de oostrand van West-Vlaanderen. Die Oost-Vlaamse variant wordt daar vandaag echter vaker gebruikt door de oudere dan door de jongere generaties. Veel jonge dialectsprekers hebben er namelijk de westelijke uitspraak *eeë* geadopteerd. De Oost-Vlaamse *uuë* van *gruuët* en *bruuëd* is blijkbaar nergens het territorium van het huidige West-Vlaanderen binnengeraakt. Integendeel: hij heeft zelfs een aantal Oost-Vlaamse overgangsdialecten ongemoeid gelaten. Wel wordt in het overgangsgebied beiderzijds de provinciegrens soms een geslotener variant van de tweeklank *ooë* gehoord, namelijk *oeë*, zoals in *groeët* en *broeëd.*

Opmerkelijk is dat in enkele West-Vlaamse stads- en kustdialecten de scherplange *ee* nooit als een diftong wordt uitgesproken. Alom bekend is de Oostendse uitspraak van bijvoorbeeld 'zee' en 'been' als *zèè* en *bèèn*, waarin de klinker ongeveer overeenkomt met die in het Franse woord *mer.* Die uitspraak wordt vaak uitvergroot en geparodieerd met nonsensikale zinnetjes als *'k Staan mè m'n èène bèèn in de zèè en mè m'n ander bèèn in een hèèle tèèle gèètevlèès* 'ik sta met mijn ene been in de zee en met mijn ander been in een hele teil geitenvlees'. Die monoftongische uitspraak is echter niet exclusief Oostends, ze komt ook voor in Nieuwpoort, vooral in visserskringen, en in het oude Stadsbrugs. Het traditionele Iepers diftongeert evenmin, daar klinkt het *zee, breed* en *been.* Volgens Ryckeboer (1981) vertegenwoordigen deze eenklanken een ouder taalstadium, dat blijkbaar door de vissers en zeevarenden zowel in de Hollandse (bijvoorbeeld Katwijk aan Zee) als Vlaamse vissershavens bewaard is. Ze zijn later een kenmerk geworden van een aantal stadsdialecten. Ook de oude vissershaven Blankenberge nam zoals het Oostends ooit de *èè* aan, maar ontwikkelde die naderhand tot een nieuwe tweeklank: in het Blankenbergs klinkt 'zee' als *zeië*, 'breed' als *breiët* en 'been' als *beiën.*

De afwijkende uitspraak van de scherplange *ee* is nauwelijks expansief: hij blijft beperkt tot de genoemde haven- en vissersplaatsen. De enige uitzondering daarop vormt de kustgemeente Bredene, waar enkele gehuchten naar de Oostendse mode zijn gaan praten: Bredene-Sas, waarvan veel inwoners in Oostendse bedrijven werken, en de badplaats Bredene-Duinen. Het agrari-

sche Bredene-Dorp daarentegen bewaarde de oude tweeklank.

Het Oostends en het Stadsbrugs onderscheiden zich ook door de afwezigheid van diftongering van de scherplange *oo*. Woorden als 'brood' en 'groot' klinken in het Oostends meestal als *groot en brood*, soms ook als *gròòt* en *bròòd*, zoals in het Brugs.

(4) Behoud van oude tweeklanken *ieë* en *oeë*:
De klinker in woorden als *riet, ziek, hiel, brief* en *voet, goed, boer* en *moes* was in het Middelnederlands een tweeklank, respectievelijk *ieë* en *oeë*. In het West-Vlaams bleven die tweeklanken ongewijzigd, bijvoorbeeld in *zieëk* 'ziek', *rieët* 'riet', *hieële* 'hiel', *brieëf* 'brief' en *voeët* 'voet', *boeër* 'boer', *koeële* 'koel' en *poeës* 'poes'. In het Oost-Vlaams zijn beide diftongen korte eenklanken geworden: men zegt daar *ziek, riet, brief* en *voet, koele, poes*. Hierbij moeten we opmerken dat niet aan elke Nederlandse korte *oe* een West-Vlaamse *oeë* beantwoordt. Vóór de medeklinkers *p, f, v, k, g* en *m* is de West-Vlaamse *oe* een korte klinker, zoals in het AN, bijvoorbeeld *roepen, kloefe, zoeken, genoeg, noemen*. Een aantal dialecten in het overgangsgebied met het Oost-Vlaams hebben die korte *oe* in sommige omgevingen gewijzigd in een *ou*-achtige klank: in onder meer Vichte, Ingooigem, Avelgem, Waregem en Deerlijk klinken *doek, broek* en *roepen* respectievelijk als *douk, brouk* en *roupen*. Dat verschijnsel is op zijn retour, en vormt wel vaker het voorwerp van spot in de omringende gemeenten. Zo lachen de Harelbekenaren om de *ou*-uitspraak van hun Deerlijkse buren. De Harelbekenaren zeggen *dook* en *roopen*, wat net zo goed afwijkt van de West-Vlaamse *oe*, maar dat weerhoudt ze er niet van om met hun Deerlijkse buren te lachen vanwege de daar gebruikelijke *ou*-uitspraak.

(5) Behoud van de eind-*e* aan zelfstandige en bijvoeglijke naamwoorden:
In de West-Vlaamse dialecten komt een doffe slot-*e* voor in vele woorden die in het AN en de meeste andere dialecten niet op *-e* eindigen. Dat geldt overigens ook voor de dialecten van westelijk Oost-Vlaanderen. In de meeste andere Nederlandse dialecten is de eind-*e* afgesleten. In het West-Vlaams staat een *-e* aan alle vrouwelijke zelfstandige naamwoorden, met uitzondering van *broek* (dat trouwens in het Kustwestvlaams dikwijls mannelijk wordt), bijvoorbeeld *deure, vaze, lampe, kasse, plante, hage, zunne, tonge*. Ook enkele mannelijke zelfstandige naamwoorden gaan op *-e* uit, bijvoor-

beeld *here, neuze, broere, zwere, zeune, osse,* alsook een aantal onzijdige, bijvoorbeeld *hemde, herte, bedde* en *ende.* Daarnaast eindigen een paar tientallen bijvoeglijke naamwoorden op *-e,* bijvoorbeeld *hoge, droge, diepe, dinne/dunne, diere, dichte, groene, juiste, late, schone, stille, vreemde, trage, zoete, luide, stille, rechte, vaste, verre,* alsook een aantal bijwoorden, bijvoorbeeld *'al'gauwe, 'al'lichte, 'al'were, zere* 'vlug', *lange, allene, allemalle,* en alle telwoorden van twee tot negentien: *tweeë, viere, zesse, tiene, twaalve.* Sommige vormen op *-e* komen slechts in een deel van West-Vlaanderen voor: *muuze* voor 'muis' is onbekend in het Noord-West-Vlaams, *moore* voor 'moor' (waterketel) wordt alleen in de Westhoek gezegd.

In woorden zoals de hierboven opgesomde, waar de doffe *-e* telkens volgt op een beklemtoonde lettergreep, is de uitgang in het hele West-Vlaamse gebied gebruikelijk, enkele regionaal beperkte uitzonderlingen als *muis* en *moor* niet te na gesproken. Dat is echter niet het geval als aan de uitgang een onbeklemtoonde lettergreep *-el* of *-er* voorafgaat, bijvoorbeeld *taaf(e)le, leep(e)le, moed(e)re, vaad(e)re, giet(e)re,* e.d. Dergelijke vormen zijn niet algemeen in het West-Vlaams, ze zijn frequenter in het oosten dan in het westen, en waar ze voorkomen, blijft ook altijd de variant zonder *-e* mogelijk. De *e*-loze vormen zijn zich snel aan het veralgemenen, wat maakt dat die mét *-e* in toenemende mate als ouderwets of zelfs plat worden aangevoeld; jonge dialectsprekers hebben ze al helemaal laten vallen.

3.3 Eigen West-Vlaamse ontwikkelingen

In de vorige paragrafen werd met vele voorbeelden geïllustreerd hoezeer de eigenheid van het West-Vlaamse klanksysteem bepaald wordt door conservatisme. Toch heeft het West-Vlaams enkele innovaties gekend, die echter niet of nauwelijks doordrongen tot het oostelijke deel van het Graafschap Vlaanderen. Juist daardoor zijn die innovaties tot op vandaag erg typerend voor de West-Vlaamse tongval.

(1) Ontwikkeling van *oe* in plaats van *ou* uit *old/ olt*:
Een Oudnederlandse klankontwikkeling die uniek is in de Westgermaanse talen, is de evolutie van de oude Westgermaanse verbinding van *al* of *ol* + *d* of *t* tot een tweeklank *ou.* Zo staan Nederlands *oud, koud* en *zout* tegenover Engels *old, cold* en *salt* en Duits *alt, kalt* en *Salz.* Het West-Vlaams heeft ech-

ter geen deel gehad in die diftongering, maar verving de oude verbinding door een *oe*-klank, vandaar *oed, koed* en *zoet*, wat vermoedelijk gebeurde onder invloed van de naburige Picardische variëteiten in het noorden van Frankrijk en in Henegouwen. Het Picardisch heeft de oude Latijnse verbindingen *ol/al* + *t/d* eveneens ingeruild voor een *oe*-achtige klank, aldus Ryckeboer (2004). In enkele noordoostelijke plaatsen in of bij de overgangszone naar het Oost-Vlaams, namelijk Lapscheure, Moerkerke, Sijsele, Oedelem en Beernem, nestelde zich een *k* tussen de *oe* en de *t/d*: 'zout', 'koud' en 'hout' klinken daar, althans bij de oudere generaties, als *zoekt, koekt* en *oekt*. Ook in het Brugs klinken echo's van dat verschijnsel. Verder zuidwaarts langs de oostrand wordt de *oe* – net zoals de *ie* en de *uu* – iets opener uitgesproken, ongeveer als een verkorte lange *oo*. Een aantal zuidoostelijke overgangsdialecten tenslotte kennen wél diftongering tot *ou*.

(2) Ontwikkeling van *uu* tot *eu* vóór *r*:
De Middelnederlandse lange *uu* is in het AN en de centrale dialecten tot *ui* gediftongeerd in alle fonetische omgevingen, behalve vóór *r*. In woorden als *buur, schuur, muur* en *zuur* bleef de oude lange eenklank in het AN en de andere dialecten bewaard, maar in het West-Vlaams werd die geopend tot *eu*: *gebeur, scheure, meur, zeur*. Ook die ontwikkeling heeft het West-Vlaams gemeen met de aangrenzende Picardische dialecten op Romaanse bodem. Zoals te zien op kaart 1 is de overgang van *uu* naar *eu* uitgebleven in een van noord naar zuid verbredende strook langs de provinciegrens met Oost-Vlaanderen. Een typisch Brugs kenmerk is dat deze *eu* in gesloten lettergreep dikwijls verkort is tot *u*, bijvoorbeeld *gebur, mur, zur* (maar: *scheure, eure*, enz.).

(3) Klinkerverkorting:
Naast de historische verkorting van de Middelnederlandse lange *ie* en *uu*, die zich heeft voorgedaan in het hele West-Vlaamse gebied op een reeks plaatsen in het overgangsgebied na, komen in West-Vlaanderen ook andere klinkerverkortingen voor met een beperktere geografische verspreiding. We bedoelen hier varianten als *brommes* voor 'broo(d)mes', *klitje* voor 'kleedje', *bomtje* voor 'boomtje', *grodder* voor 'groter', *gemakt* voor 'gemaakt' en *[hij] wit* voor '[hij] weet'. Zulke verkortingen worden veroorzaakt door de fonetische omgeving van de klinker of door woordvormingsprocédés. *Kleeën(e)*

heeft in het West-Vlaams een tweeklank, maar in de vergrotende trap *klinder* is die gereduceerd tot een korte *i* zoals in *dik(ke)*. In *koken* horen we een lange klinker, maar vervoegde vormen en afleidingen ervan hebben in een aantal dialecten een korte *o*, bijvoorbeeld *hij kokt, gekokt* en *gekoksel*. Tegenover de lange klinker in de infinitief van *slapen* staat een korte in onder meer *hij slapt, slapmiddel* en *slapkamer*. Vergelijkbaar is de oppositie in *meur* en *murtje, pooët* en *potje, braan* 'braden' en *brapanne, dopen* en *dopvonte*. Zoals uit de voorbeelden blijkt, treedt klinkerverkorting meestal op voor medeklinkerclusters, vooral bij vervoeging en verbuiging van woorden, bij verkleinwoorden, bij samenstellingen en afleidingen. Wat verder opvalt, is dat verkorting vaak samengaat met verandering van de klankkleur: het verkortingsproduct wordt dan opener gerealiseerd. Zo beantwoordt aan zowel de scherplange als de zachtlange *ee* een korte *i*, aan de lange *oo* een korte *o* als in *pot*, aan de lange *eu* een korte *u* als in *mus*.

Klinkerverkorting van het hier bedoelde type valt in zijn geheel niet te begrenzen: de verspreiding verschilt van vorm tot vorm, maar niettemin kan worden gesteld dat het verschijnsel zich frequenter voordoet in het Kustwestvlaams dan in het continentale. Vooral de kustdialecten en die uit de Westhoek laten zich opmerken door hun vele verkortingen. Hoe verder naar het zuidoosten, hoe minder verkorting; in de oostrand van de provincie is het verschijnsel zoniet onbestaande, dan toch erg zeldzaam.

(4) Sluiting van korte *i* tot korte *ie* in sommige posities:
De West-Vlaamse dialecten hebben de neiging om de korte *i* (zoals in *dik*) te sluiten tot een heldere *ie* (zoals in *diek* 'dijk') als die klinker gevolgd wordt door een medeklinkercombinatie ingeleid door een nasaal of neusklank, bijvoorbeeld *wiend* 'wind', *kiend* 'kind', *piente* 'pint', *ziengen* 'zingen', *briengen* 'brengen', *drienken* 'drinken', *schienken* 'schenken'. Het geografische bereik van die gesloten uitspraak kan van woord tot woord verschillen; verder valt op dat de *ie*-vormen aan de oostrand van de provincie zo goed als onbekend zijn. In woorden van het type *wind, kind* en *pinte* realiseert men in de oostrand een heel open *i*, die de Standaardnederlandse *e* (zoals in *bed*) benadert; in *zingen, bringen* en *drinken* is de *i* meer gesloten, maar nooit zo gesloten als de heldere *ie*.

3.4 Nog meer klankverschillen binnen het West-Vlaams

In hoofdstuk 2 over de indeling van het West-Vlaams kwamen al een reeks tegenstellingen binnen het West-Vlaamse klanksysteem aan de orde. Het ging daar om kenmerken die als doorslaggevend gelden voor de opdeling van het West-Vlaamse dialectlandschap in drie subdialecten: het noordelijke, het westelijke en het continentale West-Vlaams. Het eerste verschijnsel dat hieronder ter sprake komt, past qua geografische verscheidenheid geheel in die driedeling. Daarnaast komen in West-Vlaanderen echter ook uitspraakverschillen voor die in hun verspreiding niet of slechts ten dele aan dat drieledige patroon beantwoorden, maar daarom niet minder kenschetsend zijn voor iemands herkomst. Aan zulke tegenstellingen is de rest van deze paragraaf gewijd.

(1) Representanten van de Middelnederlandse combinatie *uu* + *d* + doffe *e*: In woorden waar in het Middelnederlands een *d* stond tussen een *uu* en een doffe *e*, bijvoorbeeld *luuden*, is die klankcombinatie in het huidige West-Vlaams door drie varianten vertegenwoordigd. Het westen behield de *-d-*, in het noorden werd die veelal – maar niet altijd – vervangen door een *-w-*, en in het zuidoosten zonder uitzondering door een *-j-*, bijvoorbeeld:

	west	noord	zuidoost
luiden	*luuden*	*luuwen*	*luujen*
luid	*luude*	*luude*	*luuje*
luier	*luuder*	*luuwer*	*luujer*
kuidel 'warboel'	*kuudel*	*kuuwel*	*kuujel(e)*
zuiden	*zuuden*	*zuuwen*	*zuujen*

In het zuidoosten werd de verbinding *uu* + *j* uitgebreid naar woorden waar historisch geen *d*, maar een *w* op de *uu* volgt, bijvoorbeeld

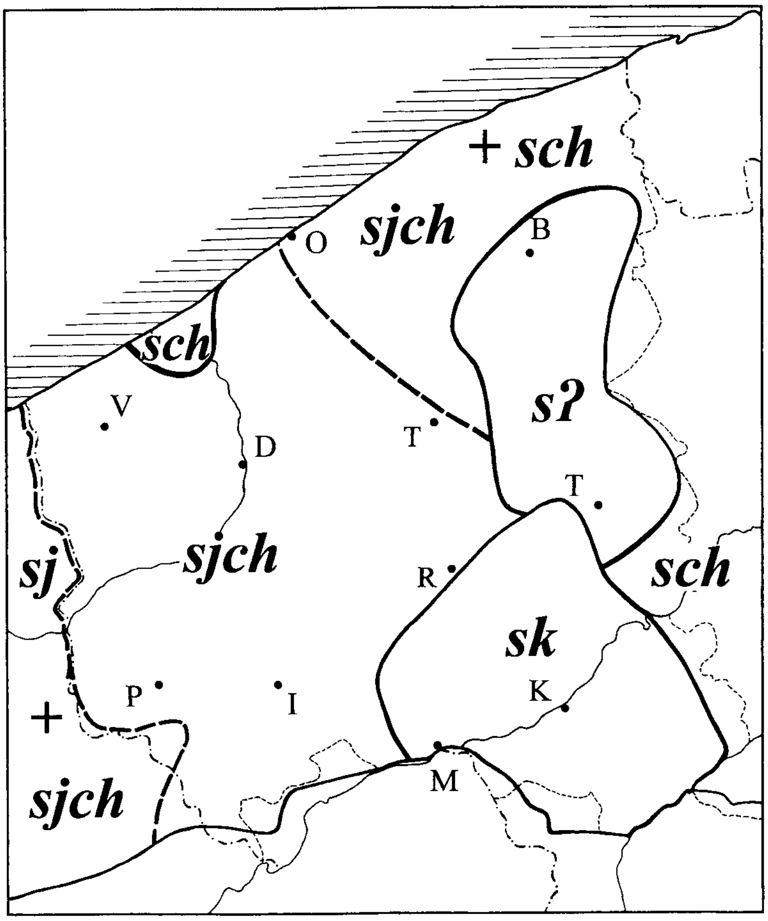
	west + noord	zuidoost
duwen	*duuwn*	*duujn*
schuwe	*schuuwe*	*schuuje*
gruwen	*gruuwn*	*gruujn*
schruwelen	*schruuweln*	*schruujeln*

Het bezittelijk voornaamwoord *uw* komt enkel in de zuidoostelijke dialecten voor en luidt zoals te verwachten *uuj*; diezelfde vorm verschijnt daar ook als voorwerpsvorm van het persoonlijk voornaamwoord voor de tweede persoon, bijvoorbeeld *ze bedriegen uuj waar da' je bij staat; 'k ga 't uuj morgend weregeven.* Die vorm suggereert dat aan de tegenhanger van AN *u* een West-Vlaams *uw* ten grondslag ligt, maar eveneens denkbaar is dat het bezittelijk voornaamwoord zijn vorm heeft geleend aan het persoonlijke.

Tot slot merken we nog op dat de zuidoostelijke varianten met ingeschoven *-j-* in de diftongerende dialecten van het overgangsgebied geheel volgens de daar geldende regel met een geprononceerde tweeklank worden uitgesproken: *luijen, duijen* en zelfs *loijen, doijen.*

(2) De realisatie van de Nederlandse *sch* aan het woordbegin (kaart 7):
De Nederlandse medeklinker *sch* – eigenlijk is het een cluster van twee medeklinkers – kent in het West-Vlaams minstens vier verschillende realisaties: *sk, s', sjch* en *sch.* De klank s' bestaat uit de combinatie van een *s* en een zogenaamde stembandploffer of glottisslag, die ontstaat doordat men eerst de stembanden volledig sluit en er vervolgens met kracht een luchtstroom doorheen stuwt. Diezelfde plofklank produceren West-Vlamingen vaak in plaats van de *k*, bijvoorbeeld *ba'en* 'bakken', *di'e* 'dikke', *'nieë* 'knie'.

In het zuidoosten van de provincie tekent zich een gebied af waar de Middelnederlandse *sk* bewaard bleef: men zegt er *skip* en *skool* voor 'schip' en 'school'. Het centrum van die *sk*-uitspraak is de stad Kortrijk; in West-Vlaanderen en zelfs in westelijk Oost-Vlaanderen is die *sk* nog steeds een waarmerk van de Kortrijkse articulatie. Kustwestvlamingen parodiëren het Kortrijks met zinnetjes als *'t is een skande van die skone skorte te skeuren* 'het is een schande om die mooie schort te scheuren' en *'k ging achter een skerpe skare voor 't skaap te skeren, maar binst da'k dat skaap in de skouwe zat te skeren, skieverde dat skaap vantussen mijn skenen* 'ik ging om een scherpe schaar

Kaart 7. Sch- aan het woordbegin

om 't schaap te scheren, maar terwijl ik dat schaap in de schaduw zat te scheren, schijverde (glipte) dat schaap vantussen mijn schenen'.

De *sk* blijkt in de lift te zitten, want hij zwermt in diverse richtingen uit, en verdringt er de traditionele varianten. In de streek van Roeselare ondermijnt hij de positie van de traditionele *sjch*, in de omgeving van Tielt verdringt hij de oude *s'*, oostelijker, in Deerlijk, Waregem en in de zuidoosthoek van de provincie wint hij veld tegenover de *sch*, een variant die nochtans erg dicht de standaardtalige benadert.

Ten noorden van het *sk*-gebied bevindt zich een noordoostelijke concentratie waar *s'* de autochtone variant is. De *s'* ligt dezer dagen onder vuur: vanuit het zuiden wordt hij belaagd door de expansieve *sk*, in het noorden ondervindt hij concurrentie van de Noord-West-Vlaamse varianten *sjch* en *sch*.

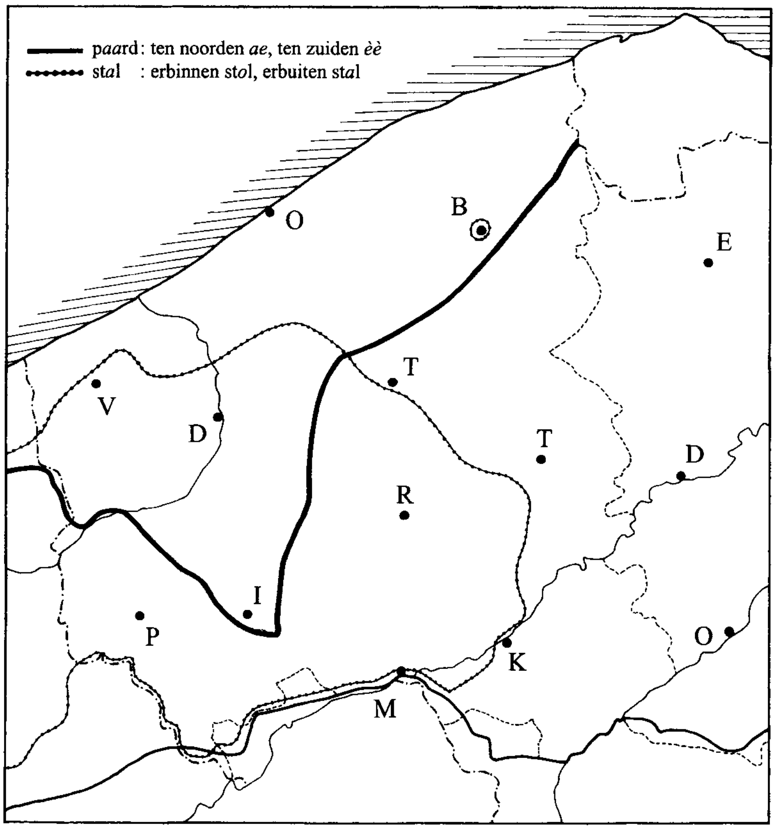
In het westelijke West-Vlaams is *sjch* of *sjh* algemeen verspreid, diezelfde realisatie wordt ook in de meeste Noord-West-Vlaamse dialecten gehoord, al komt daar ook de dicht bij het AN aansluitende uitspraak *sch* of *sh* voor.

(3) Behoud van representanten van oude *sk* in andere posities:
In de standaardnederlandse uitspraak komt de *sch* alleen nog voor aan het woordbegin. Het West-Vlaams daarentegen heeft de oude *sk* en zijn varianten ook bewaard in het midden van woorden, te weten in werkwoordsvormen, verbogen bijvoeglijke naamwoorden en, in enkelvoudige zelfstandige naamwoorden op doffe *e* en in meervouden. Van het werkwoord *wassen* bevatten de infinitief, het voltooid deelwoord en een aantal vervoegde vormen van de tegenwoordige tijd in de meeste dialecten de plaatselijke representant van de oude *sk*: in het Kustwestvlaams zegt men *waschen, gewaschen, ik waschen*, in het zuidoostelijke *sk*-gebied hoor je soms nog *wasken, gewasken, ik waske*. 'Verse vis' heet in het noorden en het westen *vassche vis*, in een deel van het zuidoosten *veske vis*. Zo ook spreekt men van de *Fransche / Frans'e / Franske mode*, een *oudersche / ouderske ... jonkheid* 'een oude vrijgezel', de *linksche / linkske* ... en de *rechsche / rekske*... hand, en dergelijke meer. Al deze vormen houden goed stand in het Kustwestvlaams, in het zuidoosten daarentegen zijn ze aan het afslijten. Daar is de vorm met *-k-* als tegenhanger van noordelijk en westelijk *visschen, mooschen* 'knoeien', *buischen* 'slaan', *kuischen* 'kuisen' en *lasschen* 'lassen' lang niet meer algemeen, als hij al niet helemaal verdwenen is. Veel dialecten in of nabij het overgangsgebied met het Oost-Vlaams hebben het verschijnsel al lang geleden laten vallen. Hetzelfde geldt op ruimere schaal voor de *sk*-representanten in zelfstandige naamwoorden. Die worden ook in het Noord-West-Vlaams niet systematisch in ere gehouden: tegenover vormen als *mussche* 'mus', *flassche* 'fles', *essche* 'es', *menschen, wenschen, busschen*, en *asschen* staan daar meervouden als *vissen* en *plassen*. Ten slotte wordt de *sch* aan het woordeinde alleen nog in Frans-Vlaanderen als *sj* uitgesproken (zie Ryckeboer 2004).

(4) Representanten van zachtlange *ee* vóór r (kaart 8):
Uit de oude zachtlange *ee* vóór *r*, zoals in *peerd, eerde, peer* en *weren* ontwikkelden zich in het West- en het Frans-Vlaams twee varianten, respectievelijk *ae* en *èè*. De isoglosse tussen enerzijds *paerd, aerde, paere* en *waeren* en anderzijds *pèèrd, èèrde, pèère* en *wèèren* loopt grosso modo van oost naar west, maar vertoont een diepe zuidwaartse uitstulping in het zuidwesten van West-Vlaanderen. Waar de oude *ee* gevolgd wordt door een *r* + *t/d/s/z/n*, ontwikkelde zich in het Hollands een *aa*, die meestal ook tot het AN is doorgedrongen, vandaar *paard, waard, aarde, haard, kaars, laars, vaars* en *gaarne*. De Vlaamse dialecten namen dus niet deel aan die evolutie.

(5) Verdonkering van korte *a* en korte *e* vóór *l* (kaart 8):
Een korte *a* vóór een *l*, die meestal – maar niet altijd – nog door een andere medeklinker gevolgd wordt, is in het West-Vlaams vaak verdonkerd tot korte *o*. *Kalf, balk, stal, walgen, kalk, vallen* en *balg* klinken dan als *kolf, bolke, stol, wolgen, kolk, voln* en *bolg*. Weer betreft het hier een klankverandering die woord per woord een andere verspreiding kent. *Stol* bijvoorbeeld hoor je in het grootste deel van Veurne-Ambacht en in de hele zuidelijke helft van de provincie tot aan de Leie, in het Brugs maar verder niet in het noordoosten. *Bolke* en *kolf* zijn behalve in het westen ook ruim verspreid in het noorden, maar ontbreken in het zuidoosten.
De verdonkering van korte *e* tot *a* in bijvoorbeeld *gald* 'geld', *malk* 'melk', *halpen* 'helpen' en *kalder* 'kelder' heeft in het West-Vlaams geen groot bereik, maar springt net daarom erg in het oog. Het verschijnsel is typisch voor een gebiedje in het zuidwesten, ten zuiden van Ieper en Poperinge, dat onder meer de dialecten van het fusiegeheel Heuvelland omvat, en komt ook voor in het oude Stadsbrugs. Met het zinnetje *de malk stòòd in de kalder* 'de melk staat in de kelder' parodiëren West-Vlamingen wel eens de Brugse uitspraak, die in het noordelijke ommeland geen navolging vond voor dit kenmerk. Tegenwoordig klinken de *a*-vormen ouderwets en plat, ze zijn dan ook overal sterk op hun retour.

(6) *-ie* in plaats van *-en* in de zuidoostelijke overgangsdialecten:
De verbinding doffe *e* + *n* aan het woordeinde is in de zuidoostelijke overgangsdialecten in een aantal posities *-ie* geworden, zoals in het zuidwestelijke Oost-Vlaams, bijvoorbeeld *verkie* 'varken', *blommekies* 'bloemetjes', *houtie*

Kaart 8. Paard en stal

hekkies 'houten hekkens'. Zoals de voorbeelden illustreren, verschijnt zo'n *-ie* in plaats van *-en* als slotklank van een aantal enkelvoudige zelfstandige naamwoorden, bijvoorbeeld *verkie* uit *verken*, *hekkie* uit *hekken* (in het West-Vlaams een enkelvoud, synoniem met AN *hek*), *kiekie* uit *kieken*, *veulie* uit *veulen*, van stofadjectieven als *houtie* 'houten', *steenie* 'stenen', *katoenie* 'katoenen', *panie* 'panen' (fluwelen), *eekie* 'eiken', en van meervoudsvormen die oorspronkelijk uitgaan op *-ens*, bijvoorbeeld *verkies*, *hekkies*, *kiekies*, *oovies* 'ovens' en meervoudige verkleinwoorden als *blommekies*, *boomkies*, *bakskies*. Ze treedt ook op in de tijdsbepalende bijwoorden als *(t)sovies* ''s

avonds', *(t)snuchties* ''s morgens' en *(t)snoenies* ''s middags'. Verder wordt deze *-ie* aan mannelijke eigennamen gehecht ter vorming van augmentatieven, doorgaans aan voornamen, maar soms ook aan familienamen, bijvoorbeeld *Bertie, Mielie, Torie, Markie, Fonsie* en ook *Vozzie* 'Devos', *Wittie* 'Dewitte'. Een augmentatief is een versterkte vorm van de eigennaam, die in afwijking van de neutrale naamvorm een emotionele kleuring heeft. Die gevoelswaarde varieert naargelang van de situatie: met een augmentatief kun je zowel je verbondenheid of vertrouwdheid met de naamdrager tot uitdrukking brengen als je aversie voor hem. Het gebruikelijke augmentatiefachtervoegsel in de West-Vlaamse dialecten is *-(t)en*, bijvoorbeeld *Fonsen* (< *Fons*), *Janten* (<*Jan*), *Marken* (< *Mark*), *Dirken* (<*Dirk*), *Neeten* (<*René*), *Narden* (<*Nard, Bernard*), *Mielten* (< *Miel, Emiel, Kamiel*), *Warten* (<*Ward, Edward*), *Berten* (<*Bert, Robert, Albert*), enz. In de zuidoostelijke overgangsdialecten heeft dit achtervoegsel dus net zo goed als in het zuidwestelijke Oost-Vlaams deelgenomen aan de *en*>*ie*-substitutie. Sommige van die augmentatieven evolueerden tot soortnamen voor bepaalde karaktertypes. *Wuiten, wuitie, wieten en wietie* zijn ooit afgeleid van verschillende wisselvormen van de voornaam *Wouter*, maar in het huidige West-Vlaams zijn het benamingen voor een losbol, een leeghoofd.

(7) Medeklinkers: nog enkele bijzonderheden:
De *w* valt soms weg vóór de achterklinkers *oe* en *oo*, bijvoorbeeld *oensdag* 'woensdag', *oekeren* 'woekeren', *antoorden* 'antwoorden'. Oude West-Vlaamse boeren kennen nog het werkwoord *oelen* (uit *woelen*) voor het opspannen van de lading op de oogstwagen. Dat gebeurt met behulp van het *oelalaam* 'woelgereedschap', bestaande uit de *teers* (liggende stok achter aan de wagen), de *oelreep* of *oelkommel* 'woeltouw', en de *oelstok*, waarmee het touw rond de *teers* wordt gesjord. Zo'n *w*-loze vorm zit ook in de West-Vlaamse uitdrukking *kweetsoender, kwitsoender*, samengetrokken uit *ik weet des wonder* 'ik vraag me af'. Dergelijke vormen leiden nog maar een tanend bestaan; de meeste voorbeelden ervan zijn te horen in het Kustwestvlaams. Een relict ervan in het familienamenbestand is de naam Van de Rostijne, een typische West-Vlaamse variant van Van de Woestijne. Het woord *woestijn* klonk in de kustdialecten eertijds *ostine*, en in de vorm *Van der Ostijne* werd naderhand de buigings-*r* van het lidwoord verkeerdelijk tot het hoofdwoord gerekend, zodat de etymologische woordgrens verschoof. Hetzelfde deed zich voor in

de lokale uitspraak van *Woesten*, namelijk *Roesten* uit *ter (w)oesten*.

Een ander zeldzaam wordend klankkenmerk is de overgang van de medeklinkerverbinding *-nd* tot *ng* tussen twee klinkers. Bekend is nog de Kustwestvlaamse uitspraak *strange* voor 'strand' en *wangelen* voor 'wandelen'. Daar kent men ook nog *oenger* 'onder', *oengerlat* 'onderlat' (afdak), *proengelen* 'prondelen', *panger* 'paander', en andere. De meeste dergelijke vormen hoort men in de Westhoek en in het Stadsbrugs. De achternaam *Vangermeersch*, variant van *Vandermeersch*, is een versteende getuige van het verschijnsel.

Een typisch Kortrijks dialectkenmerk is de wegval van de klank *t* aan het woordeinde na een medeklinker (bijvoorbeeld *vent*), een lange klinker (bijvoorbeeld *zaad*) of een tweeklank (bijvoorbeeld *brood*). Na een korte klinker (bijvoorbeeld: *pot*) valt de klank *t* nooit weg. Debrabandere (1999) wijst erop dat het hier om een oud verschijnsel gaat waarvoor al in de Middelnederlandse periode voorbeelden te vinden zijn. Uit oudere bronnen blijkt dat de *t*-deletie in een ruimer gebied buiten Kortrijk voorkwam, maar nu hoort men het alleen nog in Kortrijk en in enkele plaatsen in de buurt, zoals in Harelbeke en Wervik. Geen wonder dus dat vele West-Vlamingen zich bewust zijn van deze bijzonderheid, die vooral met het Kortrijkse stadsdialect geassocieerd wordt. Getuigen daarvan zijn de volgende spotzinnetjes, die alle aan Kortrijkzanen toegedicht worden: *ep Overleie goan ze no de kèèrke me nen oe ep ulder oof* 'Op Overleie gaan ze naar de kerk met een hoed op hun hoofd' (Overleie is een volkswijk in de stad Kortrijk), *geef mie een broo of men on ga doo* 'geef mij een brood of mijn hond gaat dood' en *eure ven ga me sinen on na de pos achter gel* 'haar vent gaat met zijn hond naar de post om geld'. Maar het verschijnsel is onmiskenbaar op zijn retour, aldus Debrabandere, die signaleert dat de t-loze vormen als plat aangevoeld worden.

4. Woorddelen en woordvorming

4.1 Verbuiging en vervoeging

4.1.1 Zelfstandige naamwoorden

4.1.1.1 Behoud van oude naamvalsuitgangen

De bezitsgenitief op *-s*, een erfenis uit het Kustwestgermaans, is in het West-Vlaams net zoals in het AN bewaard bij eigennamen van personen (voor- en achternamen) en bij verwantschapsnamen met de waarde van een eigennaam, bijvoorbeeld *Jans huis, Frieda's fiets, Vanackers kamion, vaders raad, mama's keppe* 'mama's lieveling'. Anders dan in de standaardtaal komen dergelijke genitiefvormen in het West-Vlaams ook voor bij soortnamen voor personen, wat naar het Engels verwijst, bijvoorbeeld *de burgemeesters vrouw, dat meisjes broer, een boers land.* Het verbogen naamwoord wordt ook zelfstandig gebruikt, bijvoorbeeld *die bril, 't is Kamiels, 't is moeders, 't is dat kindjes, 't is de meesters, 't is die kleinens.* Als het zelfstandig naamwoord op een doffe *-e* eindigt en geen verkleinwoord is, wordt er vóór de buigings *-s* een *n* ingevoegd (uitgezonderd in de Westhoek): *Marie-Louisens vader, Vandeginstens schuur, tantens kleinkind, mijn nichtens baas.* De uitgang stemt dan overeen met de genitiefverbuiging van zelfstandige naamwoorden eindigend op *-en*, waaronder eigennamen, bijvoorbeeld *Bertens bilk* 'Bertens

weide', en gesubstantiveerde bijvoeglijke naamwoorden op *-en*, bijvoorbeeld *de blendens stok* 'de stok van de blinde', *de rostens baard* 'de baard van de rosse'. Bij eigennamen eindigend op *-s* na een volle klinker wordt *-en* ingeschoven, bijvoorbeeld *Fonsens kat* (voornaam Fons), *Matthijsens dreef* (familienaam Matthijs), *Lemsens winkel* (familienaam Lems), *Claeyssens haag* (familienaam Claeys), maar: *Pieters koeien* (familienaam Pieters), *Wouters doeninge* (familienaam Wouters).

Op zeker ogenblik van de taalevolutie moet de oude *-s*-genitief concurrentie hebben ondervonden van bezitsaanduidende uitdrukkingen met een mannelijk bezittelijk voornaamwoord, zoals AN *die man zijn vrouw*, wat in een aantal West-Vlaamse dialecten leidde tot de vorming van een zogenaamd stapelachtervoegsel *-se(n)*, product van samentrekking van de oude genitief *-s* met het mannelijke bezittelijk voornaamwoord *z'n*, dat in het noorden en het westen *ze* klinkt, en in het zuidoosten *z'n(e)*. Vandaar dat we in het huidige West-Vlaams naast *Jans boek* ook *Jan-se(n) boek* horen, en verder *Julia-se gebuurs, mijn zuster-se waskot, mama-se keppe* en *de burgemeester-se(n) vrouw*. Zulke constructies gaan eigenlijk terug op verbindingen als *Jans ze(n) boek*, waarin de begin-*z* van het voornaamwoord stemloos werd onder invloed van de voorafgaande genitief-*s*. Het stapelachtervoegsel wordt soms ook gehecht aan zelfstandige naamwoorden die naar dieren en zelfs naar zaken verwijzen, bijvoorbeeld *de hond-se(n) kot* 'de hond zijn hok', *een keun-sen hol* 'een konijn zijn hol', *die stoel-se(n) poot* 'die stoel zijn poot', *mijn velo-se(n) bel* 'mijn fiets zijn bel'.

Niet alle bezitsgenitiefvormen worden (nog) in het hele West-Vlaamse gebied gehoord. Ze zitten het stevigst geworteld in het noorden en het westen, maar ook daar zijn sommige gebruikswijzen op hun retour. Dat geldt zeker voor verbogen achternamen van vrouwelijke naamdragers, bijvoorbeeld *Gabriëlle Zaaiers* 'De Zaaier', *Alice Vermanders* 'Vermandere', *Marietje Meysmans* 'Meysman'; dat buigingstype leidt nog een tanend bestaan in de Westhoek. Het stapelachtervoegsel zoals in *Jan-se(n)boek* is vooral een kenmerk van het Noord-West-Vlaams; in het zuidoosten komt het nog sporadisch voor, terwijl het in de Westhoek zo goed als onbekend is. In heel West-Vlaanderen ondervinden de oude bezitsgenitieven concurrentie van bezitsaanduidende constructies door middel van het achtergeplaatste bezittelijke voornaamwoord, waarbij geen sprake meer is van een onderliggend genitiefachtervoegsel, bijvoorbeeld *Jan ze(n) land, Martha heur/neur dochter*. Voor-

lopig wél nog algemeen verspreid is de genitief in localiserende voorzetselgroepen met verwijzing naar iemands woonplaats: *toe moeders* 'bij moeder thuis', *nevenst de bakkers* 'naast het huis van de bakker', *rechtover Willemsens* 'recht tegenover het huis van de familie Willems'. In het uiterste zuidoosten hoor je *te Vossies* 'ten huize Devos' (uitspraak: *Vozzies*), *te Kerckhovies* 'ten huize Vandekerckhove'. Typisch West-Vlaamse versteende genitiefvormen vinden we in de uitdrukkingen *ijdels hands* 'met lege handen', *vechtens gereed* 'tot vechten geneigd', *kwa' krijgs* (kwaad krijgs) 'moeilijk te verkrijgen', in het eerder al vermelde *'k weets (w)onder* en in de uitroep *me(n) ziele gods!*, een soort van bastaardvloek.

Oude datiefuitgangen komen voor in situerende tijdsuitdrukkingen: *'k kom zondage, ze belt alle dage / alle weke / maande / jare.* Na het voorzetsel *te* wordt het zelfstandig naamwoord soms nog verbogen in tijdsbepalingen als *te maartetijde, ten apriltijde* ('in maart', 'in april'), *te dien tijde, te naaste jare* (ook samengetrokken tot *tnaastjare*), alsook in een hele reeks min of meer vaste uitdrukkingen, bijvoorbeeld *te voete, te lope* 'al lopend', *te koerse* 'al hollend', *te vierklauwe* 'vierklauwens' (ijlings), *te vliegende schietspoele* 'vliegensvlug', *te pote* 'op de been', *ten onverlette* 'zonder tijdverlies', *te lange leste* (ook *te langen ende*), *te kleinen koste, ten eerste werke* 'als eerst te verrichten taak', *te stokke en te messe* 'met dwingende aandrang', *ten halve staarte* 'half voltooid', *te lande en te bilke* 'op akker en weide', *te vliegende paarde* 'woedend', *te naargange komen* 'toevallig ergens komen juist op het ogenblik dat daar iets gebeurt', *te wete komen, te rikke (zitten)* 'op de rug (van een paard)', *te kwiste* 'naar de vaantjes, om zeep' ... In het bijwoord *tewege*, dat vandaag zoveel betekent als 'op het punt, ei zo na', bijvoorbeeld *'k ging het tewege wegsmijten*, is het voorzetsel vastgegroeid aan het verbogen naamwoord. De oorspronkelijke uitdrukking is *te wege zijn*, 'op weg zijn'. Ook in andere dan *te*-constructies treedt datiefverbuiging op, bijvoorbeeld *in slape, in brande, van herten* 'van ganser harte', *per ongelukke* 'per ongeluk', *bijder ogen* 'duidelijk zichtbaar', *passeerde jare* 'vorig jaar', *benachte* 'bij nacht'.

Typisch voor het West-Vlaams zijn gesubstantiveerde vormen van bezittelijke voornaamwoorden in uitdrukkingen met een plaatsaanduidend voorzetsel (vaak *toe / te* 'te'), waarmee naar iemands woonplaats wordt verwezen. Soms heeft het voornaamwoord de datiefverbuiging, en dan wordt het achtervoegsel gevolgd door een *-t*, bijvoorbeeld *toe t'mijnent, nevenst t'joenent, achter t' heurent, niet verre van t' onzent.* Onder invloed van deze vormen is

men na zulke voorzetsels ook bijwoorden gaan verbuigen: *toe 't hierent* 'tot hier', *naar daarent* 'naar daar'. Hierbij sluiten ook de versterkte vormen aan van het onbepaald voornaamwoord *niet* 'niets' en het bijwoord *nooit*, respectievelijk *nietend* en *nooitend*, en voorts de uitdrukking *t'jarent* 'volgend jaar'. In andere gevallen verschijnt een oude genitief *-s*, bijvoorbeeld *toe t'junders / ter hulders* 'bij jullie', *toe t'hunders / ter hulders* 'bij hen'.

4.1.1.2 Vorming van verkleinwoorden

1. Algemeen beeld
De West-Vlaamse verkleinwoordvorming vertoont behoorlijk wat variatie. De opvallendste geografische tegenstelling is die tussen een zuidoostelijk gebied waar overwegend gebruik wordt gemaakt van het achtervoegsel *-ke*, bijvoorbeeld *boomke, boekske, wegelke* en *huizeke*, en het Kustwestvlaams van het noorden en het westen, waar verkleinwoorden op *-ke* volstrekt niet voorkomen: *boomtje, boeksje, wegeltje, huizegie/huizeje/huizetje*. De isoglosse tussen aan- en afwezigheid van *-ke* in verkleinwoorden maakt dan ook deel uit van de grenzenbundel tussen Kustwestvlaams en continentaal West-Vlaams, die op kaart 5 is afgebeeld.

Aan alle tegenwoordige West-Vlaamse verkleiningsachtervoegsels ligt historisch een vorm *-kijn* ten grondslag. Van dat oude *-kijn* en zijn varianten moeten we vertrekken willen we de tegenwoordige verscheidenheid enigszins inzichtelijk beschrijven.

Belangrijk om te vermelden is dat in de oudere stadia van onze taal, toen *-k*-loze vormen als *(t)je* of *-egie* nog niet bestonden, het oorspronkelijke achtervoegsel *-kijn* naast zich door klankinvoeging drie varianten had ontwikkeld. Ten eerste werd tussen de stam en het achtervoegsel in sommige posities een *s* ingevoegd, bijvoorbeeld *boek-s-kijn* 'boekje', *dag-s-kijn* 'dagje'. In de tweede plaats kregen sommige vormen een *e* ingevoegd, bijvoorbeeld *man-e-kijn* 'mannetje', *brood-e-kijn* 'broodje'. Ten derde, bij woorden waarvan de stam in het Middelnederlands al eindigde op *-sk*, bijvoorbeeld *visk* > *visch*, was het niet mogelijk om tweemaal *sk* na elkaar te hebben. Daar werd dan nog eens een ander verkleiningsachtervoegsel ingeschoven: *-el-*: *visk – el – kijn* 'visje', *plask-el-kijn* 'plasje', *flask-el-kijn* 'flesje', nu in het zuidoostelijke West-Vlaams soms nog *visselke, plasselke, flasselke* en in het westen *visseltje, plasseltje, flasseltje*.

Uit die oude *-kijn*-achtervoegsels zijn alle andere in West-Vaanderen (en elders) voorkomende achtervoegsels ontstaan door fonetische veranderingen. De *ie*-klank in het oude achtervoegsel (dat als *-kien* werd uitgesproken) heeft namelijk invloed uitgeoefend op de *-k*, waardoor die op twee manieren wijzigde. Enerzijds evolueerde *-kijn* tot *-tjien*, vervolgens tot *-tjie* en door verdoffing verder tot *-tje*. De onverdofte variant is vandaag nog te horen in het Brugs: *boomtjie, mannetjie*. Anderzijds ontstond uit de variant *-ekijn* in sommige dialecten een vorm *-egie*, die op zijn beurt verder ontwikkelde tot *-iege, -ege* en ten slotte ook *-eje*: *mannekijn > mannegie >manniege > mannege > manneje*.

Die klankveranderingen hebben niet in alle West-Vlaamse dialecten even krachtig gewerkt en waar ze wél doorgang vonden, leverden ze soms regionaal verschillende vormen op. Zo zijn allevier de zojuist genoemde afstammelingen van *mannekijn* present in het huidige West-Vlaams. Bovendien zijn de verspreidingsgebieden van de verschillende vormen – de oude zowel als de jongere – aan veranderingen onderhevig geweest, en dat zijn ze vandaag nog altijd. Dit alles verklaart waarom de verkleiningsachtervoegsels in het West-Vlaams zo'n vormenrijkdom en zo'n ingewikkeld geografisch beeld ten toon spreiden. Het is dan ook niet doenbaar om het systeem – of beter: de verschillende gangbare systemen – tot in de details te beschrijven. We houden het hier bij de hoofdlijnen, waarbij een zekere mate van vereenvoudiging onvermijdelijk is. Onze beschrijving vertrekt van de belangrijkste geografische tegenstelling in het verkleinwoordenlandschap, namelijk die tussen de dialecten mét en die zonder *-ke*-vormen.

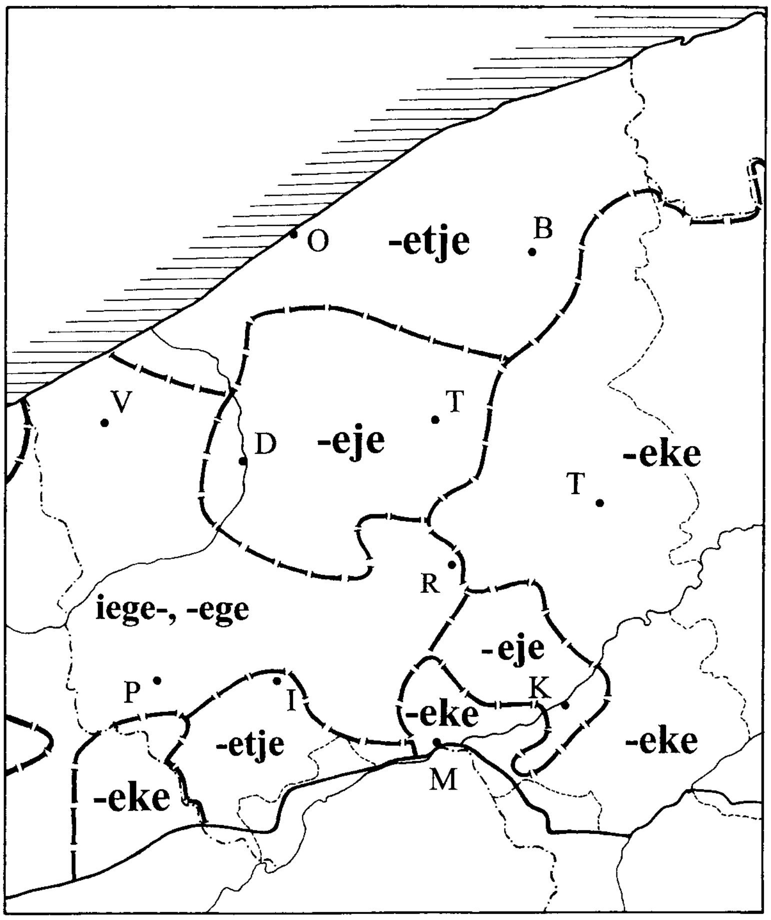
2. Het zuidoosten

In een gebied dat grosso modo de zuidoostelijke dialecten omvat inclusief de overgangsdialecten naar het Oost-Vlaams, zijn *-(t)je*-vormen in de minderheid tegenover *-ke* en varianten (*-ske, -eke*). Ze komen slechts in een beperkt aantal fonetische omgevingen voor, namelijk

bij woorden die eindigen op een *-t*, al dan niet gevolgd door een doffe *-e*, bijvoorbeeld *kant, poot, latte, pinte*: *kantje, pootje, latje, pintje,*

bij woorden eindigend op een volle klinker: *koetje, weetje* 'weitje', *Hugootje, Saratje*

bij woorden eindigend op *-n* voorafgegaan door een (oorspronkelijk) lange klinker of een tweeklank: *maantje, boontje, zeuntje, mandarijntje.*

Kaart 9: Verkleiningsachtervoegsel in huisje

In alle andere fonetische contexten verschijnt een variant van het *-ke*-achtervoegsel: *boomke, gieterke, deurke, wegske, bankske, slagske, belleke, zonneke, stalleke.*

Als we de huidige situatie in het zuidoosten vergelijken met oudere dialectgegevens, constateren we dat alvast één *-ke*-achtervoegsel recentelijk veld heeft gewonnen ten koste van een *-je*-variant, namelijk het achtervoegsel teruggaand op Middelnederlands *-ekijn* in woorden als *huizeke, karreke,*

kommeke en *bolleke.* Kaart 9 toont de achtervoegselvarianten in het woord *huisje* volgens de gegevens van W. Pée uit zijn proefschrift van 1938 over de West-Vlaamse verkleinvormen. Daarop is te zien hoe de vormen van het type *huiziege* in de eerste helft van de twintigste eeuw nog algemeen verspreid waren tot diep in de zuidoostelijke dialecten, met inbegrip van de hele omgeving Kortrijk. Vandaag is die zuidoostelijke verspreiding snel aan het afbrokkelen. In Kortrijk en ommeland worden de traditionele verkleinvormen als *uuz(e)je, man(ne)je, kar(re)je* vandaag alleen nog occasioneel door ouderen gebruikt, jongere sprekers verkiezen het ruimer bekende achtervoegsel *-eke.* Dat de *-egie*-achtervoegsels ook elders in West-Vlaanderen onder druk staan, leest u in de volgende paragraaf.

Opmerkelijk op de kaart van Pée is voorts de geïsoleerde concentratie van *huizeke* in het verre zuidwesten, namelijk in de omgeving van het Frans-Vlaamse stadje Belle. Daarover weidt Ryckeboer uit in zijn boekje over het Frans-Vlaams (Ryckeboer 1994: 71).

3. Het noorden en het westen

Gemeenschappelijk aan zowat alle Kustwestvlaamse dialecten zijn de achtervoegsels uit Middelnederlands *-kin* en *-skin*: die luiden respectievelijk *-tje* en *-sje: boomtje, lepeltje, katje, boertje, zaksje, banksje, wegsje, oogsje.* In Brugge en omgeving alsook aan de Oostkust gebruikt men na woorden op *-k* nog een oudere variant van het achtervoegsel *-sje*, namelijk *-stje*, in het Stadsbrugs vaak nog het onverdofte *stjie*: *bankstjie/bankstje, zakstjie/zakstje, bakstjie/bakstje.* Het achtervoegsel *-tje* neigt tot assimilatie aan een voorafgaande *-s*, zodat *-sje* ontstaat, bijvoorbeeld *kaesje* uit *kaestje* 'kaarsje' en *mesje* uit *mestje* 'mesje'. Die tendens, waardoor dus het achtervoegsel samen komt te vallen met dat uit Middelnederlands *-skijn* (type *wegsje* en *banksje*), is het sterkst in het westen en het zwakst in het noordoosten. De oude *-stje*-vormen zijn in de westelijke dialecten zo goed als verdwenen. Dat geldt ook voor de kustdialecten beoosten de IJzer tot en met het Oostends, dat zelf helemaal met het westen meedoet. In de polderdialecten tussen Oostende en Blankenberge staan beide varianten naast elkaar, *kaesje* naast *kaestje* en *mesje* naast *mestje*, waarbij de geassimileerde vormen duidelijk in de lift zitten. Die worden immers gesteund vanuit de standaardtaal, waar het *kaarsje* en *mesje* luidt.

Als het Kustwestvlaamse verkleinwoordenlandschap een versnipperde aan-

blik biedt, dan komt dat vooral door de verscheidenheid in de opvolgers van het oude achtervoegsel *-ekijn*. De belangrijkste tegenstelling doet zich voor tussen dialecten waar dat achtervoegsel vertegenwoordigd is door *-egie* of een variant ervan, en dialecten waar enkel *-etje* wordt gebruikt. Die laatste vormen om te beginnen een gebied langs de kust vanaf de linker IJzeroever tot aan de Zeeuwse grens, met in het oosten een diepe landinwaartse instulping. Een heel eind daarvandaan, in de zuidwesthoek van de provincie, bevindt zich een tweede *-etje*-concentratie. En ten slotte zien we dit achtervoegsel op de kaart van Ryckeboer (2004) terugkeren in een groot Frans-Vlaams gebied, dat van het Noord-West-Vlaamse is afgesloten door tussenliggende *-egie*-vormen. Overal elders zijn *egie*-varianten gangbaar. De oudste daarvan, namelijk die met *-g-*, zitten in het conservatieve westen en in de streek van Roeselare; de geëvolueerde vorm *-eje* is typisch voor het Houtland ten oosten van Veurne-Ambacht, waarbij ook enkele plaatsen aansluiten op de linkeroever van de IJzer.

Hier volgen enkele voorbeelden van verkleinvormen met achtervoegsels die door klankontwikkeling uit het oude *-ekijn* zijn afgeleid, en die in de zuidoostelijke dialecten, in het Oost-Vlaams en verder oostelijk door *-eke(n)* vertegenwoordigd zijn. We vertrekken daarbij van de onderliggende historische vormen.

historische vorm	huidige West-Vlaamse vormen
baas-bazekijn	*bazegie, baziege, bazege, baazeje, bazzetje*
kom-kommekijn	*kommegie, kommiege, kommege, kommeje, kommetje*
ribbe-ribbekijn	*rebbegie, rebbiege, rebbege, rebbeje, rebbetje*
mand-mandekijn	*mandegie, mandiege, mandege, mandeje, mandetje*
bol-bollekijn	*bollegie, bolliege, bollege, bolleje, bolletje*
peerd-peerdekijn	*perregie, perriege, perrege, perreje, perretje*
wind-windekijn	*wiendegie, wiendiege, wiendege, wiendeje, wiendetje*

Het achtervoegsel *-etje* is in sommige posities geassimileerd tot *-(t)je*, bijvoorbeeld *brootje* (uit *brodekin*), tegenover elders *broojgie, broojge* of *brooje*. In de verkleinvormen *kienegie, kieniege* en *kieneje* uit *kindekijn* is de oorspronkelijke *d* verdwenen, eveneens door assimilatie. Als tegenhanger van deze vormen in het *-etje*-gebied zou men volgens de regel *kienetje* verwachten, maar in werkelijkheid is *kientje* er de gewone vorm. *Kienetje* leeft enkel nog voort in Oostende en een handvol dorpen in de buurt, meestal als een affectieve variant van het eveneens gebruikelijke *kientje*, bijvoorbeeld *òò, wat een goe kienetje!* 'oh, wat een gezond kindje!' Ook de traditionele verkleinvorm van *wind*, namelijk *wiendetje* (uit *windekijn*) is op zijn retour, jonge dialectsprekers hebben het eerder over een *fris wiendje*. Aan die vernieuwingen is standaardtaalinvloed wellicht niet vreemd, maar er lijkt toch ook een dialectinterne assimilatietendens aan het werk te zijn waardoor *-etje* na de medeklinkerverbindingen *-nt* en *-ld* ertoe neigt over te gaan in *(t)je*. Als verkleinvorm van *hond* (historisch *hondekijn*) en *tand* (historisch *tandekijn*) zijn alleen *hondje* en *tandje* in gebruik. *Endetje* 'eindje' (uit *endekijn*) concurreert met *endje*, *mandetje* (uit *mandekijn*) met *mandje*, *maandetje* (uit *maandekijn*) met *maandje* en *veldetje* (uit *veldekijn*) met *veldje*.

Over het achtervoegsel *-etje* valt verder nog te melden dat het zich in de kustdialecten heeft uitgebreid naar verkleinwoorden die voor zover bekend in de oudere taal niet met *-ekijn*, maar met *-kijn* werden gevormd. Een voorbeeld hiervan is *sterretje*, de verkleinvorm van *staert* 'staart', waaraan een ouder *steertkijn* ten grondslag ligt, dat in de overige West-Vlaamse dialecten dan ook door *stèrtje* of *stèèrtje* is opgevolgd. Het typisch noordelijke *sterretje* hoor je in sommige kinderliedjes, zoals in een bekend hobbelliedje: '*Juute, juute, perretje, met zijn vlassen sterretje...*'.

De achtervoegsels van het *egie*-type zijn in het jongere dialect duidelijk regressief. Ze worden snel overvleugeld door courantere achtervoegsels zoals *-eke* in het zuidoosten en *-etje* in het noorden. In Veurne-Ambacht en elders in de Westhoek ruilen jonge sprekers de traditionele vormen als *mannegie, uuzegie* en *bellegie* in voor *mannetje, uuzetje* en *belletje*. Jongeren uit Roeselare opteren eerder voor *manneke, uuzeke* en *belleke*, zoals in het zuidoosten. Het verlies van de oude *-egie*-achtervoegsels wordt in de hand gewerkt door invloed vanuit hoger gewaardeerde taalvariëteiten, namelijk het Brabants, dat zijn *-ke*-vormen overigens heeft doorgegeven aan veel Belgisch-Nederlandse tussentalen, en natuurlijk ook het AN, dat *-etje* een duwtje in de rug geeft.

Door de teloorgang van de *-egie*-vormen stevent het West-Vlaamse verkleinwoordenlandschap op een vereenvoudiging af. Als dat proces eenmaal voltooid is, zal de zuidoost/noordwest-tegenstelling die nu al de belangrijkste is, namelijk tussen dialecten mét en dialecten zonder *-ke*-achtervoegsels, meteen ook de enige tegenstelling zijn.

4.1.1.3 Meervoudsvorming

Dweils, stiers, mols en *zwijns* zijn West-Vlaamse meervouden die in het AN niet voorkomen, want daar geldt als regel dat woorden bestaande uit één lettergreep het meervoudsachtervoegsel *-en* toegevoegd krijgen. Die West-Vlaamse *-s*-meervouden getuigen van een Kustwestgermaanse tendens, die in het Engels nog veel sterker heeft gewerkt, want daar komen *-en*-meervouden zo goed als nooit voor, terwijl heel wat eenlettergrepige West-Vlaamse woorden dat achtervoegsel wél kennen, bijvoorbeeld *voeten, boeken, straten, lampen, paarden, planten, deuren.* De keuze tussen *-s* en *-en*-meervoud verschilt van woord tot woord en valt dus niet in regels te vatten, maar duidelijk is dat de vormen op *-s* talrijker worden naarmate men zich verder naar het westen begeeft. Meervouden als *treins, zoons, haans, darms, brils, uils, mols, keuns* 'konijnen', *dweils, kiels* 'stofjassen', *moors* 'waterketels' *zwijns* en *stiers* vinden we in heel West-Vlaanderen, sommige ervan zelfs tot in het westen van Oost-Vlaanderen. Andere, zoals *kats, honds, rats, pits* 'putten', *hemds, beens, riks* en *wiels* zijn enkel in de Westhoek gebruikelijk. Van deze vormen valt moeilijk te zeggen of hun gebied vanouds tot het westen beperkt was, of dat ze ooit meer naar het oosten verspreid waren maar naar het perifere westen zijn teruggedrongen, en dus het lot deelden van een aantal Noordzeegermaanse klankkenmerken die we al eerder ter sprake brachten. Feit is dat de eenlettergrepige *s*-meervouden al eeuwenlang beconcurreerd worden door hun *-en*-varianten uit de centrale dialecten en – later – uit de standaardtaal. Ook in het tegenwoordige West-Vlaams zien we hoe die concurrentie steeds beslecht wordt in het voordeel van het meervoud op *-en*: *roks, broeks, steens, broks, maats* 'makkers', *kleers* en *wuufs* 'wijven', tot voor enkele decennia nog zeer ruim verspreid in West-Vlaanderen, worden door jongere sprekers ingeruild voor *rokken, broeken, stenen, brokken, maten, kleren en wuuven.* Op de weg naar hun verdwijning overleven de oude vormen soms nog een tijdje in een speciale context of met een bijzondere gevoels-

waarde. Zo wordt het meervoud *wuufs* in veel West-Vlaamse dialecten nog nauwelijks gebruikt zonder ironische of denigrerende bijklank; over *roks* heeft men het in het noorden en het zuidoosten vooral in verhalen over vroeger, toen de vrouwen meerdere rokken over elkaar droegen, bijvoorbeeld *d'oude wuufs staken hulder beurze weg onder hulder roks* 'de oude vrouwen staken hun beurs (portemonnee) weg onder hun rokken'. En buiten de Westhoek is er wellicht geen West-Vlaming meer die in een neutrale mededeling zegt dat hij nieuwe *kleers* gaat kopen, neen, hij gaat de stad in op zoek naar nieuwe *kleren*, maar als hij wat grappig uit de hoek wil komen, zal hij na afloop misschien wel tegen zijn vrienden of huisgenoten zeggen: '*Wat zeg je van mijn nieuwe kleers?*'

Taeldeman (1980) wijst erop dat sommige *-s*-meervouden beter dan andere bestand zijn tegen de druk van de *-en*-vormen. Dat lijkt te gelden voor woorden die heel vaak in het meervoud worden gebruikt, bijvoorbeeld *stiers, zoons, gebuurs*, en vooral voor woorden die niet voorkomen in de standaardtaal, zoals *kiels, fraks* 'jassen', *riks* 'ruggen', *keuns, zwins* 'poldersloten'. Bij woorden als *stiers, zwijns, keuns, trogs* en *tuins* 'afrasteringen', kan ook het feit dat ze in de agrarische sfeer thuishoren een handje helpen. De standaardtaalinvloed laat zich daar nu eenmaal minder gelden.

Tot slot moeten we nog wijzen op een bijzondere variant van het meervoudsachtervoegsel *-s* in Kortrijk en omgeving alsook in het zuidoostelijke overgangsgebied met het Oost-Vlaams. Bastaardwoorden en vreemde woorden eindigend op een beklemtoonde klinker, bijvoorbeeld *café, pistolee* 'broodje', *bureau, paraplu, hippie, yuppie, velo, moto* en *auto*, die in andere dialecten net zoals in het AN een meervoud hebben op *-s-*, krijgen hier een *-ts*-achtervoegsel: *veloots, cafeets, bureauts, parapluuts*, enz. In dit opzicht doen de zuidoostelijke dialecten van West-Vlaanderen mee met het westen van Oost-Vlaanderen. Taeldeman (1973) verklaart deze meervoudsvormen door beïnvloeding vanuit de verkleinvormen van de zelfstandige naamwoorden in kwestie. In westelijk Oost-Vlaanderen hebben die steevast een *-tse*-achtervoegsel: *velootse, cafeetse, bureautse, parapluutse*, enz. De *-t-* van dat verkleiningsachtervoegsel, aldus Taeldeman, beïnvloedde het meervoudsachtervoegsel, dat daardoor een *-t* toegevoegd kreeg. In die gedaante werd het ook in een aantal naburige West-Vlaamse dialecten geïmporteerd.

4.1.2 Lidwoorden en andere voorbepalende woordjes

Het onbepaald lidwoord *een* en een aantal andere woordsoorten die op de plaats van het lidwoord staan in de zin, namelijk het ontkennende *geen*, het aanwijzend voornaamwoord *die* en de bezittelijke voornaamwoorden, hebben in het continentale West-Vlaams verschillende vormen naargelang van het genus of grammaticaal geslacht van het erop volgende zelfstandige naamwoord. Daar klinkt het *ne vent, gene vent, diene vent* en *mijne vent,* maar *een vrouwe, geen vrouwe, die vrouwe* en *mijn vrouwe.* Vóór onzijdige zelfstandige naamwoorden is de verbuiging dezelfde als vóór vrouwelijke: *een kind, geen kind, mijn kind.* In het Kustwestvlaams van het noorden en het westen zijn die verbuigingen onbekend, men gebruikt er steeds de onverbogen vormen, ongeacht het genus van het eropvolgende zelfstandig naamwoord: *e vent, e vrouwe, die vent, die vrouwe, je vent, je vrouwe,* enz.. De bezittelijke voornaamwoorden van de eerste en de derde persoon enkelvoud hebben er zelfs veelal hun oorspronkelijke eindmedeklinker verloren: *me vader, ze vader.* Doordat ze geen verschil maken tussen mannelijke en vrouwelijke verbuiging, waarin ze overigens meedoen met het Engels, hebben sprekers van het Kustwestvlaams geen gevoel voor het oorspronkelijke grammaticale geslacht van de woorden. Net zoals de Hollanders, die de bedoelde verbuiging evenmin kennen in hun dialecten, hebben zij de neiging om naamwoorden voor zaken, die immers geslachtsloze dingen zijn, als mannelijk te behandelen. Iemand die zegt *mijn broek, ik moet hem nog strijken,* verraadt zijn Kustwestvlaamse herkomst, want zijn continentale provinciegenoten gebruiken hier het verwijswoord dat overeenstemt met het oorspronkelijke vrouwelijke genus van het naamwoord: *mijn broek, ik moet ze nog strijken.* Wél is het zo dat oorspronkelijk vrouwelijke naamwoorden op doffe *e* ook in het Kustwestvlaams nog overwegend als vrouwelijk worden aangevoeld, bijvoorbeeld *die deure / die poorte, heb je ze al gesloten?.* Toch hoor je ook *die deure / die poorte, heb je hem al gesloten?.* Vooral jongeren neigen tot een veralgemening van het mannelijke genus. Die hoor je tegenwoordig soms met *hij* verwijzen naar woorden als de *zonne (hij zit achter de wolken),* de *panne (haal hem uit de kelder),* de *lampe (hij is gesprongen),* wat door de overige West-Vlamingen en de Oost-Vlamingen begrijpelijkerwijs als een inbreuk op de taalregels wordt ervaren.

Tot slot zij nog opgemerkt dat de zopas besproken voorbepalende woord-

jes in alle West-Vlaamse dialecten een extra *-n* toegevoegd krijgen vóór mannelijke zelfstandige naamwoorden en vrouwelijke die niet op doffe *-e* uitgaan, zodra zo'n zelfstandig naamwoord begint met een klinker of met één van de medeklinkers *t, d, b,* bijvoorbeeld *nen ezel, dienen ezel, mijnen ezel* in het continentale West-Vlaams en *een ezel, dien ezel, mijn ezel* in het Kustwestvlaams. Zo'n *-n* verschijnt in de genoemde fonetische omgeving ook aan het bepaald lidwoord *de* en aan bijvoeglijke naamwoorden, bijvoorbeeld *den tijd, dem broek, een slechten tijd* tegenover *de steen, een scherpe steen.* Dit verschijnsel is echter niet exclusief West-Vlaams, maar typeert ook de meeste Oost-Vlaamse dialecten. Overigens wordt deze verbuiging alleen in het continentale en westelijke West-Vlaams geheel volgens de regel toegepast; in het Kustwestvlaams komen vormen mét en zonder *-n* vaak naast elkaar voor, bijvoorbeeld *een tak, een krommen tak* naast *e tak, e kromme tak.*

4.1.3 Werkwoordsvormen en vervoeging

De West-Vlaamse vervoegingsuitgangen zijn dezelfde als in het Algemeen Nederlands, behalve in de eerste persoon enkelvoud, waarvoor het Kustwestvlaams de meervoudsuitgang gebruikt, zoals reeds gezegd in paragraaf 2.2. In de onvoltooid verleden tijd krijgen de zwakke werkwoorden in het noorden en langs de oostrand tot bezuiden Tielt nog vaak het achtervoegsel *-ege(n),* dat verder doorloopt in Oost-Vlaanderen, bijvoorbeeld *hij werktege, wij speeldegen.* Die vervoeging raakt snel verouderd, de meeste jonge dialectsprekers zeggen bij voorkeur *hij werkte, we speelden,* zoals in de standaardtaal. Vooral als het volgende woord met een klinker begint, horen we echter nog vaak het oude achtervoegsel, in gereduceerde vorm. Bijvoorbeeld: *hij werkteg'olsan veel te vele* 'hij werkte altijd veel te veel'. De *g* van het oude achtervoegsel functioneert hier als een soort bindklank tussen twee botsende klinkers. Dat is alleen het geval als de werkwoordsvorm in het enkelvoud staat. Aan *-ege(n)* ging historisch het achtervoegsel *-ede(n)* vooraf, dat nu nog in Frans-Vlaanderen gehoord wordt, bijvoorbeeld *hij werktede, we speeldeden.* Van dit zeer archaïsche achtervoegsel vond Roland Desnerck (1972: 41) nog enkele sporen terug in het dialect van oude Oostendse vissers.

Een aantal werkwoorden die in het AN of het oudere Nederlands de zwakke vervoeging kennen, zijn in het West-Vlaams (soms) sterk of onregelmatig, bijvoorbeeld *spugen-spoog-gespogen, duwen-douw-gedouwen, verstij-*

ven-versteef-versteven, merken-mark-gemorken, jagen-joeg-gejogen, terten-tort-getorten (van *terden*, AN *treden*), *draaien-droei-gedraaid, zaaien-zoei-gezaaid, waaien-woei-gewaaid, proeven-proof-geproven, durven-do(r)ste-gedurfd, leggen-lei-geleid, g(e)raken-g(e)rocht-gegrocht.* Werkwoorden die ook in het AN sterk zijn, vertonen in het West-Vlaams meermaals een eigen klinkerwisseling, bijvoorbeeld *dragen-droeg-gedregen, slaan-sloeg-geslegen, gaan-gong-gegaan, hangen-hong-gehangen, plegen-plocht, roepen-riep-geropen; kunnen-kost-gekunnen/gekost.* De verleden tijd van *verhuizen* is meestal zwak vervoegd als *verhuizde(ge)*, maar in het noorden soms sterk: *verheus* (uitspraak: *vreus*); het voltooid deelwoord luidt *verhuisd*, maar vaak ook *gevruisd* (= geverhuisd), en in het Oostends *gevreuzen.* Uit de Middelnederlandse verledentijdsvormen van *doen*, namelijk *ik dede, gij dedet, hij dede, wij deden, zij deden*, is in het West-Vlaams de *d/t* van het achtervoegsel weggevallen. Dat leidde tot de vormen *ik dei(en), je/ge dei gij, hij dei, we deien, ze deien.* Aan de oostrand, in en nabij het overgangsgebied met het Oost-Vlaams, nam een *-g* de plaats in van de verdwenen *-d/t*: daar klinkt het, zoals ook in het naburige Oost-Vlaamse dialecten, *ik deeëge, hij deeëg, wij deeëgen.* Als voltooid deelwoord van *werken* wordt door ouderen ook nog *gewrocht* gezegd, bijvoorbeeld *Hij heeft nog bij de boer gewrocht.* Ook bij *werken* in de zin van 'ploegen': *dat land ligt schoon gewrocht.*

Oude conjunctieven zijn bewaard in wenszinnen als *dat hij deed dat hij doen moeste* 'als hij deed wat hij doen moest', *'k wilde dat ze doodviele* 'ik wou dat ze doodviel'; ... *omdat ze niet hadde verschoten* 'opdat ze niet zou schrikken'; *'t ware goed dat je me zou kunnen voeren naar de statie* 'het zou goed zijn als je me naar het station zou kunnen brengen'; *da'k van joe(n)/uuj ware, 'k zou ...* 'als ik jou was, ik zou ...'

De vervoegde vormen van een aantal heel courante werkwoorden zijn soms gereduceerd door medeklinkerverlies. Van het werkwoord *willen* wordt de *l* wél gehoord in persoonsvormen als die volgen op het onderwerp, bijvoorbeeld *ik wille(n), je wilt, we willen*, maar worden ze zelf gevolgd door een voornaamwoord met onderwerpsfuncie, dan is de *l* veelal verdwenen, bijvoorbeeld *voor hem wi'k* (= wil ik) *da(t) wel doen; wi'me* (= willen we) *een pintje drinken?* Bij *zullen* valt de *l* meestal weg, ongeacht de omgeving, bijvoorbeeld *ze za / zu* (= ze zal) *moeten oppassen; de mensen zu'n daar natuurlijk van klappen; ewel, 'k za(n) 't je zeggen: de leute zu /za gehouden zijn!* 'hewel, 'k zal 't je zeggen: het zal uit zijn met de pret'. *Kunnen* verliest

gemakkelijk de slotmedeklinker *-n* van zijn stam als er een voornaamwoord volgt, bijvoorbeeld *ku' / ka' me* (kunnen we) *dat betalen?* Het hulpwerkwoord *moeten* wordt in de meeste West-Vlaamse dialecten vervoegd als de werkwoorden waarvan de stam op een klinker eindigt, zoals *gaan* en *staan*, namelijk *'k moe(n), je/ge moe, hij/ze/'t moe, we moe'n, ze moe'n.* Alleen in de infinitief en de deelwoorden is de *-t* altijd te horen (*moeten, moetende, gemoeten*), in de vervoegde vormen is dat soms ook het geval in de dialecten aan de oostrand van West-Vlaanderen, bijvoorbeeld *'k moete wel, g' en hebt niet te kiezen, ge moet! Kijken* is in het Kustwestvlaams verkort in de uitdrukking *kij'd een keer (hier)!* 'kijk eens (hier)'. De infinitief van *hebben* is samengetrokken tot *aen* in het Kustwestvlaams en *'één* in het zuidoosten, de *b* van de stam is ook weggevallen uit het onvoltooid deelwoord, bijvoorbeeld *dat boertje, zo entwadde nog nooit gezien aende/èènde, stond te kijken lijk duust* 'dat boertje, zoiets nog nooit gezien hebbende, was stomverbaasd' en uit de vervoegde vormen in de tegenwoordige tijd. Die laatste kennen in het Kustwestvlaams bovendien vaak klinkerverkorting, in de continentale dialecten blijft de klinker meestal lang. Ten slotte valt *-t* van het vervoegingsachtervoegsel algemeen weg in sommige posities, bijvoorbeeld *j' e me niet gezien, hé!* (Kustwestvlaams); *g'èè nog tijd genoeg!* (continentaal).

Vervoeging van *aen/èèn*

Kustwestvlaams	Continentaal West-Vlaams
ik en	*ik èè*
gij et / eet	*gij èè(t)*
hij et / eet	*hij èè(t)*
wijder en	*wulder èèn*
gijder et /eet	*gulder èè(t)*
zijder en	*zulder èèn*

4.2 Woordvorming

4.2.1 Achtervoegsels ter vorming van zelfstandige naamwoorden

In het West-Vlaams zijn er heel wat vrouwelijke persoonsnamen die eindigen op *-ege*, dat soms verkort is tot *-igge*, bijvoorbeeld *naaiege* 'naaister', *strijkege* 'strijkster', *leugenege* 'leugenaarster', *achterwaarigge* 'vroedvrouw'. Het gaat hier om een oud Kustwestgermaans achtervoegsel ter vorming van vrouwelijke persoonsnamen, voornamelijk uit werkwoordstammen. De betekenis van *-ege* is al heel lang ondoorzichtig, wat verklaart dat het in sommige dialecten gelijk werd gemaakt met het gebruikelijker achtervoegsel *-inge*. Zo spreekt men in Kortrijk en omgeving van een *naai-inge* 'naaister' en een *kuischinge* 'schoonmaakster'. Elders in oostelijk West-Vlaanderen vond aanpassing plaats aan het woord *einde* (uitspraak *ende*), en zegt men bijvoorbeeld *domende* 'domme vrouw', *sukkelende* 'sukkelachtige, beklagenswaardige vrouw'. Hoe het achtervoegsel in het tegenwoordige dialect ook klinkt, alle woorden waarin het is bewaard, klinken behoorlijk ouderwets, en worden verdrongen door varianten met courantere achtervoegsels als *-ster* (*naaister*), of de Franse leenachtervoegsels *-esse* (*sukkelesse*) en *-ette* (*babbelette*). Het oude achtervoegsel is het resistentst in denigrerende benamingen, zoals er hierboven reeds enkele werden aangehaald. Andere voorbeelden zijn *kwezelege* 'kwezel', *babbelinge* 'babbelaarster', *treuzelende* 'treuzelaarster' en *hespespijkeregge* 'vrekkig vrouwmens' (letterlijk: een vrouw die in het geheim en voor zichzelf grote voorraden ham of *hesp*, opslaat of *spijkert*). Voor een verwaande vrouw vermeldt het *Woordenboek van de Vlaamse Dialecten* (WVD) niet minder dan zes West-Vlaamse benamingen uitgaand op *-ege* of een variant ervan: *beslagmaakege, -inge, blagaai-ege, blagaaimaakege, grootmaakege, spelmaakinge.*

Opvallend in het West-Vlaams is de grote productiviteit van het stapelachtervoegsel *-igheid* ter vorming van zelfstandige naamwoorden uit bijvoeglijke naamwoorden. Dat achtervoegsel is in het AN niet geheel onbekend, getuige *nieuwigheid, dommigheid* e.d., maar in het West-Vlaams kan het zowat aan elk eigenschapsnoemend bijvoeglijk naamwoord worden gehecht, bijvoorbeeld *dulligheid* 'kwaadheid, woede', *dovigheid* 'doofheid', *wroedigheid* 'gierigheid' of 'woede', *ziekigheid* 'ziekheid' of 'misselijkheid', *groenigheid* 'groenheid', verder ook aan uit het Frans ontleende bijvoeglijke

naamwoorden, bijvoorbeeld *ambetantigheid* 'vervelendheid', *negligentigheid* 'nalatigheid', *astrantigheid* 'voortvarendheid, vrijpostigheid', *mechantigheid* 'kwaadaardigheid'. In het zuidoostelijk West-Vlaams klinkt *-igheid* als *-egie* (ook wel eens *-iegie*): *groenegie, vuilegie.*

4.2.2 Achtervoegsels ter vorming van bijvoeglijke naamwoorden

Het West-Vlaams heeft in veel woorden het oude achtervoegsel *-de/te* voor de vorming van bijvoeglijke naamwoorden bewaard. Dit achtervoegsel stemt overeen met het AN-achtervoegsel *-ig*, bijvoorbeeld *(drie)hoekte* '(drie)hoekig', *nieuwloopte* 'nieuwlopig', *wormsteekte* 'wormstekig', *platboomde* (van vaartuigen) 'platbodemig', *blauwoogde* 'blauwogig'. Ook heel wat bijvoeglijke naamwoorden die geen vormelijke tegenhanger hebben in het AN bevatten datzelfde achtervoegsel, bijvoorbeeld *haaide, bekte* (in de landbouwterminologie gebruikt voor percelen met respectievelijk een 'haai' of schuine zijde en een 'bek' of spitstoelopend uiteinde), *bakte* (gezegd van percelen die een bakvormige inzinking vertonen), *baaide, rowaande* (gezegd van paarden met respectievelijk een 'baai'- en 'rowaan'-kleurig haarkleed), *zaalrikte, -rugde* (gezegd van koeien en paarden met een 'zaalrug', dit is een ingezakte rug), *muishaarde* (kleurnaam, verwijzend naar het grijze haarkleed van de muis), *stoofhoutlangde* ('met de lengte van een stukje stoofhout', gezegd van kleine personen), *langwijzde* 'langwerpig'. Het *-de/-te*-achtervoegsel is vandaag niet meer productief, dat wil zeggen dat het geen nieuwe bijvoeglijke naamwoorden meer vormt, en de woorden waarin het bewaard is, worden door jonge dialectsprekers als uitgesproken ouderwets aangevoeld.

Het achtervoegsel *-achtig* vormt zoals in het AN bijvoeglijke naamwoorden als *blauwachtig* en *vergeetachtig*, waarin dus gelijkenis met of geneigdheid tot het in het grondwoord genoemde wordt uitgedrukt. Daarnaast heeft dit achtervoegsel in het West-Vlaams ook een geheel eigen betekenis, namelijk 'een voorkeur hebbend voor, een liefhebber zijnd van', bijvoorbeeld in *leerachtig* 'liefhebber van leren' en *soepachtig* 'graag soep etend'. In die betekenis is het achtervoegsel erg productief; het verschijnt vooral aan werkwoordstammen (*geefachtig, leerachtig, reisachtig, zwemachtig*) en zelfstandige naamwoorden (*boomachtig, plastiekachtig, gazetachtig, computerachtig*), met inbegrip van eigennamen (*Janachtig, Kortrijkachtig*). De bijvoeglijke naamwoorden in kwestie worden overwegend gebruikt in ontkennende zinnen,

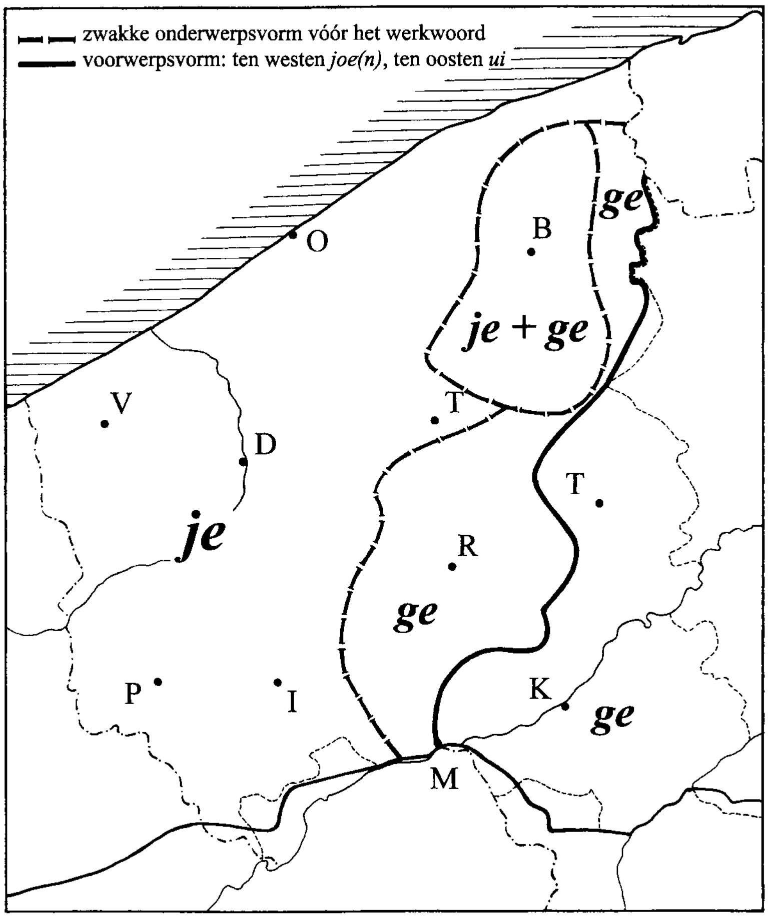
bijvoorbeeld *hij en is niet stijf geefachtig* 'hij is niet erg tot geven geneigd'; *ik ben nooit Costerachtig geweest* 'ik heb nooit veel moeten hebben van de persoon of de familie Decoster', maar ook in zinnen zonder ontkenningselement worden ze gehoord, bijvoorbeeld *ze zijn alzeleven nogal Brugge-achtig geweest* 'ze gingen altijd graag naar Brugge'.

Het achtervoegsel *-elijk* is in het West-Vlaams nog enigszins productief om uit werkwoordstammen bijvoeglijke naamwoorden te vormen met de betekenis 'kunnende, moetende gedaan worden'. Ook in het AN komen zulke bijvoeglijke naamwoorden voor, onder meer *beminnelijk, onverdraaglijk*, maar in het West-Vlaams zijn ze veel talrijker, bijvoorbeeld *'t is niet latelijk* 'je kunt het niet laten'; *is dat nog betaallijk?* 'betaalbaar'; *dat land is goed bewerkelijk, ploegelijk* 'gemakkelijk te bewerken, te ploegen'; *dat en is hier niet houdelijk / niet eerdelijk* 'niet om uit te houden'; verder ook *zienlijk* 'zichtbaar', *begankelijk* 'begaanbaar', *bestierlijk* 'handelbaar', *gezeggelijk* 'voor rede vatbaar', *drinkelijk* 'drinkbaar', *vermakelijk* 'herstelbaar', *bewoonlijk* 'bewoonbaar', *vervoerlijk* 'vervoerbaar', *kennelijk* 'herkenbaar', *rischierlijk* 'te riskeren' en 'risicovol'. Een humoristische toepassing van het achtervoegsel horen we in het antwoord dat soms wordt gegeven op de uitroep *Smakelijk!* waarmee Vlamingen elkaar een smakelijke maaltijd toewensen. Daarop wordt dan gereageerd met *is 't op 't is stakelijk!*, waaraan men soms nog toevoegt: *en is 't slecht, 't is brakelijk.* Het achtervoegsel verliest echter vlug terrein ten voordele van het jongere achtervoegsel *-baar*, dat in de standaardtaal erg productief is en ook bij jongere dialectsprekers de voorkeur geniet.

4.3 Voornaamwoorden

4.3.1 Persoonlijk voornaamwoord

De West-Vlaamse vormen voor het persoonlijk voornaamwoord wijken in tal van opzichten af van die in de standaardtaal. Bovendien vertonen ze ook binnen het West-Vlaams nogal wat variatie, waarbij de belangrijkste tegenstelling zich weer voordoet tussen Kust- en continentaal West-Vlaams. Zoals in het AN kent het persoonlijk voornaamwoord verschillende vormen voor de onderwerps- en de voorwerpsfunctie, en bestaan er voor elk van die functies volle, beklemtoonbare vormen en zwakke, onbeklemtoonbare vormen. Bovendien klinken de zwakke vormen soms verschillend naargelang ze

Kaart 10. Persoonlijk voornaamwoord tweede persoon enkelvoud

vóór het werkwoord staan ('preverbaal') of erachter ('postverbaal'). Zoals te zien op kaart 10, luidt het zwakke voornaamwoord van de tweede persoon enkelvoud vóór het werkwoord *je* in het noorden en het westen, en *ge* in een groot zuidoostelijk gebied. De sterke variant is echter in de hele provincie *gij*. Onmiddellijk na het werkwoord heeft het Kustwestvlaams steeds *je*, dat door klankomzetting dikwijls *ej* wordt, bijvoorbeeld *kom je? / kom ej? slaap je? / slaap ej?* In het continentale West-Vlaams correspondeert het preverbale

ge met de postverbale vormen *je* en *dje*: *ge gaat, ge komt* tegenover *ga-je?, kom-dje?* In het overgangsgebied met het Oost-Vlaams luidt het voornaamwoord *-de* na werkwoorden met stam op een medeklinker, zoals verder oostelijk, bijvoorbeeld *durf-de, bel-de, kom-de.* Preverbale vormen voor de derde persoon enkelvoud zijn *je* (noordelijk), *e, è, en* (westelijk) en *ie, ej* (continentaal), na het werkwoord verschijnt *tn* (noordelijk en westelijk), *tie* (in het Brugs, en verder sporadisch in het continentaal West-Vlaams) of *tje* (continentaal): *ga-tn? ga-tie? ga-tje?* De zwakke vorm van de eerste persoon meervoud is in het West-Vlaams (zo goed als) overal *me*, zowel vóór als na het werkwoord. Het sterke voornaamwoord vertoont echter heel wat regionale variatie, waarvoor we verwijzen naar kaart 11. Veel variatie vertonen ook de sterke vormen van de tweede en de derde persoon meervoud. Voor de tweede persoon wordt *julder* gehoord in het westen, *gie(n)der* in het noorden en *gulder, gunder* en *gudder* in het zuidoosten. Het Stadsbrugs kent naast het algemeen noordelijke *gie(n)der* nog twee heel eigen vormen, namelijk *gelinder* en *gelinds.* In de derde persoon meervoud gebruikt men in het noorden en het westen *zie(n)der*, in het zuidoosten de overige vormen. Zwakke onderwerpspronomina ten slotte worden vaak verdubbeld met een volle vorm, op dit verschijnsel, dat in de taalkunde *subjectsverdubbeling* heet, wordt verder ingegaan in hoofdstuk 5.

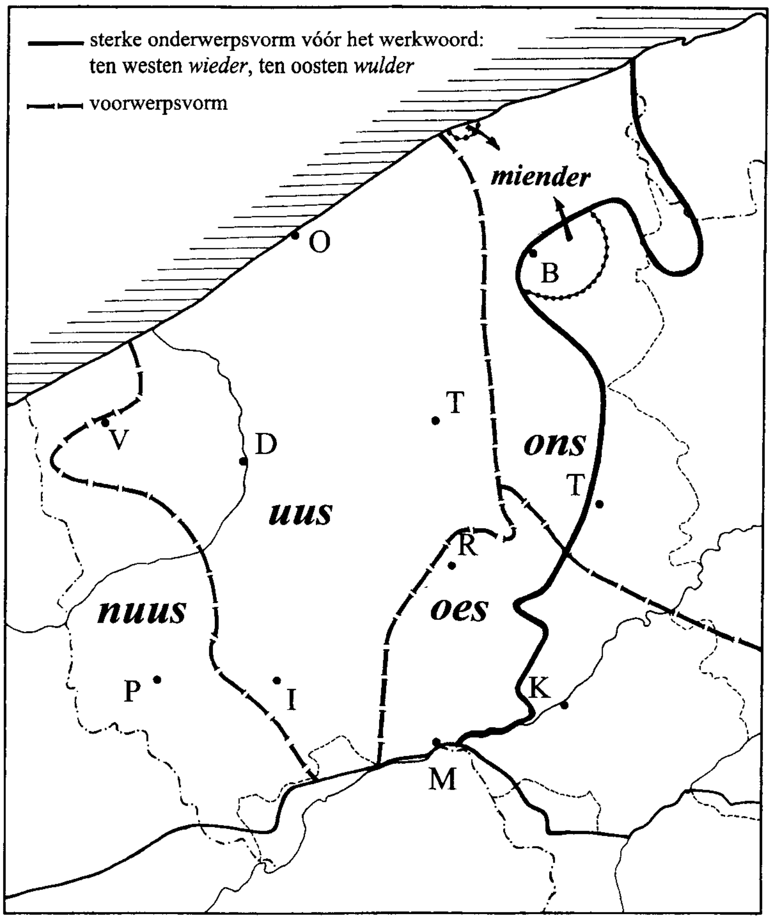
Persoonlijk voornaamwoord

Onderwerpsvormen		Volle vorm	Zwakke vorm	
			Vóór het ww	na het ww
Enkelvoud				
1e persoon		*ik, ikke*	*'k*	*'k*
2e persoon		*gie*	*je, ge*	*je, dje*
3e persoon	mannelijk	*ie*	*je, e(n), è, ie, ej*	*tn, tie, tje*
	vrouwelijk	*zie*	*ze*	*ze*
	onzijdig	*(dat)*	*'t*	*'t*

Onderwerpsvormen	Volle vorm	Zwakke vorm	
		Vóór het ww	na het ww
Meervoud			
1e persoon	*wieder, miender wulder, wudder*	*me*	*me*
2e persoon	*julder, gie(n)der, gulder, gunder, gudder*	*je, ge*	*je, dje*
3e persoon	*zie(n)der, zulder, zunder, zudder*	*ze*	*ze*

Wat de voorwerpsvormen betreft, vallen er weer enkele markante geografische verschillen te melden. De beklemtoonde vormen *mien* (eerste persoon enkelvoud) en *joen* (tweede persoon enkelvoud) zijn Kustwestvlaams, de continentale dialecten zeggen *mie* (in de zuidoostelijke overgangsdialecten *mei* en *mai,* met de voor dat gebied typische zware tweeklanken) voor de eerste persoon en *uuj* (respectievelijk *uij* en *oij* in de diftongerende overgangsdialecten) of *joe* voor de tweede. De vorm *joe,* die wél de typisch Kustwestvlaamse *j-* heeft, maar niet de uitgang *–n,* vormt geografisch gezien een bufferzone tussen de echte kustvorm *joen* en de typisch zuidoostelijke variant *ui.* Dat *joe*-gebied is een brede noordoost/zuidwest-gerichte strook, vanaf het gebied ten westen van Tielt, over de streek van Roeselare tot in de buurt van Menen en Ieper. Het voornaamwoord van de eerste persoon meervoud kent alleen sterke vormen, en daarvan worden in het West-Vlaams vier varianten opgetekend. De verspreiding ervan is weergegeven op kaart 11. Voor de tweede persoon meervoud gebruikt het westen *julder,* een variant die ook in het noorden voorkomt, maar daar minder frequent is dan *junder.* De continentale West-Vlaming zegt *hulder* voor zowel de tweede als de derde persoon meervoud. In het Kust-West-Vlaams is *hunder* het gebruikelijke voornaamwoord voor de derde persoon meervoud.

Het West-Vlaamse systeem van de persoonlijke voornaamwoorden is op dit ogenblik in meerdere opzichten aan verandering onderhevig. In de eerste

Kaart 11. Persoonlijk voornaamwoord eerste persoon meervoud

plaats wordt in de derde persoon mannelijk enkelvoud voor de onderwerpsfunctie steeds vaker *hem* als beklemtoonde vorm gebruikt in plaats van het traditionele *ie*, bijvoorbeeld *hem kent daar niets van.* De omgekeerde ontwikkeling, namelijk voorwerpsvormen die verdrongen worden door onderwerpsvormen, doet zich voor bij alle persoonspronomina als die na een voorzetsel staan. Zo hoort men tegenwoordig vooral jongere West-Vlamingen zeggen: *met ik(ke), tegen gie, zonder gudder*, enz., naast of in plaats van

Persoonlijk voornaamwoord

Voorwerpsvormen		Volle vorm	Zwakke vorm
Enkelvoud			
1e persoon		*mien, mie, mei*	*me*
2e persoon		*joe, joen, uuj, uij*	*je*
3e persoon	mannelijk	*hem*	*'n, tn*
	vrouwelijk	*heur*	*ze*
	onzijdig	*'t*	*'t*
Meervoud			
1e persoon		*(n)uus, oes, ons*	-
2e persoon		*junder, julder* *hulder*	-
3e persoon		*hunder, hulder*	*ze*

met mie(n), tegen joe(n) / uuj, zonder julder. In het zuidoosten worden *gulder* en *zulder* steeds vaker vervangen door de *l-* loze vormen *gudder* en *zudder,* een vernieuwing die onder meer bij jonge Kortrijkse dialectsprekers werd vastgesteld. Blijkbaar waren die vormen nog niet in gebruik in de jaren dertig van de vorige eeuw, toen Pée de gegevens verzamelde voor het West-Vlaamse deel van de Reeks Nederlandse dialectatlassen, want in die bron wordt niet één dergelijke *-l*-loze variant vermeld.

4.3.2 Vragend voornaamwoord

Aan het Standaardnederlandse zelfstandig vragend voornaamwoord *wat* beantwoorden in het West-Vlaams drie verschillende varianten, met elk een eigen verspreidingsgebied: *wiene* is typisch voor Veurne-Ambacht, *wat/wadde* hoor je in de Polders en het Houtland beoosten de IJzer en *wuk* in Zuid-West-Vlaanderen, met uitzondering evenwel van de zuidoostrand: in onder meer Waregem, Deerlijk, Vichte en Zwevegem zegt men *wat/wadde,* zoals in het noorden van de provincie en in Oost-Vlaanderen. Bijvoorbeeld *wiene / wuk / wat gebeurt er hier?* In bijvoeglijk gebruik kent het West-Vlaams eveneens drie vormen: *wat voor* (uitspraak *wafooëre, wafor(re) waffer, wuffer), wuk* en *welk.* De eerste twee komen ook in het AN voor, waar

de keuze voor één van de twee samenhangt met de bedoeling van de gestelde vraag. Naar de identiteit van iets vraag je met *welk*, bijvoorbeeld *in welk studiejaar zit je zoon?*, de soort daarentegen wordt bevraagd met *wat voor*, bijvoorbeeld *wat voor bloemen zijn dat hier?* In het West-Vlaams speelt dat onderscheid lang niet overal een rol. Met de zuidelijke vorm *wuk* en de noordelijke *welk* wordt zowel naar de identiteit als naar de soort gevraagd, bijvoorbeeld *wukke / welke taal spreekt die man?*, *wuk/welk volk komt er daar over de vloer?* Het bijvoeglijk vragend voornaamwoord *wat voor* is algemeen West-Vlaams, maar er is een noord/zuid-verschil in de gebruikswijze(n) ervan. In het noorden vraagt het zowel naar identiteit als naar soort, in het zuiden daarentegen kun je er enkel de soort mee bevragen, zoals in het AN.

Het vragend voornaamwoord *wie* luidt in het Kustwestvlaams steeds *wien*, bijvoorbeeld *wien zegt er dat? wien is die vent?* In het continentale West-Vlaams is *wie* de gebruikelijke vorm, enkel vóór een klinker is ook *wien* mogelijk: *wię zegt er dat? Wie(n) is die vent?*

4.3.3 Onbepaald voornaamwoord

Als tegenhangers van de standaardtalige onbepaalde voornaamwoorden *iemand* en *iets* gebruikt het West-Vlaams *e(n)twien / e(n)twie* en *e(n)twat, e(n)twadde*. Het voorvoegsel *et-*, met ingeschoven *n* ook *ent-*, heeft dezelfde Westgermaanse oorsprong als *iet(s)* en als het voorvoegsel in Duits *etwas*. Het dient om vragende woorden om te vormen tot onbepaalde. Het verschijnt ook in onbepaalde bijwoorden en onbepaalde hoeveelheidswoorden die uit een vraagwoord zijn afgeleid, bijvoorbeeld *enthoe* (uit *ent* + *hoe*) 'op de een of andere wijze,' *e(n)thoeveel* 'een zeker aantal', *enthoelang* 'een zekere tijd', *e(n)twaar* (met varianten *entwaars, entwaarsten, entwaarschen*) 'ergens', *entwanneer* 'op een zeker ogenblik'. Naast *e(n)twat* staat *e(n)twats*, dat zowel 'een soort van' als 'een beetje' kan betekenen, bijvoorbeeld *hij reed met entwatse brom* 'met een soort van bromfiets', *heb je nog entwatse drank in huis?* 'een beetje drank'.

Veel van deze vormen zijn sterk op hun retour, alleen *e(n)twie, e(n)twat, e(n)twaar* en *e(n)twats* worden nog algemeen gebruikt.

4.3.4 Betrekkelijk voornaamwoord

Net zoals het AN beschikt het West-Vlaams over de betrekkelijke voornaawoorden *die* en *dat*, maar de keuze tussen die twee wordt in het West-Vlaams niet zoals in het AN bepaald door het grammaticale geslacht van het woord waarnaar ze verwijzen, maar zoals in het Frans door de grammaticale functie van het voornaamwoord in de bijzin: voor het onderwerp gebruikt men *die* (Frans *qui*), voor het voorwerp *dat* (Frans *que*), bijvoorbeeld *de man die daar loopt, het huis die verkocht is* tgov. *de man dat we gezien hebben, het huis dat we gekocht hebben.*

4.3.5 Wederkerend voornaamwoord

Het wederkerend voornaamwoord *zich* is in het West-Vlaams net zo goed als in de meeste Oost-Vlaamse dialecten onbekend. Het wordt steevast vertegenwoordigd door het persoonlijk voornaamwoord van de derde persoon, bijvoorbeeld *hij stuipt hem* 'hij bukt zich', *ze heeft heur van 't leven gebracht* 'ze heeft zich het leven benomen', *dat hout laat hem niet splijten, ze laten hulder doen.* Die keuze voor het persoonlijk voornaamwoord is logisch, want daarmee wordt een regel veralgemeend die voor alle andere grammaticale personen geldt, ook in het AN, namelijk *ik was me, je wast je, we wassen ons,* enz., telkens met het persoonlijk voornaamwoord in wederkerende functie.

Als een wederkerend voornaamwoord beklemtoond wordt, krijgt het in het West-Vlaams meestal zoals in het AN het bestanddeel *-zelf* toegevoegd, zij het in een verbogen vorm, bijvoorbeeld *'k verschoot van mezelven* 'ik schrok van mezelf', *ze heeft heurzelven buitengesloten, hij is weer tegen z'nzelven aan 't klappen* 'hij is weer in zichzelf aan het praten'. Ook het woordje *eigen* wordt in die positie gebruikt, bijvoorbeeld *hij rult standvastig in z'n eigen* 'hij mompelt voortdurend in zichzelf', *'t dinkt me da' je surtout j'n/ uuj eigen geren ziet* 'me dunkt dat je vooral jezelf graag ziet'. Dit *eigen* doet denken aan het Brabants, en bepaaldelijk het Antwerps, waar men spreekt van *z'n eigen amuseren, doodwerken, wassen, bezuipen,* enz. Het valt echter te betwijfelen of het West-Vlaamse gebruik van de versterker *-eigen* aan Brabantse invloed toe te schrijven is. Dat element is immers ontegenzeggelijk (ook) autochtoon West-Vlaams, want het duikt op in een oude, vandaag nog sporadisch in het noorden en het westen gebruikelijke variant van het sterke

wederkerend voornaamwoord, waarin *zelf* met *eigen* gecombineerd wordt, bijvoorbeeld *'k zou m'n eigen zelven nog vergeten, lacht met j'n eigen zelven!, hij (en) kent zijn eigen zelven niet, ze zou heur eigen zelven bloot delen* 'ze zou (door overdreven mildheid) zichzelf te kort doen'. Die gedaante van het wederkerend voornaamwoord vindt een analogie in het Engelse *my/your/his/her own self*, wat op een oude, gemeenschappelijke Kustwestgermaanse erfenis lijkt te wijzen. Daarvoor pleit ook de overeenkomst van de West-Vlaamse uitdrukking *toe(t) z'n zelven komen* 'weer tot bewustzijn komen' met het Engelse *to come to one's self*. In dezelfde betekenissfeer zeggen West-Vlamingen *van z'n zelven* voor 'bewusteloos', bijvoorbeeld *hij viel van z'n zelven van 't zeer, hij is wel tien minuten van z'n zelven geweest* (synoniem: *van z'n sus*).

4.4 Voorzetsels, voegwoorden en voegwoordelijke bijwoorden

Het West-Vlaams telt een klein aantal voorzetsels die in de standaardtaal niet (meer) bestaan. Het bekendste is allicht *bachten* voor 'achter', omdat het voorkomt in *Bachten de Kupe*, een ietwat ironische benaming voor de streek achter de IJzer, met andere woorden Veurne-Ambacht. *Bachten* is ruim verspreid in West-Vlaanderen, behalve in de kustdialecten, waar men *achter* zegt. Etymologisch is het samengetrokken uit de combinatie van het voorvoegsel *be-*, het grondwoord *acht*, dat ook in *achter* zit, en de oude datiefuitgang *-en*. Op analoge wijze ontstonden onder meer de Nederlandse bijwoorden *binnen* (< *be-in-en*) en *buiten* (< *be-uit-en*). Voor 'naast' zegt de West-Vlaming *neffenst* of *nevenst*, voor 'tijdens' *binst* of *beist*, voor 'sedert' ook *sichten(t), sichtens*. Het West-Vlaams kent een pad-aanduidend *al*, equivalent van AN *langs* en *via*, bijvoorbeeld *al de kant van de weg lopen* 'langs de kant van de weg lopen', *al Tielt naar Kortrijk rijden* 'via Tielt naar Kortrijk rijden'.

Talrijker zijn de voorzetsels die weliswaar dezelfde vorm hebben als hun AN-tegenhangers, maar een andere betekenis of gebruikswijze. Zo heeft *achter* in het West-Vlaams meer plaatsaanduidende betekenissen dan in het AN: het wordt ook gebruikt naast of in plaats van *langs*, bijvoorbeeld *achter strate lopen*, en in sommige plaatsbepalingen ook voor 'aan', bijvoorbeeld *achter de kassei wonen* 'aan de kasseiweg wonen'. Verder wordt *achter* gebruikt als equivalent van AN *om, naar* en *op* ter uitdrukking van doelgerichtheid, bijvoorbeeld *'k ga naar de mijn achter een beetje vis* (AN *om*), *kan er iemand*

achter mij komen ? 'kan iemand mij komen afhalen', *'t wordt tijd dat je achter een meisje gaat* ''t wordt tijd dat je een meisje gaat zoeken [om te trouwen]', *'k greep achter mijn paraplu en 'k sloeg ermee op zijn kop* (AN *naar*), *de pensjagers* 'wildstropers' *schieten achter hazen en fezanten* AN *naar / op*, *me wachten achter moeder* 'we wachten op moeder'. Sprekend van onroerend goed worden eigendomsrelaties naar het voorbeeld van het Franse *à* uitgedrukt met *aan* in plaats van AN *van*, bijvoorbeeld *dat land is aan de gemeente / aan de staat / aan de baron; aan wie(n) is dat kasteeltje?*

Infinitiefzinnen van doel en bestemming worden steeds vaker ingeleid door het voorzetsel *voor* ten koste van ouder *om*, bijvoorbeeld *wil je iets voor te drinken?, waar staat die bezem voor de terras te schuren?, dat is een leugen voor een boer van zijn paard te slaan.* Hoe meer naar het westen, hoe vaker het oude voorzetsel *om* is bewaard.

Bij tijdsaanduidingen voorbij het uur of na een of ander gebeuren wordt zowel *achter* als *na* gehoord, maar nooit *over* zoals in het AN: *tiene achter / na de zessen* 'tien over zes', *achter / na de vieren* 'na vieren, na het vieruurtje', *kort achter de oorlog* 'kort na de oorlog'. West-Vlaams *aan* heeft soms de betekenis van AN *op* ter aanduiding van een tijdstip, bijvoorbeeld *aan die oude moet je een beetje voorzichtig zijn met zout en vet* 'op die leeftijd', *aan die ure is het tijd om te gaan slapen* 'op dat uur', *aan hun elf jaar bleven de jongers thuis van 't school* 'op hun elfde jaar'. *Aan* komt ook voor met de betekenis 'bij' in enkele min of meer vaste wendingen, bijvoorbeeld *'t is dicht aan viere / aan de vieren* ''t is dicht bij vier uur'. De versteende verbinding *aantijden(s)* betekent zowel 'op tijd', 'ruim op tijd' als 'vroeg', bijvoorbeeld *roert aantijden(s) in de saus, dat ze niet aan en brandt; maakt dat je een beetje aantijden bent, dat we de tafel kunnen zetten voordat 't ander volk toekomt; 'k ga gaan slapen, van 'k moet morgen aantijden(s) opstaan.* Van dit laatste *aantijden(s)* is *tijdelijk* (uitspraak *tielik*) een Zuid-West-Vlaams synoniem, bijvoorbeeld *tielik aanzetten* 'vroeg vertrekken'.

Ter inleiding van vooruitkijkende tijdsbepalingen beantwoordt West-Vlaams *binnen* aan AN *over*, bijvoorbeeld *binnen drie weken is 't Sinksen; God weet wat gaat 't zijn binnen twee jaar!* In de Westhoek wordt ook *te* gebruikt: *t(e) hier en drie weken* 'over drie weken'. In retrospectieve tijdsbepalingen gebruikt het West-Vlaams dan weer *over* in plaats van AN *voor*, bijvoorbeeld *over twee jaar hebben ze dat bos gekapt*; *'k spreek van over jåren* 'ik spreek van jaren geleden'.

Het voorzetsel *tot* ter aanduiding van relaties in tijd en ruimte heeft *toe(t)* als West-Vlaamse tegenhanger, bijvoorbeeld *wij blijven hier toe(t) morgenavond; zijn land loopt toe(t) aan de beke; van hier toe(t) gunter* 'van hier tot ginder'. Zo ook in uitroepen als afscheidsgroet: *toe(t) later!, toe(t) in 't keren!, toe(t) in de draai!, toe(t) in d'helle!, toe(t) in 't pret pekken!* 'tot in het pikken (= oogsten met behulp van de *pik* of zicht) van de prei', *toe(t) in den oest van den andjoen* 'tot in de ajuinoogst'. In plaats van dit *toe(t)* gebruikt het zuidoostelijke West-Vlaams soms het voorzetsel *tegen.* Dat is veelal zo in korte afscheidsformules: *tegen ton(ne)!* 'tot dan!', *tegen 't naaste keer!* 'tot de volgende keer!, *tegen te nieuwjaar!* 'tot nieuwjaar!', maar ook in volzinnen wordt zo'n vooruitkijkend *tegen* gehoord, bijvoorbeeld *we gaan wachten tegen den uitkomen* 'we gaan wachten tot het voorjaar'.

Iets of iemand localiseren in iemands woonplaats gebeurt middels het voorzetsel *toe,* vaak verdoft tot *te*: *toe Mee's / Metje's* 'in het huis van grootmoeder', *te Vossens* 'in het huis van de familie Devos', *toe de schoolmeesters* 'in het huis van de schoolmeester'. In verbinding met namen van steden en dorpen klinkt dit localiserende *toe, te* erg ouderwets, bijvoorbeeld *hij woont nu toe / te Nieuwpoort.* Een overblijfsel van de oude richtingaanduidende gebruikswijze van dit voorzetsel vinden we in de Noord-West-Vlaamse uitdrukkingen *te kerke gaan, te winkel gaan, iemand te Brugge brengen,* 'iemand voor het gerecht [dat immers in Brugge zetelt] slepen'.

Voor het oorzakelijke verband gebruikt het West-Vlaams naast *door* ook vaak *met,* vooral aan het begin van een infinitiefzin, bijvoorbeeld *met zo lange ziek te zijn is die jongen achter gegrocht in zijn leren; met me vint ziek te zijn, kunne(n) 'k ik nie buiten; de feeste is moeten verzet zijn met de helft van de familie niet te kunnen komen.*

Een eigenaardigheid van het noordoostelijke West-Vlaams is het gebruik van *bij* in de betekenis 'met', bijvoorbeeld *wat moet ik doen bij al die bucht?* 'wat moet ik doen met al die rommel?'; *vroeger da(r)stegen ze bij een vlei* 'vroeger dorsten ze met een vlegel'. In het Noord-West-Vlaams staat plaatsaanduidend *in* soms voor 'op', bijvoorbeeld *'t viel in de grond; met* in *hij leeft met brood en water* is in het AN *op*: 'hij leeft op water en brood'. Her en der in West-Vlaanderen hoor je nog de voorzetsels *opgeweerd* en *uitgeweerd* voor 'uitgenomen, met uitzondering van', bijvoorbeeld *heel de familie was er, uitgeweerd de tak uit de Canada.*

Het handelend voorwerp in passiefzinnen wordt ingeleid door het voor-

zetsel *van*, bijvoorbeeld *ze is gebeten van een hond; dat is van tefrente* [< Frans *différente*] *mensen gezeid geweest* 'dat is door verscheidene mensen gezegd'.

Ook vaste voorzetsels bij werkwoorden wijken in het West-Vlaams nogal eens af van hun AN-pendanten, bijvoorbeeld *peinzen op* 'denken aan', *goesting hebben achter* 'zin hebben in', *hankeren achter* 'hunkeren naar', *luisteren / hurten achter* 'luisteren naar', *kijken achter* (vgl. Engels *to look after*) 'zich bekommeren om, zorgen voor', *wachten achter* 'wachten op', *zoeken achter* 'zoeken naar', *vragen achter* 'vragen naar', *beschaamd zijn van* 'zich schamen over', *zot / jaloers zijn van* 'gek / jaloers zijn op', *schelden tegen* 'schelden op', *klagen van* 'klagen over', *gelijken aan* 'gelijken op', *recht hebben aan* 'recht hebben op'.

Van de vier nevenschikkende voegwoorden die het Nederlands rijk is, *en, of, dus* en *want*, heeft enkel het laatste een eigen West-Vlaamse gedaante, namelijk *van*, mogelijk een fonetische vervorming van *want*, bijvoorbeeld *doe rap de vensters toe, van 't begint te regenen.*

De Standaardnederlandse vergelijkende voegwoorden *als* en *dan* zijn in de meeste West-Vlaamse dialecten vertegenwoordigd door één enkele vorm, namelijk *of*, bijvoorbeeld *ik ben zo slim of gij* 'ik ben zo slim als jij'; *zij is slimmer of haar broer* 'zij is slimmer dan haar broer'; *hij doet niet anders of liegen* 'hij doet niets dan liegen'.

Andere onderschikkende voegwoorden hebben eveneens een typisch West-Vlaamse vorm, bijvoorbeeld *achter dat* 'nadat', *binst / beist dat* 'terwijl', *vanals dat* 'zodra'; naast *omdat* staat de variant *vandat* (zoals ook vragend en betrekkelijk *waarvan* naast *waarom* staat), bijvoorbeeld *ik kan niet komen vandat ik ziek ben.* Een thans verouderde variant van het algemeen gebruikelijke redengevende *vermits dat* is *bijaldien dat*, dat ook gevolgaanduidend gebruikt kan worden, als equivalent van AN *zodat*: *ze kwamen maar niet t'akkoorde, bijaldien dat ze d'r advocaten op staken* 'ze raakten het maar niet eens, zodat ze er advocaten voor onder de arm namen'. Aan AN doelaanduidend *opdat* beantwoorden West-Vlaams *omdat* en *voor dat*, bijvoorbeeld *hij nam een vroegere trein, omdat / voor dat hij zeker op tijd in Brussel zou zijn* '... opdat hij zeker op tijd in Brussel zou zijn'. AN *behalve (dat) / naast / buiten* is in het West-Vlaams *buiten(s) (dat)*, bijvoorbeeld *buiten(s) dat hij zijn vrouw slaat, doet hij ook zijn gebuurs de duivel aan; buiten(s) Jan kende(n) 'k ik daar niemand.* West-Vlaamse equivalenten van AN *zoals* en *alsof* zijn

(ge)lijk en *(ge)lijk dat*, bijvoorbeeld *dat kind klapt (ge)lijk de grote mensen* 'dat kind spreekt zoals de grote mensen'; *ze doet (ge)lijk dat ze een kar goud achter haar gat heeft* 'ze gedraagt zich alsof ze een kar goud achter zich aan sleept [= ontzettend rijk is]'. De onderschikkende voegwoorden *als, of* en *dat* komen verderop nog ter sprake in paragraaf 5.4.

Ten slotte beschikt het West-Vlaams over een reeks eigen voegwoordelijke bijwoorden. Dat zijn bijwoorden die zoals voegwoorden een logisch verband leggen met een vorige gedachte, maar niet gebonden zijn aan de eerste plaats van de bijzin, bijvoorbeeld *binstdewijle* 'ondertussen', *(per) contrarie* 'integendeel', *d'ailleurs / trouwers* 'trouwens', *ommers(ten)* 'immers' *pertang(k)* 'nochtans'. Naast *daarom* wordt ook *daarvan* gehoord, bijvoorbeeld *'t is juist daarvan da'k 't je vrage(n)* ''t is net daarom dat ik het je vraag'.

5. Verschijnselen op zinsniveau

5.1 Werkwoorden

5.1.1 De hulpwerkwoorden gaan en zullen

Het gewone hulpwerkwoord voor de toekomende tijd, de tegenhanger van AN *zullen*, is in het West-Vlaams *gaan*, bijvoorbeeld *'t gaat morgen regenen; het land gaat dan al geploegd zijn*. In de Westhoek wordt nooit *zullen* gebruikt. In andere regio's van West-Vlaanderen kiest men soms wel voor *zullen*, en dan krijgt de uiting een zekere modale kleuring. Met *zullen* doe je geen neutrale uitspraak, maar druk je ook een subjectieve ingesteldheid uit tegenover het toekomstig gebeuren, of tegenover de persoon tot wie je je richt. Zo kun je te kennen geven dat je er persoonlijk van overtuigd bent dat het genoemde bewaarheid zal worden, en dan komt je uitspraak dicht in de buurt van een voorspelling, bijvoorbeeld *'t zal nog regenen voor dat we thuis zijn, je zult 't zien!* Soms suggereert *zullen* een engagement van de spreker, bijvoorbeeld *awel, 't is goed, 'k zal 'k ik thuiswachten als 't niet anders kan* 'ik zal op het huis passen', soms klinkt het als een aansporing, bijvoorbeeld *kom, we zullen een keer gaan kijken, we gaan 't dan weten of 't waar is.*

Behalve voor de toekomende tijd worden zowel *zullen* als *gaan* gebruikt om een bevel uit te drukken, bijvoorbeeld *je zult gaan werken als je niet wilt leren!; ge gaat ogenblikkelijk die vuile boel opkuisen!*

In nog een andere gebruikswijze is *gaan* hulpwerkwoord van ruimtelijke overgang, zoals in *gaan slapen, gaan vissen, gaan kijken* en *gaan werken.* In het West-Vlaams kan dit *gaan* echter niet als enig hulpwerkwoord in een zin voorkomen, constructies zoals AN *we gaan vissen, ze gaat werken* zijn er dus uitgesloten. West-Vlaams zijn wél zinnen als *'k moet gaan helpen, 'k zou gaarne gaan dansen, hij is gaan kaarten.* Het tweede hulpwerkwoord kan natuurlijk ook het *gaan* van de toekomende tijd zijn, bijvoorbeeld *te naaste jare gaan we in Frankrijk gaan skieën.* Als er in de zin geen tweede hulpwerkwoord voorkomt, wordt het ruimtelijke *gaan* verdubbeld, bijvoorbeeld *'k ga gaan slapen, ga je gaan vissen?* Doordat zulke verdubbelingen soms bewaard worden in zinnen met toekomend *gaan,* komt het hulpwerkwoord drie keer in één zin te staan, bijvoorbeeld *'k ga ook een keer in dat vaartje gaan gaan vissen.* De West-Vlaamse opeenstapeling van *gaan*'s wordt grappig gevonden, niet alleen door buitenstaanders, maar ook door West-Vlamingen zelf, getuige de kreet *'t gaat (gaan) gaan, zeker?* 'is 't nu genoeg geweest, ja?', waarmee men met dit dialectkenmerk de draak steekt.

5.1.2 Passief zijn

Als passief hulpwerkwoord komt in het West-Vlaams naast of in plaats van *worden* ook vaak *zijn* voor, zoals in het Frans (*être*) en het Engels (*be*), bijvoorbeeld *mijn kleren moeten gewassen zijn, je zijt van hem bedrogen waar dat je bij staat* 'je wordt door hem bedrogen terwijl je erbij staat'. In verbinding met hulpwerkwoorden als *mogen, moeten, kunnen, gaan,* enz. houdt het passieve hulpwerkwoord *zijn* goed stand, maar in andere constellaties is *worden* snel in opmars. Zo hoor je tegenwoordig vaker *die man wordt geholpen van zijn zuster* dan *die man is geholpen van zijn zuster.* Alleen in de Westhoek blijft *worden* ongebruikelijk.

5.1.3 Koppelwerkwoord komen

Een oude Kustwestgermaanse erfenis is het West-Vlaamse koppelwerkwoord *komen* als tegenhanger van het standaardtalige *worden* (vergelijk het Engelse *become*), bijvoorbeeld *ziek komen* 'ziek worden', *vort komen* 'rot worden', *minister komen* 'minister worden'. Opmerkelijk genoeg is dit *komen* uitgerekend aan de kust zo goed als verdwenen, en vervangen door *worden.*

5.1.4 Hulpwerkwoord doen

Eveneens analoog met het Engels is het gebruik van *doen* als vervangend hulpwerkwoord in korte replieken waarin men iemands bewering tegenspreekt of er zijn verwondering over uitdrukt. Het onderwerp van het repliekzinnetje is steeds een persoonlijk voornaamwoord dat verwijst naar de aangesprokene of naar het onderwerp van de oorspronkelijke zin. Ontkennende antwoorden op een bevestigende mededeling bevatten het oude ontkenningspartikel *en*. Wanneer bijvoorbeeld A zegt: *je hebt die deur gesloten*, protesteert B met: *'k en doe(n)!* 'neen, toch niet'. Een ontkennende mededeling wordt tegengesproken met een bevestigende repliek, die als een terechtwijzing klinkt en waaraan soms ter versterking het tussenwerpsel *ja* wordt toegevoegd: A zegt bijvoorbeeld *Frieda (en) komt niet vandaag*, B spreekt tegen met: *ze doet! Ja ze doet!* 'toch wel'. Vragende replieken hebben de bevestigende of de ontkennende vorm van de bewering waarover verwondering wordt uitgedrukt, bijvoorbeeld A zegt: *ik ben gisteren in de gracht gereden*. B antwoordt verwonderd: *doe je?* A zegt: *die kinderen (en) spelen nooit buiten*. B reageert met: *en doen ze?*

Dat vervangend *doen* een uniek West-Vlaams taalkenmerk zou zijn, zoals nogal eens wordt beweerd, klopt niet met de werkelijkheid. Integendeel, zoals Ryckeboer in zijn studie over dit verschijnsel (Ryckeboer 1986) met enquêtegevens aantoont, zijn de verschillende gebruiksmogelijkheden van het hulpwerkwoord beter bewaard in Zuid-Oost-Vlaanderen dan in het West-Vlaams, waar het *doe*-systeem in afbraak is. Zo zijn in het Noord-West-Vlaams de vraagreplieken heden ten dage onbekend. Symptomatisch voor het systeemverlies is verder dat de verschillende constructietypes door elkaar worden gehaald. Tegenwoordig hoor je ontkennende replieken met versterkend *ja*, bijvoorbeeld A beweert: *je hebt die deur gesloten*. B spreekt dat tegen met: *ja 'k en doen!* en terechtwijzende met een ontkenningspartikel, bijvoorbeeld A beweert: *Frieda (en) komt niet vandaag*. B, overtuigd van het tegendeel, antwoordt: *ja z'en doet!* Bij jongeren is het systeem vaak al zo ver verschrompeld dat enkel nog de verbinding *toet, toetoet* overblijft, waarbij veel sprekers wellicht niet meer beseffen dat de begin-*t* in oorsprong het onzijdig persoonlijk voornaamwoord is, want ze gebruiken die vormen ook als het onderwerp in de oorspronkelijke bewering een andere grammaticale

persoon is dan de derde enkelvoud onzijdig, bijvoorbeeld A zegt: *hij en heeft niet veel geen geld.* B spreekt tegen met *toetoet!* 'toch wel, hoor'.

5.1.5 Aansporend teure

Zinnen als *teure ne keer naar de bakker achter een brood* zijn heel courant in het zuidoostelijke West-Vlaams. *Teure* heeft er de waarde van de gebiedende wijs van werkwoorden als *gaan* en *lopen.* Dat woordje kan ook als aansporend tussenwerpsel gebruikt worden in gebiedende zinnen als *teure, loopt achter een brood.* Met *teure* verraadt de continentale West-Vlaming zijn herkomst aan zijn provinciegenoten uit het noorden en het westen, die het immers zelf niet kennen. Een Kustwestvlaamse tegenhanger ervan is de verbinding *weer je* (van *je weren,* dat in het West-Vlaams 'zich haasten' betekent)*: weer je een keer achter een brood; loop achter een brood, weer je.* Anders dan in West-Vlaanderen vaak gedacht wordt, is het voorkomen van *teure* niet exclusief West-Vlaams, maar zit het diep in Zuid-Oost-Vlaanderen verspreid, zelfs tot voorbij Geraardsbergen, wat mooi te zien is op het kaartje in een artikel van Hugo Ryckeboer over dit verschijnsel (Ryckeboer 1989: 37-47). *Teure* wordt wel eens in verband gebracht met de West-Vlaamse vorm *deure* van het voorzetselbijwoord 'door', waarbij men dan denkt aan een samentrekking van *gaat deure!,* maar dat is een volksetymologische interpretatie. In werkelijkheid, zo legt Ryckeboer uit, verbergt *teure* een zeer oud werkwoord *horren* of *hurren,* van dezelfde oorsprong als Engels *hurry,* dat al in het Middelnederlands op de terugweg was, want het werd er alleen nog maar gebruikt in de gebiedende wijs: *horre!, hurre!* 'vooruit, komaan!' *Teure* is dan een samentrekking van een aanmoedigende uitdrukking waarin de imperatief *hurre!* vooraf werd gegaan door het eveneens aansporende tussenwerpsel *toe!* of de gebiedende wijs van versterkend *doen,* zoals die ook in het Engels gebruikelijk is, bijvoorbeeld *do hurry!*

5.2 Voornaamwoorden

5.2.1 Subjectsverdubbeling

Een zwak persoonlijk voornaamwoord met onderwerpsfunctie wordt in het West-Vlaams vaak verdubbeld met de sterke vorm van datzelfde voornaam-

woord, bijvoorbeeld *ge/je hebt gij daar geen verstand van; ziet ze zij dat niet?; we/me doen wijder/wulder daar niet aan mee.* Soms wordt het onderwerp zelfs twee keer hernomen, namelijk door een zwakke én een sterke vorm, bijvoorbeeld *'k ga 'k ik alle weken naar de markt; hij is (t) ie hem niet content; 't is 't het nu al veel te laat.* Zulke verdubbelingsconstructies zijn typerend voor alle Vlaamse dialecten – ook de Oost- en de Zeeuws-Vlaamse – maar omdat ze zo diep geworteld zijn, kunnen ze in een beschrijving van het West-Vlaams niet ontbreken. Alle persoonlijke voornaamwoorden doen mee aan de verdubbeling, en in de eerste persoon (enkelvoud en meervoud) alsook in de derde enkelvoud treedt verdrievoudiging op. In de hiernavolgende tabel wordt ter wille van de overzichtelijkheid telkens slechts één vorm van het sterke voornaamwoord gegeven; in werkelijkheid kunnen daar alle sterke onderwerspsvormen staan uit het overzicht in paragraaf 4.3.1.

Subjectsverdubbeling en -verdrievoudiging

		verdubbeling	verdrievoudiging
Enkelvoud			
1e persoon		*'k* kome(n) *ik*	*'k* kome(n) *'k ik*
2e persoon		*je/ge* komt *gie*	-
3e persoon	mannelijk	*je/e(n) / ej* komt *ie*	*ej* komt *'t het*
	vrouwelijk	*ze* komt *zij*	-
	onzijdig	*'t* komt *ie*	*'t* komt *'t het*
Meervoud			
1e persoon		*me/we* komen *wieder*	*we/me* komen *me wijder*
2e persoon		*je/ge* komt *gieder*	-
3e persoon		*ze* komen *zieder*	-

5.2.2 Vastgroeiing van zwakke voornaamwoorden aan ja en nee

Ja en *nee* als antwoord op een vraag of als reactie op iets wat zopas in de conversatie is gezegd, worden in de Vlaamse dialecten gevolgd door een zwakke vorm van het persoonlijk voornaamwoord die verwijst naar het onderwerp van de vorige zin. Het gaat om dezelfde zwakke onderwerpsvormen als die na een werkwoord, zoals beschreven in paragraaf 4.3.1. Een

bevestigend antwoord op de vraag *heb je al gegeten?* luidt in het Vlaams *jaa'k*; deze vorm kan in een aantal West-Vlaamse dialecten versterkt worden tot *jake!* als de inhoud van de vorige zin wordt tegengesproken, bijvoorbeeld A zegt: *je zult dat niet kunnen*, B antwoordt: *jake!* 'jawel, ik zal dat wél kunnen'. Hieronder volgt een overzicht van de gewone en van de versterkte vormen.

Ja en *nee* + voornaamwoord

		gewone vorm	versterkte vorm
Enkelvoud			
1e persoon		*jaak*	*jake*
		neek / nink	*neeke / ninke*
2e persoon		*jaaje / jaach(t)*	*jaache*
		neje / neech(t)	*neeche*
3e persoon	mannelijk	*jaaj / jaann*	*jaatn*
		neej / neenn	*neetn*
	vrouwelijk	*jaas*	*jase*
		nees / nins	*nese, ninse*
	onzijdig	*jaat*	*jate*
		neet / nint	*nete, ninte*
Meervoud			
1e persoon		*jaam / jaaw*	*jame, jawe*
		neem / neew	*neme, newe*
2e persoon		*jaaje / jaach(t)*	*jaache*
		neje / neech(t)	*neeche*
3e persoon		*jaas*	*jase*
		nees / nins	*nese / ninse*

Een veelgebruikt alternatief voor de versterkte vormen, die altijd een bewering tegenspreken, zijn constructies met het eerder besproken hulpwerkwoord *doen*, waarbij opvalt dat die altijd het partikel *ja* bevatten: *ja 'k doe, ja je doet, ja me doen, ja ze doen* 'toch wel, hoor', *ja 'k en doe(n), ja g'en doet, ja z'en doet, ja m'en doen, ja z'en doen* 'neen, toch niet, hoor'.

5.3 Ontkenning

5.3.1 Ontkenningswoorden in het West-Vlaams

Om de waarheid van wat in de zin gezegd wordt te ontkennen, beschikt het West-Vlaams net zoals het AN over het woordje *niet*, dat echter nog dikwijls vergezeld is van het oude ontkenningspartikel *en*, bijvoorbeeld *ik en weet daar niets van; ze zeggen dat 't niet waar en is; 't en is niet al goud die blinkt; en weet je gij dat niet?* Datzelfde *en* verschijnt ook in zinnen zonder *niet*, maar met een beperkend woordje als *maar* of een beperkende uitdrukking als *met rooi, maar res, nog maar* e.d., bijvoorbeeld *'t en is met rooi gekuist of ze maken er alweer een zwijnenkot van* 'het is pas schoongemaakt en ze maken er alweer een zwijnenstal van'; *'k en ga vandaag maar res soep eten* 'ik ga vandaag enkel soep eten'; *'t kindje en was nog maar twee maanden als zijn moeder stierf.* Het ontkenningspartikel *en* – dat overigens net zo goed in het Oost-Vlaams voorkomt – is overal aan het verdwijnen: jonge dialectsprekers maken er nog maar zelden gebruik van. Het houdt voorlopig nog het best stand in zinnen ingeleid door het voornaamwoord *het*, bijvoorbeeld: *'t (e)n is niet waar; 't (e)n is geen groot verlies.*

Zoals de voorbeelden laten zien, staat *en* ver vooraan in de (hoofd)zin: vóór het vervoegde werkwoord in de mededelende zin en op de eerste plaats in de ja/neen-vraag. Het partikel *niet* staat veelal op dezelfde plaats als in het AN, maar soms toch ook verder naar achteren, bijvoorbeeld *je moet daarvoor toch naar Brussel niet gaan!; Jan is vandaag achter de gazet niet geweest; ik zou die poort in 't groen niet schilderen, maar in 't rood; kun je die kast in de gang niet zetten?*

Op een vraag of een mededeling met het beperkende woordje *maar* wordt in het traditionele West-Vlaams bevestigend gerepliceerd met het partikel *nee(n)*, bijvoorbeeld A vraagt: *staat er maar één bak bier meer in de kelder?* B antwoordt bevestigend: *neen 't* (uitspraak *neeët* of *nint*), waarmee hij bedoelt: inderdaad, er staat nog maar één bak bier in de kelder. A beweert: *er was daar maar weinig volk.* B stemt in met: *neen 't.* Jongere dialectsprekers hanteren dit systeem niet langer, en dat leidt soms tot communicatiestoornissen tussen de generaties, zoals geïllustreerd in de volgende conversatie tussen kleindochter (K) en grootvader (G):

K: *Heb je maar één kat meer?*

G: *Neen 'k.*
K: *Hoeveel wél?*
G.: *Hoe, hoeveel??? Eén toch, lijk da'k zei.*

5.3.2 Geen versus AN niet

Het woordje *geen* kan in het West-Vlaams als zinsontkenner gebruikt worden, wat in het AN enkel met het ontkenningspartikel *niet* mogelijk is. Een Nederlandse zin als *je moet dat niet met een mes doen maar met een schaar* luidt in het West-Vlaams: *je moet dat met geen mes doen, maar met een schaar.* Zo ook: *voor mij liefst op geen zondag* 'voor mij liefst niet op een zondag'; *ik kan geen zulk zeer eerden* 'ik kan zo'n pijn niet verdragen'. Van iemand die een gebrek van zijn vader of moeder heeft overgeërfd, zegt men *hij (en) heeft het van geen honden afgedeeld,* wat zoveel betekent als 'de appel valt niet ver van de boom'.

5.3.3 Opeenstapeling van ontkennende woorden

West-Vlaamse zinnen bevatten soms twee, drie of meer zogenaamde negatieve kwantoren, dat wil zeggen ontkennende woorden van het type *niemand, niet(end), nooit, nievers / nowers / nommers* en *geen,* bijvoorbeeld *er heeft daar nooit niemand niet(end) van gezeid; hij heeft nooit vanzeleven geen bier gedronken.* Bovendien kan zo'n opeenstapeling van negatieve woorden nog gecombineerd worden met de zinsontkenners *en* en *niet meer,* bijvoorbeeld *hij en heeft toen nooit niemand geen geld niet meer willen lenen; hij en heeft niet veel geen tijd.* Het ontkenningspartikel *niet* daarentegen wordt in het traditionele West-Vlaams alleen verbonden met de kwantor *nooit,* bijvoorbeeld *'t en is nooit niet wel (wat) da 'k doe* ''t is nooit goed wat ik doe'; *hij gaat nooit niet rijk worden;* combinaties als *niemand niet, nievers / nowers / nommers niet* en *geen ... niet,* voor zover West-Vlamingen die al gebruiken, zijn recent in het dialect geïmporteerd vanuit het immer expansieve Brabants.

5.4 Onderschikkende voegwoorden als, of en dat

5.4.1 De vormen, hun betekenissen en gebruikswijzen

Het West-Vlaamse onderschikkende voegwoord *als* leidt zoals zijn AN-tegenhanger zowel voorwaardelijke als temporele bijzinnen in. Ter uitdrukking van een tijdsrelatie is West-Vlaams *als* de tegenhanger van twee standaardtalige voegwoorden: *als,* dat een herhaling in de tijd signaleert, en *toen,* waarmee naar een eenmalige gebeurtenis in het verleden wordt verwezen. *Toen* bestaat in het West-Vlaams wél als bijwoord – onder de gedaante *ton(ne)* – maar niet als voegwoord. Zowel voorwaardelijk als temporeel *als* is in de meeste West-Vlaamse dialecten fonetisch gereduceerd tot een woordvorm die alleen uit de klinker *o* bestaat, bijvoorbeeld *o-'t morgen regent, blijven we binnen* (voorwaarde); *o-'den oorlog uitbrak, sloegen de mensen op de vlucht* (eenmalige gebeurtenis); *o-'k hem tegenkwam, zei hij altijd vriendelijk goeiedag* (herhaalde gebeurtenis). Diezelfde verschrompelde vorm *o* verschijnt ook als equivalent van standaardtalig *of* aan het begin van afhankelijke vraagzinnen, bijvoorbeeld *'k weet nog niet o-'k ga kunnen komen.* Welk van de twee voegwoorden – *als* of *of* – er achter dit laatste *o* etymologisch schuilgaat, is moeilijk uit te maken. Enerzijds zijn er redenen om aan te nemen dat voor het West-Vlaamse taalgevoel *als* de uitgangsvorm is. Immers, in West-Vlaamse dialecten die een iets geprononceerdere variant met een medeklinker kennen, luidt die sterkere vorm van het afzonderlijke voegwoord in alle betekenissen *os,* nooit *of,* bijvoorbeeld *os 't morgen regent ...; os me vader stierf; 'k weet niet os dat waar is.* Die opvatting lijkt ook bevestigd te worden als de West-Vlaming zich in het AN van voegwoord vergist, en *als* gebruikt waar de standaardtaal *of* vereist: *ik weet niet als het gaat regenen* is een voorbeeld van een constructie die menig West-Vlaamse AN-spreker in de mond neemt, waarmee hij meteen zijn dialectische achtergrond prijsgeeft. Echter, als het *o'* van de afhankelijke vraag in het enigszins gekuiste, naar tussentaal zwemende West-Vlaams door het voegwoord *dat* wordt gevolgd, klinkt die verbinding veel vaker *of dat* dan *os dat,* bijvoorbeeld *weet je of dat de post open is?; ze twijfelt nog of dat ze zal kunnen komen.*

Het onderschikkend voegwoord *dat* leidt zoals in het AN zinnen in met onderwerps- of voorwerpsfunctie, bijvoorbeeld *het is bekend dat West-Vla-*

mingen graag dialect spreken; niemand gelooft dat hij de waarheid spreekt, maar in het West-Vlaams net zo goed als in vele andere Nederlandse dialecten verschijnt onderschikkend *dat* ook na bindwoorden die in het AN op hun eentje de verbinding tussen hoofd- en bijzin tot stand brengen: (1) onderschikkende vraagwoorden, (2) betrekkelijke *w*-woorden *(+ hetgene)* en (3) onderschikkende voegwoorden die zelf niet op *-dat* uitgaan, behalve het voegwoord *o* (= AN *als* of *of*). Van elk type volgen hier enkele West-Vlaamse voorbeelden.

(1) [Weet je] *wie(n) dat* er hier geweest heeft?
wat dat 'k tegengekomen ben?
waar dat de gieter staat?
waarvan dat de mensen klappen?
waarom dat er vandaag niet gewerkt wordt?
hoe dat je mols kunt vangen?

(2) Je vindt hier al *wat dat* je zoekt. (variant: al *dat* je zoekt)
't Is *'t gene da'k* juist kom van te zeggen!
Dat is een menage *waar dat* de jongers baas zijn.
Is dat de schaar *waarmee dat* je de haag geschoren hebt?
't Woont daar volk *waarvan dat* je moet oppassen.

(3) Zwijgt *binst dat* de grote mensen klappen.
Hij weet nooit van niet, *vermits dat* hij geen gazetten leest.
Zondag gaan we naar de zee, *of 't ware dat* 't zou mollejongen braken
('tenzij het een hondenweer zou zijn').

5.4.2 Vervoeging van dat en o

Het bindwoord *da(t)*, als voegwoord en als betrekkelijk voornaamwoord, alsook het voegwoord *o* krijgen in de West-Vlaamse bijzin veelal een soort vervoegingsuitgang zoals die ook aan werkwoorden wordt gehecht. Bijvoorbeeld, zoals in het Kustwestvlaams het werkwoord in de eerste persoon enkelvoud op *-n* uitgaat, zo ook krijgt daar het bindwoord een *-n* aangehecht, bijvoorbeeld *mijn ouders weten da-n 'k naar Italië op vakantie gaan.* Die bindwoordvervoeging komt meer in het bijzonder hierop neer dat daar-

voor het achtervoegsel wordt gebruikt dat in combinatie met dezelfde grammaticale persoon opduikt bij eenlettergrepige werkwoorden zoals *gaan, staan* en *doen* (en hun afleidingen, bijvoorbeeld *vergaan, opstaan, verdoen*) in inversie, dat wil zeggen wanneer ze aan hun onderwerp voorafgaan. Met *gaan ik, gaan we* en *gaan ze* correspondeert dus respectievelijk *da-n 'k, da-n we, da-n ze* en *o-n 'k, o-n we* en *o-n ze*, terwijl aan *ga-je* respectievelijk *da-je* en *o-je* beantwoorden. Doordat vervoegingsuitgangen de neiging hebben te versmelten met de beginklank van het volgende woord, zijn ze in de uitspraak vaak niet meer te onderscheiden. Die onherkenbaarheid wordt ook in de hand gewerkt doordat de eind-*t* van *dat* in de Vlaamse dialecten niet gearticuleerd wordt behalve vóór een *d*, een *t* of een klinker. Echter, ook waar hij niet meer als zodanig te horen is, blijft de *-t* verborgen aanwezig, wat blijkt uit sommige assimilatievormen. Zo kan de stemloze uitspraak van de beginmedeklinker van het vrouwelijke voornaamwoord in de combinatie *da-se* enkel veroorzaakt zijn door de invloed van een onhoorbare *-t*, die de eropvolgende stemhebbende *z* stemloos heeft gemaakt. In het hiernavolgende overzicht van vervoegd *dat* en *o* geven we eerst de onderliggende combinatie weer, vervolgens de manier waarop die wordt uitgesproken en ten slotte de vervoegde werkwoordsvorm in inversie waaraan het bindwoordachtervoegsel ontleend is.

da(t) / o

	onderliggende vorm		uitspraakvorm	persoonsvorm
Enkelvoud				
1e persoon	Kustwestvl.	*da-n 'k / o-n 'k*	*dank / onk*	*gaan 'k*
	Continent.	*Da 'k / o 'k*	*dak / ok*	*ga 'k*
2e persoon		*da j(e) / o j(e)*	*daj(e) / oj(e)*	*ga je*
3e persoon	mannelijk	*da-t ie / o-t ie*	*dattie / ottie*	*gaat ie*
		da-t n / o-t n	*datn / otn*	*gaat n*
	vrouwelijk	*da-t ze / o-t ze*	*dasse / osse*	*ga se*
	onzijdig	*da-t 't / o-t 't*	*dat / ot*	*ga 't*

	onderliggende vorm	uitspraakvorm	persoonsvorm
Meervoud			
1e persoon	*da-n we / on-we*	*damme / omme*	*ga me*
2e persoon	*da-j(e) / o-j(e)*	*daj(e) / oj(e)*	*ga je*
3e persoon	*da-n ze / o-n ze*	*danze / onze*	*gaan ze*

Het systeem van bindwoordvervoeging zoals hierboven geïllustreerd, is niet in alle West-Vlaamse dialecten even intact bewaard. Vooral in het centrum van de provincie is het aan het afslijten, en daarbij zijn het de *-n*-achtervoegsels die als eerste sneuvelen. In de perifere dialecten daarentegen houdt de vervoeging voorlopig nog vrij goed stand, maar ook daar, en met name in het conservatieve Kustwestvlaams, zijn al *-n*-loze vormen te horen, zoals *da'k* in plaats van traditioneel *dan 'k* in de eerste persoon enkelvoud en *da se* in plaats van ouder *dan ze* in de derde persoon meervoud.

5.5 Geen inversie na vooropgeplaatst zinsdeel

Als in het Standaardnederlands een ander zinsdeel dan het onderwerp op de eerste zinsplaats staat, komt het onderwerp na het vervoegde werkwoord te staan, een volgorde die in taalkundige termen 'inversie' wordt genoemd, bijvoorbeeld *vorige week zijn we naar zee geweest.* De meeste Nederlandse dialecten volgen die inversieregel, maar in het West-Vlaams wordt er soms van afgeweken, en hoe meer naar het westen, hoe vaker. Enkele voorbeelden uit spontaan West-Vlaams taalgebruik: *achter de vieren 'k ga nog mijn gras afrijden* 'na vieren ga ik nog mijn gras afmaaien'; *als 't geijzeld is, ze risschiert heur niet buiten* 'als het geijzeld heeft, waagt ze zich niet naar buiten'; *met zulke zakzekers je zijt altijd even verre* 'met zulke treuzelaars ben je altijd even ver'; *binst den oorloge de mensen hier (en) wisten niet van die moordpartijen in Polen en Rusland* 'tijdens de oorlog wisten de mensen hier niet van ...'; *voor vandage nog in de politiek te willen gaan, je moet meer zijn of een idealist; met windkracht achte de vissers (en) varen niet uit; tegen de avond 't begost te smoren* 'tegen de avond kwam er een mist op'; *in juni de studenten moeten blokken voor 't examen; aan/al de kanten van Kortrijk de textielfabrieken gaan de ene achter de andere toe* 'in de streek van Kortrijk gaan de textielfabrieken de een na de andere dicht'.

5.6 West-Vlaamse signaalwoorden

Het West-Vlaams beschikt zoals elke taal en elk dialect over een hele reeks tussenwerpsels, kleine woordjes die op zichzelf weinig betekenis hebben maar niettemin erg functioneel zijn in de communicatie. Ze signaleren de subjectieve houding van de spreker tegenover de inhoud van de mededeling, en zijn vaak bedoeld om aan de hoorder te kennen te geven hoe hij de boodschap moet opvatten. Zulke signaalwoorden staan vaak vlak vóór de zin of vlak erna. Ze komen heel frequent voor in het mondelinge taalgebruik, vandaar dat dialectische varianten ervan erg kenschetsend zijn voor het regionale idioom. Ze vallen niet gemakkelijk in het Nederlands te vertalen: meestal bestaat er geen AN-equivalent met precies dezelfde functies en gebruiksmogelijkheden. Hieronder bespreken we enkele tussenwerpsels waarmee West-Vlamingen opvallen.

Een van de bekendste West-Vlaamse tussenwerpsels, waarmee de West-Vlaming wel eens geparodieerd wordt, is *gauw*. Het benadert enigszins het Nederlandse *kom!*, en wordt zowel aansporend gebruikt als relativerend, bijvoorbeeld *gauw! we zijn weg!; hij is van ze leven wel honderd keren, allez gauw, veertig keren naar de kerstmis geweest*. Het aan het Frans ontleende *allez*, dat in het West-Vlaams klinkt als *allè* of *allee*, verschijnt dikwijls in het gezelschap van *gauw*, of als alternatief ervoor, bijvoorbeeld *gauw / allè / allè gauw, gebruikt een keer je verstand*.

Het duo *si* en *zi* gaat terug op de gebiedende wijs van het werkwoord *zien*, en kan verschillende subjectieve dimensies aan de boodschap toevoegen. In de volgende zin vraagt *si/zi* de bijzondere aandacht van de hoorder voor wat volgen zal: *si/zi, 'k ga dat een keer uiteendoen* 'kijk, 'k ga dat eens uitleggen'. Het wordt ook gebruikt als zelfaansporing, bijvoorbeeld *'k ga 't subiets gaan halen, zi*, ter uitdrukking van afkeuring of irritatie, bijvoorbeeld *si, je loopt alweer met je vuile schoenen over mijn gekuiste vloer* of met de waarde van AN 'zie je wel?', bijvoorbeeld *si, he(b) 'k het niet voorseid?* 'zie je wel!, had ik het niet voorspeld?'. De uitdrukking *zie je wel?* komt ook voor, maar dan samengetrokken tot *ziejwè* of *zieëwè*, en vaak versterkt met *zi*: *ziejwè zi dat je dat kunt!* Een variant hiervan is de uitroep *zieëtsi! (zie je 't, si?)*. Min of meer synoniem met *si* en *zi* is *gi*, vermoedelijk afgeleid van gebiedend *geef!*, in het West-Vlaams veelal verkort tot *gif!* Alle drie deze partikels worden dikwijls

meerdere keren na elkaar uitgesproken, bijvoorbeeld *gi, gi, gi! De kat gaat die vogel pakken!*

Het woordje *ni*, met variant *nè*, komt uit de gebiedende wijs van *nemen* (in het West-Vlaams veelal *nim*) en signaleert onder meer dat de spreker iets gunt of geeft aan de hoorder, bijvoorbeeld *ni, pak maar mee; je meugt het hên, ni* 'pak aan, neem maar mee, je mag het hebben'. Het kan ook aangeven dat iets voltooid is, bijvoorbeeld *ni, 'k heb gedaan met eten.* Ongenoegen van de spreker schemert door in bijvoorbeeld *'k doe niet meer mee, nè!* en verwondering in bijvoorbeeld *nè!, die haag is uitgesmeten.* In de laatste zin is *nè* vervangbaar door *tiens*, een aan het Frans ontleend tussenwerpel van verwondering (uitspraak *tsjaen*, met genasaleerde klinker zoals in het Frans). De uitdrukking *nè/ni ja* betekent als korte repliek zoveel als 'inderdaad!'; de spreker geeft ermee aan dat het zopas beweerde klopt, enigszins tot zijn verwondering, zoals in het volgende conversatie-voorbeeld: A zegt: *kijk, 't loopt ginder een haas in de stikken*; B. antwoordt: *nè, ja!* Of *nè jaat!*

Een partikel dat vaak na vraagzinnen verschijnt, is *dè* of *da.* Het drukt voornamelijk verwondering, soms ook irritatie uit, bijvoorbeeld *moet je vandaag niet gaan werken, dè/da?; slacht je van de zwijns, dè?* 'aard jij een beetje naar de varkens misschien'? In dergelijke contexten wordt het woordje met stijgende intonatie uitgesproken en lijkt het zowat de tegenhanger van AN *dan*, waarop het etymologisch misschien teruggaat. Je kunt *dè* ook met dalende intonatie op een vraag laten volgen, om je gesprekspartner – of jezelf – een antwoord op de zopas gestelde vraag te ontlokken, bijvoorbeeld *hoe zat dat alweer in malkaar da?; waar heb ik dat vanzelevens gekocht dè?* 'Waar heb ik dat toch ooit gekocht?' Vaste verbindingen van *dè* met andere tussenwerpsels zijn *seidè! ja dè!* en *allez dè!*, drie uitroepen van verwondering of verbaasde bewondering over iemands mededeling, bijvoorbeeld A zegt: *'k heb een huis gekocht.* B repliceert: *seidè!* of *ja dè!* Tegenwoordig hoort men daarvoor in West-Vlaanderen ook de kreet *ouw, zeker!* en het geïmporteerde tussenwerpsel *jawadde!* Bert Cappelle heeft aan het partikel *dè* een aparte studie gewijd (Cappelle 2003), waarin hij nog enkele minder verspreide en minder courante gebruikswijzen ervan belicht.

Een affirmatief partikel is *wi*, dat zoals Nederlands *hoor* na mededelende zinnen wordt gebruikt om de inhoud daarvan extra te bevestigen, en tegelijk de hoorder aan te manen de mededeling ter harte te nemen, bijvoorbeeld *je mag het niet vergeten, wi!; we zijn weg, wi!* Het is onzeker welk werkwoord

aan de basis ligt van dit partikel. In het licht van zijn AN equivalent *weet je* zou men geneigd zijn te denken aan een samentrekking uit deze combinatie, op zijn West-Vlaams uitgesproken als *wit je.* Het werkwoord *willen* komt echter eveneens in aanmerking; in die richting wijzen de sterkere vormen *wi-j* en *wi-je,* die hier en daar naast *wi* gehoord worden, bijvoorbeeld *laat je niet doen, wi-j(e)!* Deze vorm van het tussenwerpsel klinkt identiek met de combinatie van het vervoegde werkwoord *willen* in de tweede persoon enkelvoud en het erop volgende voornaamwoord met onderwerpsfunctie: *wi-j(e) die deur toedoen?* In het zuidoosten wordt naast of in plaats van *wi* vaak *zu* gebruikt, zoals in Oost-Vlaanderen, bijvoorbeeld *'k ga 't geen twee keers zeggen, zu!* Dat tussenwerpsel is een verkorting van *zulle,* dat zelf op het werkwoord *zullen* teruggaat. De onverkorte vorm *zulle* komt ook buiten het zuidoosten voor als alternatief voor *wi-je,* bijvoorbeeld *beleefd zijn, zulle!* Aangezien *zulle* als zelfstandig naamwoord 'drempel' betekent in het West-Vlaams, wordt op het partikel soms ironisch gerepliceerd met *de zulle ligt voor de deure.*

Bevestiging vragen gebeurt in het Noord-West-Vlaams met het tussenwerpsel *hé?,* dat ook in het AN gebruikt wordt naast *nietwaar?* In het westen gebruikt men hiervoor *eneeë* en in het zuidoosten *neeë.* Vermoedelijk gaan die twee laatste vormen terug op de versmelting van het oude ontkenningspartikel *en* en het tussenwerpsel *nee.*

West-Vlaams *sei* heeft soms zowat de waarde van AN *ha!,* bijvoorbeeld *sei, je zijt ook één van die klik* 'ha, je bent er ook één van die kliek'; *sei, je zijt toch gekomen!* 'ha, je bent toch gekomen'. De dubbelvorm *sei sei* klinkt sussend en roept de gesprekspartner op tot kalmte en relativering, zoals AN *kom, kom* (en Noord-Nederlands *kom nou*), bijvoorbeeld *sei, sei, je moet daarvoor van je neus niet maken* 'kom, kom, je moet je daar niet boos om maken'; *sei, sei, 't en is al 't hope zo erg niet, zeker?* 'kom, kom, 't is alles bijeen toch niet zo erg?' Mogelijk is *sei* een oudere (Kustwestvlaamse?) variant van *zeg,* te vergelijken met Engels *say.*

Om iemand kort te groeten of zijn aandacht te trekken roept de West-Vlaming *gei!* of *gui!* De laatste vorm is de oudste, en klinkt minder beschaafd of beleefd dan de eerste. Ze worden naar het voorbeeld van het Frans soms versterkt tot *geilaba! guilaba!* Jongeren zeggen ook *gai!,* op z'n Engels, of *goi!,* op z'n Hollands.

De uitroep *ouw!* stamt uit de mennerstaal, en beveelt het paard om stil te

staan. Over de oorsprong bestaat geen zekerheid, misschien komt het uit de gebiedende wijs van het werkwoord *houden* in zijn Middelnederlandse, thans verdwenen betekenis 'blijven staan'. In veel contexten beantwoordt West-Vlaams *ouw* aan Nederlands *halt*, bijvoorbeeld *ouw!, 't is hier dat we moeten zijn*. Als er spijs wordt opgeschept of drank ingeschonken geef je met *ouw!* te kennen dat de portie groot genoeg is, bijvoorbeeld *schink maar tot da'k 'ouw' zeg*. Het tussenwerpsel maant echter ook tot voorzichtigheid, bedachtzaamheid, en wordt dan dikwijls verdubbeld, bijvoorbeeld *ouw, ouw, zo zere niet!* 'Kalm aan, zo vlug niet!'; *ouw, ouw, niet overdrijven, hé!* Soms is het een equivalent van *oei!*, bijvoorbeeld *ouw, 'k ben mis!* 'oei, ik vergis me'. Wanneer iets of iemand bruusk ten val komt, roept de West-Vlaming *ouw!* Die kreet wordt ook als een soort van excuus geuit wanneer men iemand of iets ongewild aanstoot, omverwerpt of anderszins bezeert, bijvoorbeeld *ouw!, 't was niet espres, wi!* 'sorry, 't was niet met opzet, hoor'.

Met het tussenwerpsel *bè* kan de West-Vlaming weer verschillende subjectieve houdingen te kennen geven, zoals berusting, instemming en aanmoediging, maar vaak is het niet meer dan een aandachtvragend tussenwerpsel ter aankondiging van een – meestal relativerende – reactie op wat zopas gezegd is. Zijn bijdrage aan de zinsbetekenis is tot op zekere hoogte vergelijkbaar met die van AN *wel*, bijvoorbeeld *bè ja* (instemmend: 'wel ja'), *bè, 't is te zeggen...* (relativerend: 'wel, we moeten zeggen ...'). Met de dubbelvorm *bèbè* kun je je gesprekspartner oproepen tot bedaardheid, relativering en realiteitszin, bijvoorbeeld A zegt: *we gaan honderd kilo's mossels bestellen voor de souper*. B antwoordt: *bèbè, de helft zal al genoeg zijn, zeker?* Ten slotte is dit *bè* een vaak gehoorde versterker (naast *ja*) van tegensprekende replieken met het vervangend hulpwerkwoord *doen* (behandeld in paragraaf 5.1.4.), bijvoorbeeld A zegt: *ik kan dat niet*. B antwoordt: *bè je doet!* Waarschijnlijk gaat *bè* terug op het Franse *bien*, dat als signaalwoord een aantal gebruikswijzen met het Vlaamse *bè* gemeen heeft.

Als de West-Vlaming iets moois ziet, uit hij zijn bewondering met een langgerekt *òò!*, bijvoorbeeld *òò, da's manjefiek!* (uit Frans *magnifique*). Het tussenwerpsel *choch*, met variant *chòò*, beantwoordt soms aan AN *gôh*, en kondigt dan een moment van bezinning aan, bijvoorbeeld A zegt: *hoeveel water wil je da'k pompe(n)?* B antwoordt: *choch / chòò ... een aker of drieë*. Daarnaast kan het bedroefde verbazing of irritatie uitdrukken, bijvoorbeeld *choch, de slekken hebben al mijn plantjes opgefret* 'de slakken hebben al mijn

plantjes opgevreten', en verder ook deernis, bijvoorbeeld *chòò, heb je gevallen, kindje, en doet 't zeer?* In die laatse gebruikswijze is het vervangbaar door *och here (toch)!* of *wel here (toch)!*

6. De West-Vlaamse woordenschat

6.1 Algemeen beeld

Uit de vorige hoofdstukken is gebleken dat er met recht gesproken kan worden over een West-Vlaams klanksysteem, en West-Vlaamse grammaticale kenmerken. Het zal de lezer niet ontgaan zijn dat de criteria voor de afbakening van het West-Vlaams tegenover het Oost-Vlaams en voor de indeling van het West-Vlaams in drie sub-dialecten vooral aan de uitspraak werden ontleend. Uitspraakkenmerken zijn inderdaad de krachtigste markeerders van dialectische eigenheid. Dat komt doordat de spraakklanken van een taal of een dialect beperkt zijn in aantal en bovendien stevig geworteld zitten in een systeem. Dezelfde, beperkte verzameling van klanken keert terug in ontelbaar veel woorden, en bovendien zorgt het systeemkarakter van het dialectische klankenbestand ervoor dat isoglossen van afzonderlijke uitspraakkenmerken bundels gaan vormen, die verschillende dialectfamilies van elkaar afbakenen: waar de diftongering van oude *ie* uitbleef, is ook oude *uu* als eenklank bewaard, om maar één voorbeeld te noemen. De woordenschat bezit die onderscheidende functie niet. De woorden van een taal of dialect zijn welhaast onbeperkt in aantal, en ze zitten niet zoals de klanken verankerd in een systeem waar alles met alles samenhangt. Elk woord kent zijn eigen verspreiding; een poging om bijvoorbeeld het West-Vlaams van het Oost-Vlaams af te grenzen enkel op grond van woorden, is van tevoren

tot mislukking gedoemd. Zo'n indelingskaart zou een wirwar van afzonderlijke woordgrenzen laten zien, zonder noemenswaardige concentraties van isoglossen. Er kan inderdaad geen sprake zijn van een algemeen West-Vlaamse woordenschat, bestaande uit een grote collectie woorden die in het hele West-Vlaamse gebied of in duidelijk af te grenzen West-Vlaamse streken gebruikelijk zijn, en daarbuiten niet voorkomen. Wellicht zijn er wel een handvol woorden met zo'n algemene én exclusief West-Vlaamse verspreiding, maar men zal hard moeten zoeken om ze te vinden en veel zullen het er niet zijn. Talrijke woorden bestrijken maar een deel van het West-Vlaamse gebied, andere zijn ook buiten West-Vlaanderen verspreid. Ook woorden met een beperkte West-Vlaamse expansie overschrijden soms de grens met het Oost-Vlaams. Over zowel de algemeenheid als de exclusiviteit van dialectwoorden bestaan nogal wat mythes en misverstanden. Inwoners van andere dialectgebieden zijn licht geneigd om een of ander woord dat ze bij een West-Vlaming hebben opgestoken, en dat ze in hun eigen dialect niet kennen, als algemeen West-Vlaams te beschouwen. Zo worden *puupegale* en *seule* elders in Vlaams-België vaak aangehaald als "de" West-Vlaamse benamingen voor respectievelijk de kruiwagen en de emmer, hoewel het eerste slechts een handvol gemeenten in de Westhoek bestrijkt, en het tweede enkel de kleine noordelijke helft van de provincie. Aan de basis van de mythe omtrent deze woorden liggen de frontsoldaten uit de Eerste Wereldoorlog. Anderzijds dicht de dialectspreker de woorden uit zijn eigen idioom dikwijls een grotere exclusiviteit toe dan de realiteit rechtvaardigt. Wie geregeld het veld in trekt om ter plaatse het dialect op te tekenen, krijgt van zijn informanten telkens weer te horen dat dit of dat woord, deze of gene uitdrukking typisch zijn voor het dialect van die ene plaats, terwijl het in werkelijkheid zo goed als altijd gaat om (veel) ruimer bekend taalgoed.

"De" West-Vlaamse woordenschat mag dan een onbestaande grootheid zijn, het valt niet te ontkennen dat het woordgebruik van de West-Vlaming in belangrijke mate zijn talige identiteit meebepaalt. Het West-Vlaams wijkt in zijn woordenschat sterker af van de standaardtaal dan veel andere dialecten, waaronder het Oost-Vlaams en zeker het Brabants. Dat komt voornamelijk doordat West-Vlaanderen aan de rand van het taalgebied ligt, en doordat de provincie zo lang agrarisch is gebleven. Op die historische factoren keren we terug in hoofdstuk 7. Net zoals de klanken en de grammatica

wordt dus ook de West-Vlaamse woordenschat gekenmerkt door behoudsgezindheid.

Niettemin blijft de woordenschat het kwetsbaarste onderdeel van het dialect, en daarop vormt het West-Vlaams geen uitzondering. De grote maatschappelijke veranderingen van de tweede helft van de twintigste eeuw: industrialisatie, toename van de mobiliteit, groei van de welvaart en dus hogere scholingsgraad bij de bevolking, opkomst van de massamedia, enzovoort, hebben West-Vlaanderen niet onberoerd gelaten, en luidden er zoals overal elders een proces in van dialectverlies, waarbij de woordenschat als eerste voor de bijl gaat. Als we zeggen dat de West-Vlaamse woordenschat een museum is van streekeigen erfgoed, dan spreken we over de taallaag van vóór de onstuitbare opmars van de standaardisering, de woordenschat waarmee de oudere generaties zijn opgegroeid, en die nog in hun spraak of minstens in hun geheugen voortleeft.

In wat volgt bespreken we eerst een reeks woorden uit de oudste laag van de West-Vlaamse woordenschat: het Noordzeegermaans van de Saksische volkeren die in de vroege Middeleeuwen Vlaanderen koloniseerden (paragraaf 6.2). Daarop volgt een alfabetische lijst van woorden die ruim over West-Vlaanderen verspreid zijn en zowel door de West-Vlaming zelf als door buitenstaanders als typerend worden ervaren (paragraaf 6.3). Dat kunnen woorden zijn die eertijds, in het Middelnederlands, in heel Vlaanderen of zelfs in het grootste deel van het Nederlandse taalgebied voorkwamen, maar die teruggedrongen zijn naar de perifere dialecten, waaronder dus het West-Vlaams. Het kan ook gaan om woorden die nooit ver buiten het gebied van het huidige West-Vlaams zijn voorgekomen, bijvoorbeeld oude leenwoorden uit het naburige Picardisch of vernieuwingen die in de loop van de eeuwen in de West-Vlaamse woordenschat werden geïntroduceerd, en niet of nauwelijks buiten West-Vlaanderen verspreid zijn geraakt.

6.2 Noordzeegermaanse woorden

De meeste Vlaamse woorden van Noordzeegermaanse origine zijn vandaag vooral terug te vinden in het Kustwestvlaams en in Frans-Vlaanderen. Sommige zijn echter veel ruimer verspreid. Zo zit *schremen* 'schreien', te vergelijken met Engels *scream*, tot diep in Oost-Vlaanderen. Het hoeveelheidswoord *letter* 'weinig', in oorsprong hetzelfde als Engels *little*, is niet alleen West-

Vlaams, maar drong vanuit het Hollands ook door in het AN, zij het onder de gedaante *luttel*. Dat het woord ooit gebruikelijk was in het oostelijke Vlaams, bewijst een plaatsnaam als *Letterhoutem* in het zuidoosten van Oost-Vlaanderen, het 'kleine Houtem' dus, zo genoemd in tegenstelling tot het 'grote Houtem', dat nu *Sint-Lievens-Houtem* heet. Eveneens met *little* verwant is West-Vlaams *een letje* 'enige tijd', bijvoorbeeld *hij is al een letje thuis* 'hij is al enige tijd thuis'. *Kankerblomme* 'klaproos' vindt zijn tegenhanger in het Engelse *cancer-rose*; het eerste deel is ontleend aan de Latijnse benaming voor de kreeft. Een 'kankerbloem' is dus letterlijk een 'kreeftbloem', genoemd naar zijn rode kleur. *Iefte* 'klimop' heet in het Engels *ivy*. Het kustwoord *goeze* betekende oorspronkelijk 'gans', zoals Engels *goose*, wat nog naklinkt in de Brugse plaatsnaam *Goezepit* (ganzenput), maar is vandaag gedevalueerd tot een minachtende benaming voor een dik, lui en slonzig vrouwmens. Wel bestaat nog de samenstelling *goezemoeze*, letterlijk 'ganzenmoes', voor het kersachtige onkruid dat in het AN *muur* heet, en dat ganzen en ander pluimvee met graagte verorberen. Hetzelfde lot als *goeze* onderging het woord *bul*: van benaming voor de stier (Engels *bull*) evolueerde het in de kustdialecten tot een schimpnaam voor een lomp, onbeschoft en onverstandig iemand. De oude betekenis is bewaard in de plaatsnamen *Bulskamp* 'stierenweide' in het arrondissement Veurne en *Bulskampveld*, thans de naam van het provinciaal domein in Beernem. Van *bul* werd het bijvoeglijke naamwoord *bullig* afgeleid; een *bullige koe* (elders *verstierde koe*) is een koe die voortdurend tochtig is en daardoor wild en gevaarlijk rondloopt, maar die geen kalf meer aanneemt. In overdrachtelijke zin op mensen toegepast betekent het 'balorig', bijvoorbeeld *je zou hier bullig worden van al dat geruchte* 'je zou balorig worden van al dat lawaai'. De uier van de koe heet in het Kustwestvlaams *elder*, zoals in de Zuid-Engelse dialecten; in het zuidoosten zegt men *uier* (uitspraak *eur*), zoals in het AN. Kustwestgermaanse insectennamen zijn West-Vlaams *meezje* (Engels *midge*) voor 'mug', *appelbie* (Engels *applebee*) voor 'wesp' en *kobbe* voor 'spin' (nog bewaard in Engels *cobweb* 'spinneweb'). Tot diep in de twintigste eeuw herinnerden oude dialectsprekers zich uit hun jeugd nog het woord *snake*, als benaming voor verschillende soorten inheemse slangachtigen die toentertijd het pad van de mens kruisten. Deze dieren zijn thans uit onze omgeving verdwenen, maar het woord *snake* (identiek met Engels *snake*) wist zich hier en daar in het Kustwestvlaams te handhaven in overdrachtelijke toepassing op mensen,

vooral op kinderen en jongelui. De betekenis valt moeilijk te omschrijven en varieert lichtjes naar gelang van de context. Een *rare snake* is een rare snuiter, maar in een zin als *kom hier, gij droeve snake,* komt het dichter in de buurt van Nederlands 'deugniet'. Het tweede deel van enkele West-Vlaamse benamingen voor het afdak, namelijk het element *lat* in *onderlat, neerlat, aflat* en *hanglat,* komt eveneens voor in de Engelse dialecten, en betekent daar 'schuur'. De samenstellingen *onderlat* en *neerlat* sloegen in oorsprong op het laagste deel van het schuurgebouw, waarvan het dak een geringere glooiing heeft en waaronder vroeger dikwijls de varkenshokken waren ondergebracht. Van daar af evolueerden ze tot benamingen voor het afdak in het algemeen. Die woorden raakten verward met de benamingen *afdak* en *hangdak,* en zo ontstonden *aflat* en *hanglat.* In de Polders leeft nog het woord *zwin,* dat eertijds een geul, een kreek, een natuurlijke waterader in aangeslibd of ingepolderd gebied aanduidde en tegenwoordig een brede sloot, meestal van natuurlijke oorsprong, maar door mensenhanden uitgediept en gekanaliseerd. Het natuurgebied *het Zwin* op de grens van West- en Zeeuws-Vlaanderen erfde zijn naam van de machtige zeearm waaraan in de Middeleeuwen de haven van Brugge lag.

Niet alle woorden die het West-Vlaams met het Engels gemeen heeft, klimmen op tot de gezamenlijke taallaag van de Saksische kolonisatoren beiderzijds het Kanaal. Er zitten ook echte leenwoorden tussen, die West-Vlaanderen dankt aan zijn eeuwenlange betrekkingen met Engeland op het gebied van handel en visserij. Tijdens de Middeleeuwen speelde de haven van Brugge een belangrijke rol in die contacten. Het Kustwestvlaamse bijwoord *agèèn(s)* – met varianten *aginna, agèènza* – voor 'opnieuw, alweer' en 'terug', bijvoorbeeld *hij is aginna ziek* 'hij is alweer ziek'; *'k zijn hier agèèn* 'ik ben hier terug', komt van het Engelse *again,* en is vermoedelijk in het Laatmiddeleeuwse Brugs ontleend en van daar af verder verspreid over het Kustwestvlaams. Mogelijk uit diezelfde periode dateert West-Vlaams *riftje-raftje,* dat teruggaat op Engels *riff-raff,* dit is 'schorem, gemeen volk', maar aangezien het woord alleen aan de kust bekend is, kan het ook recenter geïmporteerd zijn. Dat laatste geldt zeker voor het Oostendse woord *bottel* voor 'fles': het werd geadopteerd in het jargon van vissers en zeelui, maar verder dan het Oostendse stadsdialect geraakte het niet. Overal elders aan de kust zegt men *flassche,* wat niets anders is dan de locale uitspraakvariant van het algemeen Nederlandse 'fles'.

6.3 Lijst van West-Vlaamse woorden

De trefwoorden uit de lijst, dat zijn de woorden die in vetjes staan, zijn uitsluitend of overwegend gebruikelijk in het West-Vlaams, waartoe ook het Frans-Vlaams te rekenen valt. Van sommige woorden loopt het verspreidingsgebied even door in westelijk Oost-Vlaanderen. In West-Vlaanderen voorkomende woorden met een ruimere verspreiding in de Zuid-Nederlandse dialecten zijn niet als trefwoord opgenomen, maar worden eventueel wel vermeld bij de synoniemen van die trefwoorden, dat zijn woorden met dezelfde betekenis die eveneens in het West-Vlaams gangbaar zijn, meestal – maar niet altijd – in een andere streek binnen de provincie. Zo wordt als synoniem van het trefwoord *fenteneel* onder meer *blaffetuur* opgegeven, dat weliswaar West-Vlaams is, maar bovendien ook Oost-Vlaams, Brabants en zelfs Limburgs. Het was overigens niet doenbaar om van elk woord het verspreidingsgebied te beschrijven. Van veel woorden immers ontsnapt de juiste geografische reikwijdte voorlopig nog aan onze kennis; daarin zal verandering komen als eenmaal het *Woordenboek van de Vlaamse dialecten* voltooid is. Dat woordenboek, dat het hele gebied van het oude Graafschap Vlaanderen bestrijkt (West-, Oost-, Frans- en Zeeuws-Vlaanderen) is niet alfabetisch, maar systematisch ingedeeld. De woorden zijn er geordend naar het werkelijkheidsdomein waarop ze betrekking hebben. Zo'n domein is bijvoorbeeld de traditionele landbouw. Daaraan wijdt het woordenboek een aparte reeks. Zo'n ruime sector als het boerenbedrijf wordt verder onderverdeeld in steeds kleinere subdomeinen, b.v. akkerbouw en veeteelt, en binnen dat laatste worden weer kleinere rubrieken gemaakt, over het rund, het paard, het varken, enz. De woordenschat die verband houdt met bijvoorbeeld het rund wordt dan weer dieper ingedeeld in woordvelden die verband houden met lichaamsbouw, leeftijd, geslacht, voortplanting, ziekten, enz. De woordenboekartikelen in zo'n rubriek vertrekken niet van een dialectwoord, maar van het benoemde, het verschijnsel in de werkelijkheid waarop de dialectwoorden betrekking hebben. Zo bevat de aflevering over de fauna een artikel getiteld "Vlinder", waarin alle in de Vlaamse dialecten gangbare vlinderbenamingen bijeen zijn gezet. Bij elk van die woorden wordt vermeld waar ze voorkomen, en die geografische spreiding wordt op woordkaarten veraanschouwelijkt. Het woordenboek verschijnt in afleveringen, waarvan er tot nu toe ruim twintig verschenen zijn. Voor de volledige bibliografische

referentie van het woordenboek verwijzen we naar hoofdstuk 9.

Wat de selectie van de trefwoorden in de hier volgende lijst betreft: de keuze is noodgedwongen beperkt en daardoor fataal willekeurig. Voor elk behandeld woord zou men er vele andere kunnen noemen, die even typisch zijn. We zijn te rade gegaan in het *Westvlaamsch Idioticon* van De Bo, waar we een aantal typische woorden of woordbetekenissen uit pikten die vandaag nog gebruikelijk zijn. Af en toe konden we het niet laten om ook eens een verouderd woord of een verouderde betekenis mee te nemen, waaraan enkel de oudste dialectsprekers nog herinnering hebben. Verder raadpleegden we ook nog enkele andere West-Vlaamse woordenboeken, waaronder dat van Desnerck over het Oostends en het etymologisch woordenboek van Debrabandere. Ten slotte is ook geput uit de reeds verschenen afleveringen en het archief van het *Woordenboek van de Vlaamse dialecten.*

Heel wat trefwoorden vormen het uitgangspunt voor een klein artikeltje, waarin ook samenstellingen, afleidingen en betekenisverwante woorden aan de orde komen. Daartoe behoren onder meer synoniemen of betekenisgelijke woorden, en antoniemen of woorden die het tegenovergestelde van het trefwoord uitdrukken. Al die bijkomende woorden vormen geen aparte ingangen in de lijst, omdat de ruimte daartoe ontbreekt. De lijst is dus geen alfabetisch lexicon in de echte zin van het woord, maar is veeleer een stukje lectuur om de lezer een indruk te geven van rijkdom en variatie binnen de West-Vlaamse woordenschat. De gebruikswijze van de woorden is ruim geïllustreerd met voorbeeldzinnen in het West-Vlaams. Wegens plaatsgebrek konden die niet altijd in het Standaardnederlands vertaald worden, maar af en toe geven we tussen haakjes de vertaling van afzonderlijke woorden waarvan we vermoeden dat ze onbegrijpelijk zijn voor wie het West-Vlaams niet kent.

Na elk trefwoord vermelden we de woordsoort, met behulp van de gebruikelijke afkortingen, te weten:

bijw = bijwoord
bn = bijvoeglijk naamwoord
ww = werkwoord
zn = zelfstandig naamwoord

Aap, zn. 1. Gierigaard, vrek. Synoniemen: *beest, ezel, hond, ijzerbijter, jood, kluitenbijter, kluitenwrijver, kreute, kribbenbijter, kremper, krottist, neet, nij-*

per, nijptang, oordjessplijter, oordjesstekker, peme, peze, pegelaar, pezewever, pinne, pleute, sleper, sluitbeurs, (s)pekkejood, spijkeraar, teers, vroedzak. Afleiding: *aapachtig* 'gierig', ook *apig*, waaruit dan weer *apigaard*. 2. Minachtende benaming voor een jongen of een man die niet deugt. *Een aap van een vent, van een jongen. Een gierige / wroede aap, een luie aap, een ongeschokte aap* (ongemanierd, onbeschoft), *een vieze aap* (nors of overdreven kieskeurig bij het eten), *een pretentieuze aap*. 3. Uitdrukking: *een aap scheren* 'iets ongewensts tegenkomen'. *Hij gaat wel een keer een aap scheren als hij alzo voortdoet.* Synoniemen: *een aap vangen, aardig varen*. 4. Uitdrukking: *lijk een aap op een slijpsteen* 'gek, vooral sprekend van iemands houding'. *Hij zit op zijn velo lijk een aap op een slijpsteen.*

Aanzetten, ww. Vertrekken, in de kustdialecten zegt men ook *uitzetten*, zoals dat gebruikt werd door de vissers die het zeegat uit voeren. *Hoe laat gaan we aanzetten / uitzetten morgenochtend?* Aan de kust ook *zeil zetten*: *Zet maar zeil!* 'vertrek maar'.

Aardig, bn en bijw. Als bn: 1. Raar, zonderling. *Dat is toch lijk maar een aardig vragen.* Afleiding: *aardigaard* 'rare kerel, vreemde vogel'; synoniem in sommige streken: *een vies man*. 2. Misselijk, onpasselijk, onwel. *Vanachter in de auto word ik gemakkelijk aardig. Ik heb wat tevele gegeten, 'k voele lijk dat ik ga aardig worden.* Als versterkend bijwoord: zie *stijf*. In de combinatie met *varen: aardig varen*, zie *varen*.

Afpeuren, ww. Afgieten van het kookwater van gaar gekookte spijzen. *De patatten afpeuren.*

Algelijk, bijw. Toch, vergelijk het Franse *tout de même*. *Ik peinsdige dat deze keer Anderlecht kampioen ging spelen, maar 't was algelijk were Club Brugge. Hoe dat je algelijk daar nie[t] op gepeinsd hebt.*

Akketesse, lokketesse, zn. Hagedis. Figuurlijk ook voor een hatelijk, venijnig vrouwmens. *Een akketesse van een wuuf.* Synoniemen: *duivelin, heks, heksevel, (pekel)teef, raflee, ransel, rosse, serpent.*

Alsan [ook *ansan, assan*], bijw. 1. Altijd. *Ge moet niet alsan de wilde weldoener willen uithangen!* 2. Tegenwoordig, de laatste tijd. *We horen d'r alsan niet vele van.*

Altemets, bijw. Soms. *Hij passeert hier altemets een keer. Heb je altemets geen beetje zalve?* Synoniemen: *de helft van tijd* [uitspraak *den elfentijd, den elftijd*], *somtemets.*

Baai, zn. 1. Trui, pull. Tegenwoordig enkel gebruikt voor het bovenkledings-

stuk. *Doe maar een baai aan, 't is te koud voor in je hemd buiten te lopen.* Vroeger sprak men ook van een *onderbaai* voor een (wollen) onderlijfje, het bovenkledingstuk werd dan wel *bovenbaai* genoemd. 2. Een paard met een *baaide* of donkerbruin haarkleed. Een bleekbruin paard is een *vos* of een *vosde paard.*

Battaklang [ook *batteklang*], zn. Uit Frans *bataclan.* Minachtende term voor 'gevolg, aanhang, geheel van personen of zaken die je last bezorgen, rotzooi, rataplan, santekraam'. *De koning was daar ook met heel zijn battaklang. Smijt hem buiten met heel zijn battaklang! 'k Vaag mijn gat aan die battaklang.* Synoniemen: *santeboetiek, santeklante, hannetjesnest.*

Bagge, zn. Grote, gevlochten mand, met twee oren. Synoniemen: *paardenmand,* [visserstaal] *benne.*

Bavette, zn. Slabbetje. Synoniem: *kwijlebabbe.*

Bedretsen, ww. 1. Bevuilen met slijk of andere brij-achtige substantie. *In de betencampagne bedretsen de boeren de straten met hunder tracteurs. Doet dat kind zijn bavette aan, dat hij zijn baaitje niet bedretst met zijn pap.* 2. Wagen, riskeren, ondernemen. *Ze durfden 't niet bedretsen van daar zoveel geld in te steken.* 3. De nodige stappen ondernemen om een kwestie geregeld te krijgen, behartigen. *'t Is al goed en wel van een benifietavond in te richten, maar wie heeft er tijd voor dat allemaal te bedretsen?* In deze laatste betekenis zegt men ook *belopen, de loping doen.*

Begarzen [uitspraak *begazzen*], ww. *Valt er hier entwat te begazzen?* betekent: 'valt er hier iets te rapen? is er hier iets te vinden wat ons kan dienen?' Soms wordt het gebruikt voor 'behartigen'. *Ga je dat een keer begazzen voor mij?* Als iemand zegt *ik en kan 't niet meer begazzen* dan bedoelt hij dat hij het niet meer aan kan, het niet meer kan bolwerken. In die zin zegt men ook *'k kan 't niet meer bokken.*

B(eh)endig, bn. Spaarzaam, die goed kan huishouden. *Hij heeft chance, hij is getrouwd met een bendig vrouwmens.* Vroeger had het woord ook de ruimere betekenis van 'behendig, rap, verstandig'. Bij De Bo lezen we: *Die jongen heeft lang dwaas geweest, maar hij begint bendig te worden. Dat dochtertje is bendig in 't naaien. Een bendige ambachtsman. Bendig zijn achter 't geld* 'rap en bezorgd zijn om geld te winnen'. Soms in ironische zin gebruikt voor 'gierig'. *Hij is te bendig dat hij een pint betaalt.*

Belopen, ww. 1. Zie *bedretsen.* 2. Toezicht houden over een huis, een erf,

enzovoort. *Met dat mijn gebuurs op reis zijn moet ik vandeweek hun hof belopen.*

Benaar, bijw. Vooral in verbinding met *gaan* en *komen*. Langs (gaan, komen). *Als je nog een keer in de streke zijt, moet je zeker een keer benaar komen*. Men zegt ook *naar* of *na (gaan, komen)*.

Berrelenweeg [uitspraak *berlewee*], zn. Tochtschot dat in landelijke woningen 's winters in de woonkamer naast de voordeur werd gezet, om de koude buiten te houden. Synoniemen: *lijs, peie, windeweer, windschot.*

Berstebeiers, -bezen [ook *bastebeiers, bostebezen*], zn, meervoud. Letterlijk: *beiers* of *bezen* (= AN *bessen*) die je buik doen barsten als je ervan eet. Wordt gezegd van allerlei bessen en vergelijkbare vruchten waarvan men vreest dat ze giftig zijn, en waarvan men de kinderen af wil houden.

Bescheiden [uitspraak *bescheeën*], ww. Uitsluitsel geven. *'k En kan't nu nog niet zeggen, maar 'k ga u morgen bescheeën.* Afleiding: *bescheid. Wanneer ga je me bescheid geven?*

Beslag, zn. Druktemakerij, snoeverij. Synoniemen: *beschijt, blaai, blagaai, pret. Hij heeft veel beslag over hem. We zijn niet voor al dat beslag, we houden 't liever simpel.* Samenstelling: *beslag maken* 'drukte, wind maken', vanwaar *beslagmaker* 'druktemaker'. *Beslag, blaai* en *blagaai* worden ook gebruikt ter aanduiding van een druktemaker, zie hiervoor ook *blageur.*

Bespot, voltooid deelwoord van *bespotten*, afgeleid van *spot*, 'vlek(je)'. Bevlekt raken met schimmel, sprekende van textiel. *Als je de waste nog lang nat in die mande laat liggen, gaat ze zeker bespotten.*

Bestierlijk (niet –), bn. Niet te leiden, onhandelbaar. *Sedert dat die vent zoveel pinten drinkt, is hij niet meer bestierlijk.* Men zegt ook *onbestierlijk. Die droeve aap is zo onbestierlijk dat hij 't speelplein verboden is.*

Blageur, zn. Druktemaker, snoever, windmaker. Van Frans *blagueur.* Synoniemen: *beslag(maker), blaaigaai, blaaimaker, blagaai(maker), blege, grootmaker, prethaan, pretheertje, pretwaan, pretzak, windblaas, windmaker.*

Blauwen 1. Smokkelen. *Vroeger werd er veel boter geblauwd uit Holland.* 2. Spijbelen. Synoniemen: *busje kappen, busschen kappen, busschen maken. Hij heeft meer geblauwd of in 't school gezeten, 't en is geen wonder dat hij met rooi zijn naam kan zetten.* Afleiding: *blauwer* 'smokkelaar', 'spijbelaar'. 3. Van de regels van de kunst (moeten) afwijken om iets (meestal een werkstuk) voor elkaar te krijgen. Als de timmerman er niet in slaagt om een raam haaks in de raamopening te plaatsen, bijvoorbeeld omdat het

metselwerk scheef is, zegt hij: *'k Ga een beetje moeten blauwen voor dat kassijn hier geplaceerd te krijgen.* Synoniem: *zeuren.*

Boeie, zn. Atelier of loods van ambachtslui in het bouwbedrijf. *Waar is die timmerman zijn boeie? De matsenaarsbaas heeft een nieuwe boeie gezet voor zijn brieken, zijn cement en zijn zand.*

Boffen, ww. 1. Snoeven, opscheppen. *Die blageur en doet niet anders of boffen over zijn geld.* Dikwijls in combinatie met een synoniem: *boffen en blazen, briesen, stoefen, stoffen.* 2. Met waardering spreken over iemand of iets. *Die jongen weert hem in 't school: de meester boft met/op hem. De baas bofte op mijn werk.*

Boten, ww. Haren, de zeis of de zicht aanscherpen met behulp van het haargerei of *bo(o)talaam.* Dat gereedschap bestaat uit een aambeeldje, de *bo(o)tkruin* (haarspit), waarop blad van het werktuig scherp wordt geklopt, en een hamertje, de *bo(o)thamer* (haarhamer). *Weet je van geen oude boer die mijn zeisen een keer zou willen boten?* Tussen twee haarbeurten in werden zeis en zicht geregeld bijgescherpt of *gewet* met een *wetsteen* of met een *strijker* (strijkhout). Die manier van scherpen nam heel wat minder tijd in beslag dan het nogal tijdrovende *boten,* en daarop zinspeelt het volgende gezegde uit de taal van de arbeiders die tegen een uurloon de korenvelden van de grote polderboeren gingen *pekken* of maaien:
Je pekke wetten en is geen tijd verletten:
je verzoet de snee, en je rust ermee.
Maar met boten ... kun je de boeren kloten!

Brielen, ww. 1. Zie *bron(d)selen.* 2. Alles op zijn kop zetten, in wanorde brengen. Vaak in combinatie met het synoniem *mooschen* (morsen). *Die kleine bubbels zitten daar weer te mooschen en te brielen, je gaat werk hebben voor 't kot aan de kant te doen.*

Brimmel, zn. Rijm, bevroren mist die aan planten hangt. Synoniem: *rijm. 't Moet een beetje gevrozen hebben vandenacht, van d'er ligt brimmel op de takken.* Als werkwoorden gebruikt men *brimmelen* en *rijmen* voor 'rijm vormen'. *'t Is een zeldzaamheid als 't in juni nog brimmelt.*

Brimstig, bn. Bronstig, gezegd van varkens. Bij koeien spreekt men van *tuchtig,* bij merries van *peerdig,* bij honden van *heet* en bij konijnen van *rijdig.* Van een loopse kat wordt wel eens lachend gezegd dat ze *kattepierig* is.

Brobbelen, ww. Waterbellen maken, zoals kokende vloeistof doet. *De soep staat al een letje te brobbelen.*

Bron(d)selen, ww. Slordig en onzorgvuldig te werk gaan, knoeien. Vaak gezegd van een onbekwaam vakman. *Die loodgieter heeft hier nog niet aardig gebronseld aan die standvensters: 't regent er drie dagen eerder in of buiten.* Synoniemen: *brielen, brokkelen, foefelen, mooschen, prutsen, wroetelen.* Van al die werkwoorden zijn zelfstandige naamwoorden afgeleid: *bron(d)selaar, brielpot, brokkelaar, prutser* enzovoort. *Bron(d)selinge* betekent 'knoeiwerk'.

Bucht, zn. 1. Rommel, waardeloze spullen. Synoniemen: *briel, brol. Voert al die bucht maar naar 't containerpark.* Ook gezegd van mensen: *bucht van volk* 'uitschot, tuig van de richel'; synoniemen: *luizengoed, luizenvolk, rift-je-raftje.* 2. Ook in neutrale zin gebruikt voor 'attributen, gereedschap', zoals *gerief* in Oost-Vlaanderen en Brabant. *Wacht, 'k ga mijn bucht aan de kant doen da je de tafel kunt zetten* (dekken). *Vroeger vervoerden de timmermans hulder bucht in een zware tapijtzak.* Samenstellingen: *schoolbucht* 'toebehoren van een scholier'. *Die kannasjère* (boekentas) *wordt te klein voor al mijn schoolbucht; speelbucht* 'speelgoed'. In die betekenis raakt het woord snel verouderd: tegenwoordig zegt men *tuig* of, op z'n Brabants, *gerief.*

Burrelen, ww. Loeien, zoals koeien doen. *Die koeien hebben dorst: ze staan daar toch zo onbarmhartig te burrelen in de wei.* Wordt ook gezegd van mensen voor 'brullen'. *Je moet alzo niet burrelen, 'k ben niet doof, wi!* Afleiding: *burrel*, bijvoorbeeld in de uitdrukking *een burrel uitsmijten. Hij smeet daar ineens een burrel uit, 'k verschoot me haast dood.*

Dei, zn. Prietpraat, onzin. Synoniemen: *zever*, erg plat is *rauwe kloten. Scheid uit met dei te verkopen. Met hulder dei ook altijd!* In zijn letterlijke betekenis van 'drek, stront' is het woord niet meer in gebruik.

Defelen, ww. Viezigheid, smurrie maken, bijvoorbeeld door voortdurend in zijn eten te prakken. *Die kleine heeft niet veel honger, hij zit standvastig met zijn fourchette te defelen in zijn patatten.* In het noorden zegt men hiervoor *matsen* (metsen). *Is 't haast gedaan met in je talloor* (bord) *te matsen?*

Dering [uitspraak *daerink*], zn. Aan de kust en in de polders gezegd van veen op geringe diepte. *Als je hier delft zit je achter een meter al in de daerink.* Uitdrukking: *stinken lijk daerinksop*, gezegd van iets wat heel erg stinkt, zoals het vocht dat uit veen sijpelt.

Deurendal, zn. Onverschrokken persoon, die alles aandurft en voor niets terugschrikt, doorzetter. Ook *deural.*

Dibbe, zn. Kwezel, meestal gezegd van vrouwen.

Dilt, zn. Zolder van rondhouten boven een stal of schuur, hooizolder. *We gaan 't hooi op de dilte steken. 'k Heb nog op 't dilt geslapen.* Uitdrukking: *Kom van je dilt!* 'laat eens horen, ga eens tot de actie over'. *'k Ben nog even wijs als voordien: ze wilden van hunder dilt niet komen.* Synoniem: *uit je kot komen.* Iemand die bij het kaartspel aan de beurt is en talmt om een kaart te gooien, wordt daar met deze uitdrukkingen toe aangepord.

Doodkaartje, zn. Herinneringskaartje dat op een begrafenis uitgereikt wordt aan de mensen die de uitvaart bijwonen. Synoniem: *doodzantje.*

Droef, bn. 1.Van kinderen: stout, ongezeggelijk. *Hij is weer droef geweest, hij heeft in de hoek moeten staan.* Men spreekt ook wel eens van het *droevejoengerskot*, een bergplaats waarmee men stoute kinderen bedreigde om er bij wijze van straf een tijdje in opgesloten te worden. Met betrekking tot volwassenen betekent het 'overdreven vrijpostig, onbeschoft', soms ook 'boosaardig'. *Hij is wel droef dat hij durft binnenkomen zonder bellen of kloppen. Zwicht je van dat droef wuuf: ze zou op je kop schijten.* Afleidingen: *droevaard, droevigheid.* 2. Gevaarlijk. *'t Is een droeve trap, ziet da je niet naar beneden stuikt. Kanker is een droeve ziekte.* Vandaar ook 'kwetsbaar, moeilijk te herstellen of te helen als er iets mis mee is'. *Een knie is een droef dingen* (ding).

Dul, bn. 1. Kwaad, boos. *Waarom zij-je nu dul op mij?* 2. Naarstig, sterk in het werken of leren. *Een dulle werker. Een dulle student.*

Dun [ook *dinne*], bn. Uitdrukkingen. 1. *dun doen* 'flauw, onnozel doen'. Gezegd van verliefde stellen betekent het 'flikflooien, opzichtig staan liefkozen'. *Die twee snotneuzen stonden dun te doen te midden van 't volk.* 2. *Ze dun zetten* 'zich haasten'. *We gaan ze moeten dun zetten willen we nog droog thuiskomen.*

Effen klappen, ww. Bemiddelen, door praten oplossen of rechttrekken. *Ge moet er nie mee inzitten, 'k ga 'k ik dat wel effen klappen.*

Eigen rechtzweer, zn. Verouderde term ter beschrijving van de familierelatie tussen de kinderen van broers en zusters. Tegenwoordig noemt men die *kozijn* (of *kozen*) en *nicht*, en de relatie heet *kozijnagie.* Het grondwoord *zweer* is verwant met AN *zwager* en Duits *Schwieger.* Vroeger sprak men ook van *gebroken rechtzweers* voor de relatie tussen oom of tante met neef of nicht. *Anderszweers* noemt men tegenwoordig *achterkozijns* (*-kozens*) en *achternichten.*

Erpelschelder, zn. Aardappelmesje. Synoniemen: *erpelschrodder, patattemes, scheldersmes.*

Fenijn [ook *fernijn, fernijnk, fernijnt, vernijn*, enzovoort], zn. Verzamelnaam voor allerhande ongedierte dat planten en gewassen beschadigt. *De boeren speiten tegen 't fenijn.* Ook gezegd van een venijnig, boosaardig persoon. Afleiding: *fenijn(d)ig, fenijntig* 'venijnig', waaruit dan weer *fenijn(d)igaard, fernijntigaard.* Een *pietje fenijn* is een schalks kind, dat graag kattenkwaad uithaalt, zonder daarom echt stout te zijn. Synoniemen: *brander, doenderik, duiveljong, hellejong, pietje pek, pietje stek, plote, sloeber, sparre-, sperre-, sporre-, spurrewaan.*

Fenteneel, zn. Vensterluik. Synoniemen: *blaffetuur, watervenster.*

Figgelen, ww. Onbehendig snijden of knippen. *Figgel niet aan 't brood met dat bot mes. Welke slechte coiffeur heeft er aan je haar zitten figgelen?*

Fijntig, bn. 1. Bevallig, lief, gewoonlijk gezegd van meisjes. *Dat is een fijntig kind, ze heeft een fijntig aangezichtje.* 2. Slank, aan de magere kant, meestal gepaard gaand met kleinheid van gestalte. *Mijn zuster is zo fijntig dat ze kleren koopt in de kindermaten. Niet te geloven dat zo een fijntig coureurtje lijk Briek Schotte al de grote favorieten klopte.*

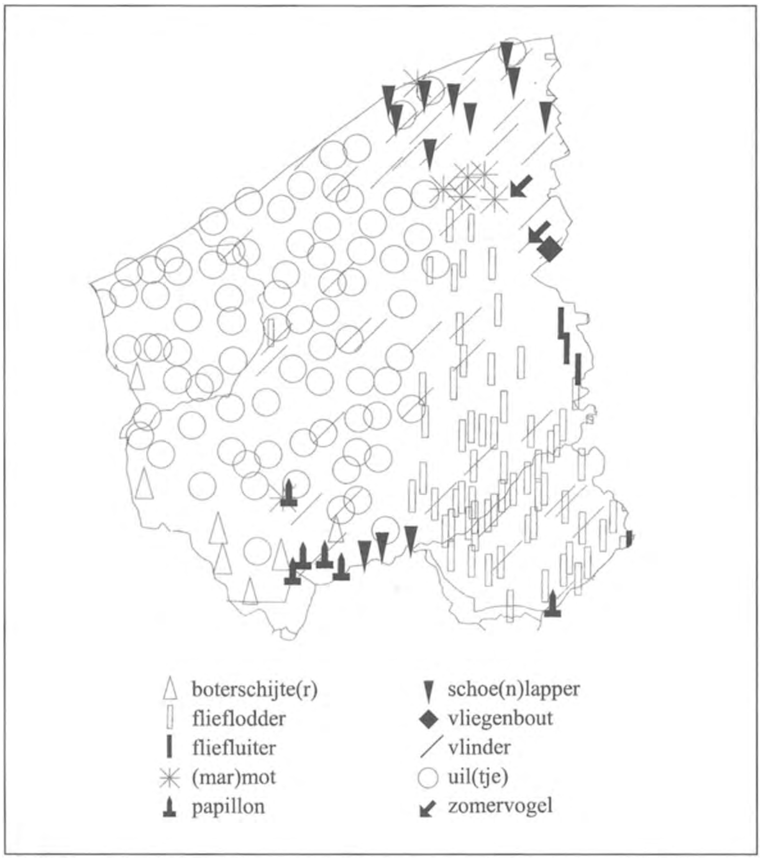
Fijte [uitspraak *fiete*], zn. 1. Vroeger gedragen zomerschoen van geelachtig rubber met gatenmotief. Synoniemen: *keunekajuite, zeeslesse.* 2. Afleiding van de vrouwennaam *Sofie*, gebruikt als minachtende aanduiding voor diverse vrouwentypes die niet deugen. *Een domme, luie, slordige, gemene fiete. Met zulk een fiete zij-je altijd even ver.* Milder klinkt de samenstelling *fietekoeke* voor een karakterloos, onberekenbaar vrouwmens.

Fijnessig, bn. Secuur, fijn werk leverend. *Voor aan televisies te werken moet je een beetje fijnessig zijn.* Afleiding: *Fijnessigaard* 'secuur werkend persoon, fijn vakman'. Synoniem: *fijnoor. Bedankt voor mijn horloge te vermaken, ge zijt een echte finessigaard.*

Flieflodder [ook *flieflotter*], zn. Vlinder. Andere traditionele benamingen zijn *boterschijter, boterschuit, fliefluiter, marmot, mot, papillon, schoenlapper, uil, zomervogel.* Zie kaart 12.

Fraai 1. Als bijvoeglijk naamwoord: braaf, goed van karakter, rechtschapen. *Fraai zijn in 't schole, wi, kindjes! Haar ouders waren twee fraaie mensen.* 2. Als versterkend bijwoord: zeer, in hoge mate. *'t Is fraai koud vandaag.* Zie ook *stijf.*

Furrel, zn. Rafel, flard, loshangende draad aan een kledingsstuk, ook gezegd

Kaart 12. Traditionele West-Vlaamse vlindernamen

van versleten stukken textiel. *'t Hangen furrels uit je rok, snijd ze een keer af. Hij had een oude furrel van een baai aan.* Oorspronkelijk was een *furrel* een zweep bestaande uit verschillende riempjes, waarmee men kinderen sloeg om ze te straffen. Die betekenis is nog bewaard in de samenstelling *kattenfurrel* 'soort zweep om katten weg te jagen', ook *kattenknijzer* genoemd. In figuurlijke zin is *furrel* een ironische en enigszins minachtende benaming voor een slordig, onverzorgd, er haveloos uitziend persoon, voor iemand zonder ruggengraat, waarop je geen staat kunt maken, voor

een onbekwaam vakman, of voor iemand die hele dagen rondloopt zonder iets nuttigs te doen. *Doet een keer je zondagse kleren aan en loopt niet rond lijk een furrel als 't hoogdag is. Een furrel van een dokteur. Op zulk een furrel en kun je niet voortgaan.* Een *furrel van een hond* is een onverzorgde, vuile hond of een hond die veel *rooit*, dit is zonder begeleider rondzwerft.

Furrelen, ww. 1. Rafelen, sprekend van textiel. *Die zoom is gefurreld, ge moet hem een beetje inleggen.* Afleidingen: *uitfurrelen* 'uitrafelen'. *Als je kleren maakt moet je de naden vanbinnen afpikéren, anders gaan ze uitfurrelen; furrelachtig* 'tot rafelen geneigd'. *Zulk furrelachtig goed en laat hem niet gemakkelijk vernaaien*, ook 'er uitzien als een *furrel*', gezegd van mensen, dieren en dingen. 2. Rondlopen in ledigheid. Zie ook *kersenjagen* en *vendelen.*

Futte, zn. Fopspeen. *'t Kindje blèèt, geef hem zijn futje.* Vroeger sprak men ook van een *dijze*, een *fokke* of een *lokketutte.* Tegenwoordig hoort men steeds meer de uit Brabant overgewaaide benamingen *tuitje* en *tuiter.*

Galferen, ww. Lachen op een weinig verfijnde, luidruchtige manier. Dikwijls in combinatie met een synoniem, bijvoorbeeld *lachen en galferen, galferen en ginnegappen.*

Garten [ook *gerten, gurten*], ww. Opzij gaan, baan ruimen. *Gart uit de kant, da 'k deure kan!*

Genèèren (hem), ww. Zich amuseren, plezier in iets scheppen, ergens graag zijn. Synoniem: *hem jeunen. 't Was geestig gisteravond, we hebben ons stijf genèèrd.*

Gepakt, voltooid deelwoord van *pakken*,'bevangen'. *Ze kan er niet zo goed tegen als het meer dan 25° is, ze is direct gepakt van de warmte.* Ook 'ontroerd, beroerd'. *Ze is er vreendig van gepakt dat haar dochter gaat scheiden.*

Gepijnd (zitten), voltooid deelwoord van *pijnen*, 'straffen, pijnigen, pijn lijden'. Het benauwd hebben, in nauwe schoentjes zitten, niet op z'n gemak zijn, bang zijn. *Louis had van de werf 't een en 't ander meegenomen dat hij niet mocht, en hij zat redelijk gepijnd als de politie in zijn kot kwam rondkijken.*

Geperkt, schijnbaar deelwoord van *perk*, 'vak, afgeperkt deel, ruit (op een schaakbord)'. Vandaar 'geruit, voorzien van een perkvormige tekening'. *Geperkte hemden zijn sportief.*

Getiketakt [ook *betiketakt*], voltooid deelwoord (leenvorm). Heel erg uit op iets, onweerstaanbaar geneigd (tot), ongedurig om iets. Vergelijk Fr. *ticta-*

qué, dat letterlijk betekent 'het geluid *tic tac* voortbrengen (van een klok)'. *'t Hangt een auto in mijn gat* (aan mijn bumper) *die al heel de tijd getiketakt zit voor voorbij te steken. Die kleine is getiketakt naar de kast waar dat de koeken staan*

Gezeggelijk, bn. Voor rede vatbaar, inschikkelijk. Veelal met een ontkennend woord. *Discuteert niet met hem, hij en is toch niet gezeggelijk.* Synoniemen: *schikkig, raisonabel, te raisoneren.* Afleiding: *ongezeggelijk.*

Ginnegappen Giechelen. *Die twee zaten al heel de les te ginnegappen, op een einde heeft de leraar ze buiten gesmeten.* Zie ook **galferen**.

Hankeren, ww. Verwant met AN *hunkeren.* Hevig naar iets verlangen, uit een onweerstaanbare behoefte. *Geeft dat kind ook een spekke, kijk hoe ze staat te hankeren.*

Hekeltande, versterkend woord bij *dik(te), vol.* Erg vol, erg dicht bij elkaar staand (zoals de tanden van de vlashekel). Ook *hekeldikte, hemeltande dik / vol. Als de stoet uitgaat, loopt het hier altijd hekeldikte, hekeltandende dik.*

Horten [ook *hurten*], ww. Luisteren. *Je moet nie horten achter de klaps van de mensen. Hort naar wat da'k zeg!*

Hut, zn. Struik, een groep stengels of takjes die uit dezelfde (wortel)stronk spruiten. *Een hut patatten, bloemen, tiemoen* (tijm), *hulst, stekebeiers, ittels / tingels* (brandnetels), *bramen, brom* (brem). De Bo legt haarfijn uit wat het verschil is tussen een *hut* en een *hul*: '1. Een *hul* steekt uit, een *hut* moet niet uitsteken. 2. Een *hul* kan zeer groot zijn, een *hut* is nooit meerder dan een aalbeziestruik. 3. De stengels, enzovoort, die een *hul* maken, staan niet op één stam, gelijk die van de *hut*.'

IJdelen [ook *ijlen*], ww. Leegmaken. *Wil je die die zak een keer ijdelen?*

Inkorten, ww. Naar huis gaan (op het einde van een bezoek). Synoniem: *zijn wegen korten, naar kottem gaan. Jongens, we gaan een keer beginnen inkorten zeker, 't wordt zere laat.*

Inleggen, ww. 1. Opleggen (door steriliseren) van eetwaar, vooral groenten en fruit. Bij uitbreiding ook 'diepvriezen'. *Marie-Louise heeft een beddeke spinazie ingeleid.* 2. Innaaien, inzomen. *Die rok is veel te lang, wil je hem een keer een beetje inleggen?*

Jeunen, ww. Gunnen. *Koopt dat hier op 't dorp: je moet de kleine winkeliers ook entwat jeunen.* Zie ook *overjeunen*, en *hem jeunen* bij *genèèren.*

Jongens, jongers, zn. Kinderen. Het woord wordt in die zin enkel in het meervoud gebruikt. *Hoeveel jongers hebben die mensen?* In het enkelvoud

zegt men *kind*, zoals in het AN. Wil men jongens van meisjes onderscheiden, dan spreekt men in het traditionele West-Vlaams van *knechtjongers* en *meisjes* of *meisjongers*. In het enkelvoud zegt men *jongen* of *knechtjongen* en *meisje* of *meisjonk*. Enigzins spottende benamingen zijn *knechtebrakke* en *meis(j)efluppe* of *meis(j)etrutte*. Het meervoud *jongens / jongers* is een heel populaire aanspreking, waarmee men zich ook tot volwassenen richt. *Jongens, wat peins je gulder daarvan?* Een veel gehoorde kreet waarmee verbaasde spijt wordt geuit, is *maar jongers toch! Maar jongers toch, moet Bertje alweer naar 't hospitaal?* Synoniemen: *maar mens(en) toch!* en, als men zich tot een vrouw richt: *maar jonk toch!* De uitroep *maar vent toch!* heeft een ruimer gebruiksdomein, want die kan naast spijt ook enthousiasme tot uitdrukking brengen. *Maar vent toch! 'k En kan 't niet zeggen hoe geestig dat 't was.*

Jonk [uitspraak *joenk*], zn. 1. Jong van een dier; meervoud: *jongen. De kat ligt met jongen.* Samenstellingen: *zwijnejonk* 'big', elders *vikken*; *duiveljonk* 'schalks, ondeugend kind', zie ook *fenijn*. Als de hemel helemaal dichttrekt, zoals vlak vóór een onweersbui, zegt men *'t Gaat mollejongen braken.* 2. Gemeenzaam en alleen in het enkelvoud voor 'vrouw, meisje', meestal met positieve bijklank. *Marie is een goe jonk. Ge moogt dat jonk niet in plan laten* (in de steek laten). Als aanspreking klinkt er sympathie voor en empathie met de aangesprokene uit. *Maar jonk toch, je zijt toch echt voor 't ongeluk geboren. Kom, jonkske, pakt een beetje courage.*

Kaaien, ww. Hinkelen, spel dat vroeger door meisjes gespeeld werd, waarbij een figuur met verschillende vakjes op de grond werd getekend (*kallekot*), waar men al hinkelend en een hinkelblokje (*kaaie, ka, kalle*) voortschoppend van het ene vak of *kot* naar het andere moest geraken, tot in het hoogste vak (de *hemel*). Synoniemen: *kaaike / kaadje / kalle schoppen, kallekot spelen.*

Kachtel [ook *kachel, kastel* en *kassel*], zn. Veulen. In de Polders wordt ook *volen* en *vool* gezegd. Samenstelling: *kachtelgat* 'dikbilkalf of -rund'.

Kachtelen, ww. 1. Een veulen werpen, zie *kachtel*. 2. Ten val komen, door slecht of te zwaar geladen te zijn. *Je moet niet al die potten tegelijk naar de kelder willen dragen, je gaat kachtelen.* Vroeger veel gezegd van een *hooiopper* of een *schelf* (ronde koren- of hooimijt) die open viel omdat hij slecht gemaakt was.

Kaljauwen, ww. [ook *karjauwen*] Hard en afmattend werken, zwoegen.

Synoniemen: *klauwieren, kariotten. Vroeger moesten de mensen dag in dag uit kaljauwen voor door de wereld te geraken.*

Kandelen, ww. Vernielen, stuk maken. *De oeliegangs* (hooligans) *hebben heel de tribune gekandeeld.* Men zegt ook *te kandele gaan. De hond van de gebuurs ging dat kind zijn pop te kandele.*

Katijvig, bn. Ziekachtig, niet lekker (van Frans *chétif* 'ellendig'). *'k Ga voorzekers ziek worden, 'k voele mij al de hele nuchtend lijk zo katijvig.* Kon vroeger van heel veel zaken gezegd worden, onder andere van gewassen (*Die tarwe staat katijvig*), het weer (onaangenaam en koud), maar ook voor het karakter: 'slecht, zedeloos, ontuchtig', aldus De Bo.

Keest, zn. Vooral in het meervoud gebruikt. 1. De pit van sommige vruchten, zoals appels, peren en sinaasappelen. *'t Zitten veel keesten in die seenappels.* Grote pitten, zoals van kersen, perziken en pruimen, heten meestal *stenen. 'k Heb hier vanzelevens een pruimesteen in de grond gestoken, en 't is een boom van gekomen.* 2. Scheuten die na enige tijd uit geoogste aardappelen spruiten. *Die oude patatten zijn niet veel meer waard, ze staan vol keesten.* Van zulke aardappelen zegt men dat ze *gekeest* of *geschoten* zijn.

Kersenjagen, ww. Rondlopen in ledigheid, zonder ooit iets nuttigs te verrichten. *Dat en raapt geen stro van d' aarde, dat loopt hele dagen te kersenjagen.* Zie ook *furrelen.*

Kets, zn. Kleine hooiopper op het weiland. Als het hooi afgemaaid was met de *zeisen* (ook *ziksen*), lag het *in zijn zwaaën* (zwaden), die *t'hopegesteken* werden in *barms* (ook *berms*) of *reken.* Die werden herhaaldelijk *gekeerd* met de *vork,* tot het hooi droog genoeg was om het op *ketsen* te leggen. Na enige tijd werden verschillende van die hoopjes samengevoegd tot een grotere *opper.* Zo'n *opper* lag soms op een houten stellage, een *ruiter*; men sprak van *'t hooi opperen* of *ruiteren.* Ten slotte haalde men het geopperde hooi naar huis, om het op te stapelen in de schuur, of in een mijt.

Ketsen, ww. Draven, voortdurend onderweg zijn naar een of ander doel. *'k Zou liever een zittende stiel hebben dan hele dagen van 't een naar 't ander te moeten ketsen.* Synoniem: *dretsen, riesteren,* waarnaast ook *ronddretsen, rondriesteren* 'ronddraven'. *Hij moet overal ronddretsen voor zijn marchandise te verkopen.* Vroeger noemde men *ketsen* het werk van de molenaarsknecht of *ketser,* die met zijn *kets(e)karre* het graan voor de *bakte* bij de boeren ging ophalen en het nadien gemalen terugbracht.

Keun, zn. Konijn. Uitdrukking: *Zeg het aan je mette, je gaat een vort* ('rot')

keun krijgen. Repliek van kinderen als één van hen dreigt bij een gezaghebbend persoon te gaan klikken. Samenstellingen: *duinekeun* 'konijn dat in de duinen huist', in de poldergemeenten aan de kust ook figuurlijk gebruikt voor 'duinbewoners'; *keunekuts(er)* 'konijnenkoopman'; *keunekuttel* 'konijnenkeutel', figuurlijk ook gebruikt ter aanspreking van een kind dat zich ouder en wijzer waant dan het is. *Wat weet je gij daarvan, keunekuttel, je zou beter zwijgen en hurten als de grote mensen klappen.* Ook een klein, verneukeld mannetje of vrouwtje wordt wel eens *keunekuttel* genoemd; *keuneplaten* 'het groen van de paardebloemplant (dat aan konijnen gevoederd wordt)'; synoniemen: *melkwied, mol(le)sla, -sala, paardenzurkel, plattekasten, zeiks(a)la*; *keuneteten* 'konijnenvoer'; *keunewarande* 'warboel, chaos'. *De gemeenteraad was een echte keunewarande: ze riepen allemaal door malkaar en geen mens die nog een woord kost verstaan. De jongers hebben 't hier al overeind gesmeten, 't is erger of een keunewarande.*

Kiezig, kijzig, bn. Vies, smerig, walgelijk. *Slekken kan 'k nie met mijn handen pakken, da's veel te kiezig. 't Lag een everzwijn* (egel) *gesmeierd* (verpletterd) *op de velobaan, dat was maar kiezig, wi!* Ook 'zedeloos': *kiezige klaps* 'schunnige praat'. De zelfstandige naamwoorden *kiezigaard* en *kieszak* slaan zowel op iemand die vuil en smerig is of alles bevuilt en smerig maakt, als op een zedeloos persoon, die vuile praat verkoopt en tot ongewenste intimiteiten durft over te gaan. *Vroeger waren de plakkers* (stucadoors) *de grootste kieszakken van de bouw. Remi is een echte kiezigaard, hij heeft nog onder mijn rok gezeten.*

Klavèrke, zn. 1. Kaft van een boek. Vervormd uit Frans *couvercle. Die boek zijn klavèrke hangt los.* 2. Stofomslag die om de kaft van een boek of schrijfboek wordt gewikkeld tegen bevuiling. *Doet een klaverke aan die boek voordat je hem begint te lezen.* Men spreekt van *boeken klaverken*, vaak met speciaal daartoe bestemd papier of *klaverkepapier.*

Klutteren, ww. 1. Door schudden of *klutsen* een ratelend geluid voortbrengen. *Zijn geld kluttert in zijn zakken.* Vandaar ook *kluttergeld* voor 'kleingeld'. 2. Klappertanden. *We stonden te klutteren van de koude.* Samenstelling: *klutterspaan* 'stuk speelgoed voor baby's dat ze in de hand kunnen houden om ermee te rammelen, rammelaar'.

Kot, zn. 1. Ruim verspreid en algemeen gangbaar woord voor allerlei bouwsels, gaande van stallen en bedrijfsgebouwen tot schuurtjes, bergruimten

en aanbouwsels. Ook in talloze samenstellingen: *duiven-, geiten-, hennen-, honden-, schapen-, zwijnenkot, alaamkot* 'gereedschapsschuurtje', *melkkot* 'ruimte op de boerderij waar de melk verwerkt wordt', *ovenkot* 'bakhuis', *prondelkot* 'knutselhok', *waskot, werkerskot* 'ruimte in de boerenschuur waar de werkbank staat', *zwingelkot* 'ruimte waar vlas gezwingeld wordt', *karren-, velo-, voiture-, wagenkot.* Ook gezegd van werkhuizen en fabrieken. De glasfabriek in Zeebrugge heet in de volksmond *het glaskot;* een vetsmelterij een *vet(te)kot.* 2. De draaibare, vierhoekige romp van een standaard- of staakmolen. Synoniemen: *(molen)kas, molenkot, (molen)kuip.* In een aantal samenstellingen betekent *-kot* zoveel als 'molen', bijvoorbeeld *stampkot* 'oliemolen' en *rossekot* 'rosmolen'.
3. Gemoedelijk voor 'huis', bijvoorbeeld *'k Ga naar mijn kot. We moeten 't kot nog kuisen. Hij is niet liever of in / uit zijn kot. Hij is nooit in zijn kot.* In bouwvakkerstaal heet 'een (groot) huis bouwen' *een kot zetten. Vader heeft dat kot nog helpen zetten.* 4. Uitdrukking: *er zijn kot in hebben* 'er plezier in hebben'. *'k Heb er mijn kot in dat de jongers hier alzo ravotten en rottekotten.* Ook 'zich erin verkneukelen, leedvermaak hebben'. *'t En is niet schoon van alzo je kot te hebben in andermans miserie.*

Kotralie [ook uitgesproken als *kotraalje, kotraaldje, kotreldje*], zn. Geheel van bedrijfsgebouwen of van bijgebouwen bij een boerderij. In sommige plaatsen worden ook de stallen tot de *kotralie* gerekend: *huizinge en kotralie* 'woon- en bedrijfsgebouwen', elders worden de stallen van de *kotralie* onderscheiden en collectief *stallinge* genoemd. *Kotralie* heet ook de verzameling van aanbouwsels en bijgebouwtjes waarmee Vlamingen hun *achteruit* (achtertuin) plegen vol te bouwen. *Heel zijn hof staat vol kotralie.* Gevormd uit *kot* en het aan het Frans ontleende achtervoegsel *-aille,* dat verzamelnamen vormt.

Kraafs(ch), keeraafs [in sommige streken wordt nog een eind-*sch* of *-sk* uitgesproken], bn. 1. Averechts, verkeerd, ook wel versterkt tot *kontekraafs.* De *-aaf* is dezelfde stam als *ave-* in *averechts,* en is verwant met *af-* (als in *afwijkend*). *Keer-* brengt dan weer het betekeniselement dat we ook in *(om)keren* terugvinden. *Hij heeft zijn kousen keeraafs aangedaan, De kraafsche kant van een stof. Er schoot een stukske brood in zijn kraafsch keelgat* (luchtpijp). 2. Tegendraads, dwars. *Zeg 'k ik wit, hij zegt zwart: hij is altijd kraafs.* Synoniemen: *averechts, contrarie, dwars(-in-de-zak), dwars-op, tegendriftig, tegenstrijdig, tegentjok, van dweersten.*

Krinkeldewinkel, bijw. Met vele kronkels. *Nonkel Jozef woonde daar ergens tussen de stikken, en om d'r te geraken moest je langs een baantje dat krinkeldewinkel tot aan 't hof liep.*

Kuimen, ww. Meestal in verbinding met een negatief woord. *Niet kuimen* betekent 'geen klank geven, zich stil houden'. *Hij wist er zeker meer van, maar hij en kuimde niet. 'k Vroeg of er mij entwien wilde helpen, maar 't was geen mens die kuimde.*

Laaien 1. Hoog opflakkeren, van vlammen. Bij uitbreiding ook: erg heet zijn. *'t Vier laait in de haard. Blijf binnen, van 't laait buiten.* 2. Ruzie stoken. *Hij doet nie liever of laaien, hij zou de stenen doen vechten.* Synoniemen: *kritsen, leertje steken, luizepoken, (op)stoken, reke steken, stavooi steken, strootje steken, (op)vunzen, vuurtje maken, vuurtje stoken.* Van al deze werkwoorden zijn zelfstandige naamwoorden afgeleid, bijvoorbeeld *laaier, leertjesteker, luizepoke, vunzer, vuurtjestoker.* Nog meer synoniemen hiervoor zijn *aanvunzer, brander, haskas, kwaadstoker, kwestiemaker, schopjeopsmijter.* 3. Snoeven. Zie ook *boffen.* 4. Bij een veiling in opdracht van de verkoper telkens een hoger bod doen en op die manier de prijs de hoogte in jagen. *Mijn kozijn had gaarne dat hofsteedje gekocht, maar met dat er alzo gelaaid werd op de verkoping, en heeft hij geen keure gehad.* Iemand die het laaien beoefent heet een *laaier*, een *strooien man* of een *strooien vent.* 5. Woedend zijn. *Laaien van kolere.*

Laf [ook *laaf*], zn. Zwoel, drukkend. *'t Is laf, 't gaat donderen.*

Lezen, ww. Bidden. *Leest een weesgegroetje voor me. Lezen dat je lippen daveren.*

Lijk, tussengevoegd woordje om wat je zegt wat voorzichtiger te laten klinken, en om je te verzekeren van de instemming van je medespreker. *'k Weet het lijk niet goed, 'k ben lijk een beetje ziek. Dat is maar eendelijk* (akelig) *als nonkel Willy daar lijk niet bij is.*

Loochenen, ww. In het kaartspel: een troefkaart achterhouden om die op een gunstig moment uit te spelen. Synoniem: *slepen. In 't bieden* (=kaartspel) *mag je troefzot loochenen.*

Lutte, zn. Minachtende benaming voor een karakterloze, dwaze en onsociabele vrouw. Iemand met zo'n onaantrekkelijke persoonlijkheid noemt men ook *kalle, kallemoeie, keunemoere, klette, santeute, seute, seuteka(t), stake, trutte, trutavie* en *trutteka.*

Lutsekloten, ww. Slenteren, traag opschieten, talmen. *Ze gingen al lutsekloten tot aan de dijk.*

Mijzelen, ww. Motregenen. Synoniemen: *smokkelen, smuiken. 't Regent niet, maar 't mijzelt een brokke.* Het afgeleide zelfstandig naamwoord *mijzelinge* betekent in figuurlijke zin 'gemorste kruimelachtige substantie, zoals broodkruimels, suiker, enzovoort'. *Pakt de stofzuiger en zuigt die mijzelinge op.*

Mishanden [ook *besannen*], ww. Hinderlijk zijn. *'t Mishandt niet* 'het geeft niet, het maakt niets uit'. *Besandt dat?* 'geeft dat?'

Moere, zn. Moederdier. *De moere ligt met jongen.* Samenstellingen: *zwijnemoere* 'moedervarken', synoniem: *zeuge*; *keunemoere* betekent letterlijk 'moederkonijn', en wordt in figuurlijke zin gebruikt voor een karakterloze, dwaze vrouw. Zie *lutte.* De uitdrukking *Mist is de moere van alle weer* ('mist is de moeder van elk soort weer') verwoordt de ervaring dat je nooit kunt voorspellen hoe het weer zal zijn als de mist optrekt.

Naarnemig, bn. Teerhartig, zich om alles en iedereen zorgen makend. Ook *naarnemen(de), naarpakkend. Ge laat het allemaal te veel aan uw hart komen, ge zijt veel te naarnemig.* Soms ook 'lichtgeraakt, vlug op zijn teen getrapt'. *Hij is zo naarnemig dat je d'r niet tegen moogt zeggen of hij maakt hem dul.*

Neien [ook *neigen*], ww. Hinniken, het hoge keelgeluid dat paarden maken.

Nes [ook *nis*], bn. Vochtig, vooral gezegd van spijzen die een zekere vochtigheidsgraad behoeven om smakelijk te zijn. *Dat brood, die kaas, is nog schone nes.* Kan ook wel op een te hoge vochtigheid slaan. *Tabak die te nes is, vat moeilijk vier.*

Neuken, ww. Stoten, slaan. Hetzelfde woord als Engels *to knock. Ze hebben hem in de grond geneukt* 'tegen de grond geslagen'. Afleiding: *neuke* 'slag, duw, stoot', ook *neute. 'k Ga je een neuke op je kop geven.*

Nieuwloopte, bn. Overdreven vatbaar voor het nieuwe, voor trends. *Da[t] jonk is zo nieuwloopte, ze moet altijd 't nieuwste aan haar gat hebben.*

Opgepoeft, voltooid deelwoord. Overladen van eten, met zware maag. *'k Heb wat teveel van die taarten gegeten, 'k voel mij helegans opgepoeft.*

Overander [ook *al overander*], bn. Om de andere, om de twee. *De melkboer komt overander dag. Al overander week komt ze naar huis.*

Overe(i)nde, bn. en bijw. 1. In de war, door elkaar. *We kwamen daar binnen en 't lag daar àl overende.* Men zegt ook wel: *'t lag daar allemaal top over*

kloten, of: *top over konte*. 2. Omver. *D'r zijn vele bomen overende gewaaid van de storm*. 3. Overeind, rechtop. *De pompiers* (brandweermannen) *moesten de geklaaide* (gekantelde) *kamion weer overende trekken*.

Overhan(d)s, bijw. Om beurt. Vaak in verbinding met *elk*. *We mogen (elk) overhan(d)s naar binnen gaan*.

Overjeunen, ww. Misgunnen, meestal uit afgunst. Synoniem: *ontjeunen*. *Die hertefretter overjeunt zijn eigen jongers dat ze 't wel stellen*.

(Over)schrikkelen, ww. Overslaan. *Bakker, je moet morgen niet komen, 'k ga een keer (over)schrikkelen*.

Peuren, ww. Vis, vooral paling, vangen met een *peure*, dit is een tros aardwormen als lokaas aan het einde van de hengel of *peurstok*. *Als 't donderachtig weer is, deugt het voor 's nachts paling te peuren*. *Peure* komt ook voor in de uitdrukking *er een peure schudden* 'een rammeling, een pak slaag, een bolwassing krijgen'.

Pierlaflinks, bijw. In de uitdrukking *op zijn pierlaflinks*. Netjes, ordelijk, zoals 't hoort. *Allee, zet dat nu ne keer op z'n pierlaflinks*.

Pimpampoen(tje), zn. Lieveheersbeestje. Het woord en zijn vele varianten – zoals *papioentje, pingpangpoen(tje), pipajoen(tje), pimpaljoen(tje), pimpompoentje, piekapoentje* – gaan terug op het Franse *papillon*, dat 'vlinder' betekent. Synoniemen: *hemelbeestje, hemelbij, onzeheersbeestje, onzevrouwebeestje*. Toen de kinderen van de Polders vroeger een lieveheersbeestje zagen, zongen ze:

Pimpampoentje, tiederiederoentje,
vlieg naar Jezus' kerkhoftje.

Ploosten, ww. Gezegd van te bereiden of bereide spijzen: schoonmaken en anderszins bewerken om ze pan- of eetklaar te maken. Een kabeljauw *ploosten* kan erin bestaan dat men de rauwe vis in panklare moten verdeelt, maar ook dat men de bereide vis van vel en graten ontdoet vóór het opdienen. Wie een rauwe braadkip *ploost*, haalt het vet eraf, verwijdert de ingewanden, en verdeelt ze eventueel in stukken. In figuurlijke zin betekent *ploosten* 'aanvallen op de spijs, verorberen'. *Hij en had nog niet veel geen werk om een half kieken te ploosten*.

Puggen, ww. Hijgen als gevolg van grote inspanning. *De wielertoeristen hebben nogal mogen puggen op de Kemmelberg*.

Reeuwal, zn. Iemand die ruw en driest te werk gaat, en daardoor van alles beschadigt en vernielt. *Die reewals van jongers komen alle dagen thuis met*

klinkscheuren in hun kleren. Reeuwals zijn schurdig en ruilokte en gaan 't al te kandele. Soms ook gezegd van een roekeloos persoon. *Jan gaat voor niet achteruit, 't is een echte reeuwal.* Samenstelling van *reeuwen* (zie dat werkwoord) en *al* 'alles'. Het woord stamt uit de tijd dat het *reeuwen* van overledenen aan een besmettelijke ziekte, zoals de pest, een levensgevaarlijke bezigheid was.

Reeuwen, ww. 1. Een lijk afleggen, vandaar het zelfstandig naamwoord *reeuwstro*, oorspronkelijk het bed van stro waarop een overledene werd afgelegd, tegenwoordig enkel nog in de uitdrukking *op zijn reeuwstro liggen* 'opgebaard liggen in afwachting van de begrafenis'. Synoniem: *over aarde liggen.* 2. Een zieke die bijvoorbeeld heeft moeten braken, verschonen. Zie ook *reeuwal.*

Rieschaalde [ook *rieschaaldig*], bn. Roekeloos, grote risico's nemend. Men zegt ook *rieschig, schurdig* (zie verderop en de bij dat woord genoemde synoniemen). *Zijt zo rieschaalde niet als je met die moto rijdt, ge gaat nog verongelukken.*

Rooien, ww. Rondzwerven. Tijdelijk van huis zijn, met onbekende bestemming. Een hond *rooit* als hij 's nachts van huis wegloopt en rondzwerft om pas de volgende dag terug te keren. *Is Klara niet thuis, dè? Neens, z'is were gaan rooien.* Synoniem: *op de dril zijn.*

Rottekotten, ww. Lawaai maken, onstuimig stoeien, de boel op stelten zetten, vooral gezegd van kinderen. *De jongers hebben hier zitten rottekotten, 't ligt al top over konte.*

Ruifelen, ww. 1. Met een langstelige schop of *ruifel* graan, aardappelen, bonen enzovoort opscheppen. *Houd de zak open tegen de grond, 'k ga 't graan d'erin ruifelen.* 2. Doortastend optreden of ingrijpen, schoon schip houden. *'t Gaat gedaan zijn met al die slakken in de lochting, 'k heb d'r achter die vlage gisteravond een keer goed in geruifeld.* Afleiding: *ruifelinge*, vooral in de uitdrukking *ruifelinge houden* 'opruimen'. *Ge gaat ne keer ruifelinge moeten houden in uw atelier, ge kunt hier albij geen hond een slag geven.* Iets *openruifelen* betekent 'met een hark, een spade of een ander werktuig iets opentrekken of openroeren'. *We gaan die molshopen een keer moeten openruifelen. Hij heeft per ongelukke een mierenhoop opengeruifeld.*

Rullen, ww. Ronken, zoals *meulenaars* (meikevers) en *rulders* (horzels, bromvliegen) doen. Vandaar ook 'mompelen, onverstaanbaar of monotoon spreken'. *'k Heb niet verstaan wat dat hij daar zat te rullen.*

Schapéren [uit Frans *échapper*], ww. Aan iets ontsnappen, de dans ontspringen. *Allez, 't ongeweerte is overgetrokken, we zijn weer een keer geschappeerd. De griep is op route, maar tot nu toe ben 'k d'eraan geschappeerd.*

Scheidsmaal [ook *schitsmaal*], zn. Ruzie, onenigheid, meestal in de uitdrukking *in scheidsmaal komen* of *liggen*. Verbastering van *schisma* 'scheuring in de Kerk, waarna orthodoxen en katholieken elk hun eigen weg gingen'. Synoniemen: *in akewering, in brokken, in scheer, in* of *aan stokken komen, vallen* of *liggen.*

Sjette, zn. Wollen breigaren, ook *sayette*. Afleiding: *sjetten*, bijvoeglijk naamwoord, 'gebreid uit wollen garen'. *Een sjetten baai.* Uitdrukking: *sjette geven* 'van katoen geven', synoniem: *buzze geven.*

Scheluw [uitspraak *scheelwe, schilwe*], bn. 1. Scheel, scheefziende. *'k Had 't al direct gezien dat dat kindje een beetje scheluw was.* 2. Scheef, overhoeks gekruld, bijvoorbeeld van een deur of een plank. *Dat berd is helegans scheluw getrokken van in de zon te liggen* (helemaal scheef getrokken).

Scherreldewiet [ook *scherreldewiep, scherlewiet*], bijw. Schrijlings, met één been aan de ene en het andere been aan de andere kant'. *André zat scherreldewiet op de veurst* (nok) *van 't dak zijn lessen te leren.* Synoniem: *scherlinge, scherlings*

Schijten, ww. Vroeger gewoon, maar nu erg plat voor 'zich ontlasten'. Het woord komt voor in vele uitdrukkingen: 1. *Iemand gescheten zijn* 'volkomen identiek zijn met hem'. *Jan? 't Is zijn vader gescheten!* Nog sterker: *Hij is gescheten en gebraakt / gespogen zijn vader.* 2. *'t Is lijk van een ezel op een kruisstraat gescheten.* Gezegd van iets wat slordig, zonder respect voor de regels van de kunst of zonder gevoel voor esthetiek tot stand is gebracht. *Hoe dat hij dat hier aan malkaar gefoefeld heeft, dat en trekt op niet, 't is lijk van een ezel op een kruisstraat gescheten.* 3. *Over de halve deur gescheten zijn.* Gezegd van dingen of mensen die in een of ander opzicht onvolwaardig zijn of geacht worden. *Die matserij* (metselwerk) *is over de halve deur gescheten. In Amerika peinsden ze dat de toegekomen* (ingeweken) *Vlamingen dom en ongeletterd waren, dat ze over de halve deur gescheten waren.* 4. *Lijk van een aande* (eend) *bescheten zijn.* Gezegd van iemand die er (erg) sip of beteuterd uit ziet. *'t Gaat slecht afgelopen zijn met Jan op 't examen, van hij was lijk van een aande bescheten als hij thuiskwam.* De gelaatsuitdrukking van zo iemand wordt soms vergelijkend getypeerd als *een bescheten dakvenster. Een muil lijk een bescheten dakvenster.* 5. *Een*

bescheten commissie 'een maat voor niets', 'een verkeerd afgelopen onderneming'. *'k Ben naar 't stadhuis geweest, 'k werd daar van Pier naar Pol gezonden en de ene wist niet van de andere: 't was een hele bescheten commissie.*

Schoeperen, ww. Verschroeien, zwart blakeren. *Doe de oven uit, 't eten gaat schoeperen. Als 't vier geblust was stond 't huis nog recht, maar de gevel was helegans geschoeperd.* Als kinderen tot ergernis van moeder blijven vragen naar wat de pot schaft, krijgen ze soms als antwoord: *een geschoeperde aap.* Samenstellingen: *afschoeperen. Als 't zwijn geslacht is, wordt zijn haar afgeschoeperd; opschoeperen* 'al schroeiend ineenkrimpen'. *Zilverpapier verbrandt niet in de stoof, maar 't schoepert op.* Afleiding: *verschoeperen. Komt uit die brandende zon, je vel gaat verschoeperen.*

Schruwelen, ww. Luid schreeuwen. *'t Kind schruwelde van 't zeer.*

Schurdig [ook *schurde*], bn. 1. Onstuimig, woest en wild. *Die auto rijdt veel te schurdig. Schurdig te werke gaan, en brokken maken. Als de zee zo schurdig is blijven de vissers binnen.* Stormachtig weer heet *schurdig weer,* in visserstaal ook *deerlijk weer.* Synoniemen: *druistig, geweldig, ruilokte, ruisebuis, ruiskabuis,* zie ook *rieschaalde.* 2. Slordig, onverzorgd, haveloos. *Schurdig gekleed zijn,* zie ook *furrel.* Afleidingen: *schurdigaard, schurdigheid.*

Schuitig, bn.1. Slordig, onverzorgd, lelijk. *Hij heeft een schuitig wezen. Wat voor een schuitig kot heb je daar gezet in je hof?* 2. Ongewoon, gek, veel gezegd van iemands kledij. *Ze zag d'r maar schuitig uit met die kazjevik dat ze daar aan had.* 3. Hachelijk, angstaanjagend. *'t Is lijk maar schuitig van op dat dak te moeten kruipen in zulk een schurdig weer.* 4. Ondeugdelijk, bouwvallig. *Ik durf niet over die schuitige piete* (smal, houten voetgangersbruggetje), *wi! 't Staat daar nog een schuitige mikke* (schuurtje) *op dat lot* (perceel).

Singelen, ww. Slordig binden. *'t Voer was zo deerlijk op de kar gesingeld dat 't d'r af klaaide.* Samenstelling: *aansingelen* 'slordig aankleden'. *Hoe is ze daar weer aangesingeld: ze komt lijk uit een oude zak.* Ook 'zich gek, excentriek of uitdagend kleden'. *Die jonge gasten kunnen hunder nogal aansingelen de dag van vandaag.*

Slak, bn. Slap, in diverse opvattingen. 1. Buigzaam, lenig, het tegenovergestelde van stijf of stram. *Mijn broer was de slakste van de turnles, maar ik*

was zo stijf of een eiken balie. 2. Krachteloos, wegens ziekte. *'k Heb koorts en 'k ben zo slak als een sluns.* Ook gezegd van verwelkende planten, van het weer, van iemands gezondheidstoestand, enzovoort. *De bloemen verslokeren, hunder blaren hangen slak. 't Is assan maar slak weer. 'k Hoor da 't maar slak is met uw vader?* 3. Sprekend van mensen: flauw van karakter en intelligentie, zonder ruggengraat of doorzettingsvermogen. Zo iemand wordt *een slakke(n)* of, enigszins meewarig, *een slakke ziel* genoemd. *Haar vader was maar een slakken. Marie is niet capabel voor winkel te houden, 't is daarvoor een veel te slakke ziel.*

Sluffer, zn. Pantoffel. Synoniemen: *savat, sle(t)s.* Naast *sluffer* staat het werkwoord *slufferen* 'zich op sloffen of al sloffend voortbewegen'. *Die versleten schoen zijn juist nog goed voor hier een beetje in huis rond te slufferen. Peetje* (grootvader) *komt niet veel meer buiten, hij sluffert nog een beetje op 't hof.*

Smeieren, ww. Pletten, verpletteren. *Voor d'r saus van te maken moet je tomaten eerst smeieren. Zijn vinger is gesmeierd van tussen de deur te zitten.*

Smerten, ww. Verrotten, vooral tengevolge van opeengepaktheid. *We gaan de helft van die sala mogen wegsmijten, ze begint al te smerten.*

Smoefelen, ww. Smullen, gulzig en overdadig eten. *'t Eten bleef maar komen, ze hebben daar nogal zitten smoefelen.*

Smoren, ww. 1. Mistig zijn. *'t Smoorde zodanig dat we de baan niet meer zagen liggen.* In veel West-Vlaamse dialecten zegt men *smoor* voor 'mist'. *Brandsmoor* heet de zomernevel vlak boven de grond, vaak een voorbode van hitte. 2. Roken van sigaren, pijpen en sigaretten. *Vader smoorde puipen* (pijpen).

Sneukelen, ww. Snoepen. Synoniem: *snoeperen.* Afleiding *sneukelinge* 'snoep', ook *snoeperinge.*

Snoeken, ww. Snoeien, vooral van dikke takken. *'t Gaat een groot werk zijn voor die boom te snoeken, met al die dikke spillen.* De Bo preciseert het verschil met *snoeien*: 'Snoeken verschilt van Snoeien hierin, dat Snoeken altijd een gedacht medebrengt van kracht, hetzij omdat de takken meer of min dik zijn, hetzij omdat de snoeier hard houwt. Enige takjes met een mesje afsnijden kan Snoeien heten, maar geen Snoeken'. Afleiding: *ongesnoekt* 'onbeschaafd, ongemanierd, vierkant'. *Heel dat menage is slecht gekweekt, ze zijn allemaal even ongesnoekt.* Synoniem: *ongeschokt.*

Staart [uitspraak *staert, stèèrt*], zn. 1. Staart van een dier. Uitdrukkingen: *de krulle van de staart is 't fatsoen van de hond* letterlijk: 'het is de krul van

zijn staart die een hond mooi maakt', in figuurlijke zin: 'met een kleinigheid ter versiering kan iets er plotseling veel mooier uit zien'; *zijn staart in trekken, zijn staart in zijn gat trekken* 'zijn handen ergens van af trekken nadat men zich eerst geëngageerd had'. *Hij had beloofd van mee te gaan, maar nu trekt hij zijn staart in; luizen met staarten hebben* of *krijgen* 'in grote armoede leven of vallen'. 2. Steel, vooral van werktuigen. *Steek eens een nieuwe staart in die bezem. Wilgenhout is goed voor alaamstaarten.* Samenstellingen: *staartekam* 'steelkam', *staartepan* 'steelpan'. De stelen van sommige werktuigen hebben in het traditonele dialect een specifiekere naam. Zo spreekt men van de *snaar* of *snaarstok* van een zeis, de *(pekke)werf* van een *pekke* (zicht), de *stok* van een *rakel* (hark), de *boom* van een *spa* (spade) en de *latte* van een *pekhaak* (mathaak).

Stakestijf, bn. Stram, stijf, onbeweeglijk als een staak. *'k Zijn stakestijf in al mijn letten. De waste hangt stakestijf vervrozen aan de draad.* In wilde gebeden wordt *de heilige Stakestijf* aangeroepen als *patroon tegen de jukste* (jeuk).

Stekker(s)draad, zn. Prikkeldraad. Afrasteringsdraad zonder stekels heet *effen draad*. Gevlochten metalen afrasteringsdraad met rechthoekige openingen noemt men *grille(draad), koeke-, koekjesdraad, kotjesdraad, traliedraad, ursusdraad* of *zwijnendraad*. Kippengaas heet *gaatje(s)draad, hennendraad, holletjesdraad, kiekendraad* of *netdraad*.

Stekken, ww. Knikkeren. *Als de tijd daar is, beginnen de knechtjongers op de koer te stekken.*

Stijf, bijw. Het meest verspreid en gebruikelijk West-Vlaams versterkend bijwoord, tegenhanger van AN *heel, zeer, erg. Ik ben stijf content.* Synoniemen (meestal versterkend, in de zin van AN *ontzettend*): *aardig, danig, fraai, gildig, hemelste, hebbelijk, ijselijk, ongeraakt, schrikkelijk, uitnemend(e), vreendig. 't Is hebbelijk koud. 't Heeft gildig geregend. Hij was hemelste kolerig. 't Was ongeraakt veel volk. Die vent kan vreendig zagen.* Van iets wat zeer recht is, zegt men dat het *pijlebout rechte* is; iemand die heel erg gek, stapelgek is op iemand is er *toppezot* van, iemand die erg gek of erg vlug kwaad is, is *een vliemende zot*, een flinke jonge kerel is *een bloedige jonkheid.*

Stik, zn. 1. Akker. *Op 't stik zitten* 'op de akker aan het werk zijn'. *Stik over rik* 'door heg en steg'. 2. Grote ton waarin de boeren de gier of *aal* naar

het veld brachten. Vooral gebruikt in de samenstellingen *aalstik, beerstik, boldstik.* Men spreekt ook van een *aalkarteel,* maar daarmee kan ook een bovenaan afgeplat giervat bedoeld zijn.

Stuipen, ww. Zich bukken. *Ge moet stuipen in dat deuregat, of ge gaat uw kop verstuiken.*

Swanselen, ww. Morsen van vloeistof. Synoniemen: *kwanselen, swijselen. Draagt een keer zonder swanselen die seule water naar binnen.*

Swobbelen, ww. In een sopje dompelen, in water dompelen om te spoelen. *Swobbelt dat matje een keer in een kuipje zeepsop. Wollen tuig dat uit 't zeepsop komt moet je teffrente keren swobbelen in klaar water.* Samenstelling: *uitswobbelen* 'al *swobbelend* spoelen'. *Ze swobbelt de dweil uit in een aker regenwater.*

Tinzen, ww. Tergen, sarren. Verwant met Engels *tease* 'plagen'. *Hij kan u zitten tinzen dat de doom uit uw ogen komt.* Een synoniem is *titsen,* dat echter niet gebruikt kan worden met een lijdend voorwerp (je kunt niet *iemand titsen*). Het komt vaak voor in combinatie met *ritsep(r)eeuwen,* een verbastering van Frans *rouspeter. Scheid uit met titsen en ritsepreeuwen.*

Tjolen, ww. 1. Ellendig ronddolen, dompelen, sukkelen. *Is dat niet wreed dat die sukkelaars van vluchtelingen door heel Europa tjolen en niemand die hulder wilt hebben?* 2. Hard labeur verrichten, meestal in ongunstige omstandigheden en voor weinig geld. *Als je dat een keer bepeinst, hoe dat de mensen vroeger moesten tjolen om hulder jongens te kunnen kweken!* 3. Rondslingeren. Ook: *laten tjolen* 'rondslingeren'. *'t Tjoolt hier vanalles dat je beter zou wegsmijten. Hij laat altijd zijn alaam tjolen, en als hij 't nodig heeft, vindt hij het niet.*

Tjonken, ww. Oorspronkelijk gebruikt voor het irriterend geluid dat ontstaat als men een muziekinstrument, met name een viool, ondeskundig bespeelt. *Hij zit hele dagen op een viool te tjonken.* Vandaar ook 'huilen, wenen', met de bijgedachte dat het om iets onbenulligs is. *Ge moet alzo niet zitten tjonken omdat je u een beetje geschribbeld hebt.* Dat *tjonke(n)* verwijst naar het geluid van de viool, blijkt uit een oud West-Vlaams liedje, dat moeders (of oudere broers en zusjes) zongen toen een kind om een onbenulligheid aan het huilen ging:

Tjonke, tjonke, viole
de katte gaat naar 't schole

de hond blijft thuis
"piep" zei de muis in 't achterhuis.

Trunte, zn. 1. Minachtende benaming voor een vreesachtig, besluiteloos, kleinzerig en huilerig persoon, iemand die overal bang voor is en bij de geringste moeilijkheid kermt en klaagt. *Kom, op je tanden bijten en geen trunte zijn.* Wordt ook gezegd van iemand die overdreven vroom en godvruchtig is, op het kwezelachtige af. Komt van het werkwoord *trunten* 'zich als een trunte gedragen'. Iemand die *trunt* heet ook *truntekous, kaliene, kiellekalle, kienekalle* en *kienebabbe* (met varianten *kienebab[l]e* en *kienebabiene*), van een kind zegt men soms *truntesok*, van een vrouw of een kind (spottend) *truntemarunte* en van een man *truntaard, truntebaas, truntelaar, truntekakker, trunteman, truntepalul* en *truntzak.* Van het bijvoeglijk naamwoord *truntachtig* is weer het zelfstandig naamwoord *truntachtigheid* afgeleid. *Een truntachtig vrouwmens, truntachtig klappen.*
2. Het meervoud *trunten* betekent ook 'truntachtige overwegingen, bekommernissen, truntachtige praat of gedrag'. *Hoe, je durft nie naar de dokteur gaan? Dat zijn trunten, hé! Achter zulke trunten en hurt ik niet.*

Trutselen, ww. Erg treuzelen of talmen. *Als je alzo blijft trutselen met uw werk gaat 't nooit af geraken.* Wie *trutselt* is een *trutselaar* of, als het een vrouw is, ook een *trutselege, trutselinge* of *trutseleinde.*

Tuin, zn. Afrastering van houten latwerk of van palen en draad. Synoniemen: *gelent, stakiet, schoting.* Van *tuin* zijn een reeks werkwoorden afgeleid voor 'omheinen': *tuinen, aftuinen, betuinen, omtuinen.* Samenstellingen: *tuinhamer* 'hamer waarmee men de *tuinstaken* in de grond drijft'; *tuinstaak* 'omheiningspaal'; *tuindraad* 'metalen omheiningsdraad', zie ook *stekkerdraad.*

Twefelen, ww. Door vleiende woorden, beloften, enzovoort iemand zachtjes ergens naartoe proberen te krijgen. *Ten lange leste liet hij hem toch naar huis twefelen.* Samenstellingen: *meetwefelen, aftwefelen.* Iemand iets *aftwefelen* betekent 'het hem op vleierige of listige wijze afhandig maken'. *Die droevaards hebben dat jongetje zijn schoonste marbel afgetwefeld.*

Uitsluieren [ook *uitsluweren*], ww. Uitstellen, dralen met iets. *'k Weet het, 'k had beloofd van 't te doen, maar 'k heb het altijd maar uitgesluwerd.*

Uitsplijten, ww. Uitsparen, vooral gezegd van tijd. *'k Heb veel werk, maar 'k ga toch een uurtje proberen uitsplijten voor naar de match te kijken op de televisie.*

Uitsteken, ww. 1. Uitspoken, uitrichten. *Wat heb je uitgesteken / uitgestoken in 't school dat je met straf naar huis komt?* 2. Kiezen, selecteren. *Als je vroeger een kostuum deed maken, kwam de kleermaker met een boek vol stalen van goed, en dan mocht je d'er een uitsteken.* 3. Uithangen (van een vlag). *Als 't voetbal gewonnen heeft, steken ze de vlag uit aan 't lokaal.* Ook gezegd van een meitak op een huis in aanbouw, ten teken dat het metselwerk voltooid is. *We zijn van hoogten, zei de metsersbaas, steekt de meie maar uit.*

Uitwinden, ww. 1. Zich snel voortbewegen, hetzij te voet, hetzij te paard, op de fiets, enzovoort. *Jan kan nogal uitwinden met zijn velo.* 2. Bij het pikken van koren met de pik: de afgesneden halmen bijeenhalen tot een zwade. Het *uitwinden* volgde op het *inslaan* (ook *inkappen* en *inpikken*) 'al pikkend in het koren gaan'. Er werd vijf tot zeven keer ingeslagen voordat men *uitwond.* Dat gebeurde met behulp van de *pikhaak* en het been van de maaier. De zwade van bijeengehaalde halmen heette *pikkeling.* Twee zulke *pikkelingen* werden door de *bind(st)ers* tot een *schoof* gebonden.

Uvallig, bn. 1. Vuil, slordig, smerig, weerzinwekkend. De Bo schrijft *uivallig. Uivallig zijn van lelijkheid. Het is er zo uivallig in dat huis dat ik er niet zou willen eten noch slapen* (De Bo). 2. Zedeloos, onbetamelijk. *Uvallige klap(s)* 'zedeloze praat'. *Uvallige boeken en internetsiten* 'pornoboeken en –internetsites'. 3. Boosaardig, doortrapt, hatelijk, gemeen. *Een uvallig serpent van een wuuf.* 5. Aan aftakeling onderhevig. *'t Ventje ziet er zo uvallig uit lijk dat hij ieder moment zou kunnen doodvallen. Uw jezemijnenhut* (jasmijnstruik) *staat daar maar uvallig, hij gaat doodgaan, peins ik.* 4. In positieve zin: slim, behendig, schrander. *Een uivallig kind. Uivallige oogskes* (De Bo). Afleiding: *uvalligaard*, enkel in negatieve zin, voor iemand die vuil en smerig is, zedeloos of gemeen.

Van dweersen [ook *van tweersen, van dweersten, van de weersten*], bn. en bijw. Dwars. *'t Lag een omgewaaide boom van dweersen over de straat.* Zie ook *kraafs(ch).*

Varen, ww. Wedervaren kennen. *Hoe zijt ge gevaren op 't stadhuis?* De uitdrukking *aardig varen* wordt gezegd als het voor iemand slecht uitpakt of dreigt uit te pakken. *Let toch een beetje beter op, ge gaat een keer aardig varen. Wél varen*, met de klemtoon op *wel*, betekent 'de begunstigde zijn van een meevaller'. *Ze heeft wel gevaren van haar peter te Nieuwjaar.* Het omgekeerde is *slecht varen.*

Vei, bn. Vruchtbaar, welig, goed groeiend. Wordt gezegd van grond, en van hetgeen erop groeit. *Dat land is niet vei genoeg om tabak te planten. De tarwe staat vei. Als het vlas te vei is, valt het ten gronde* (De Bo). Voor De Bo is het ook toepasbaar op dieren: *Die veerze staat vei en vet.* Maar ook spijzen kunnen *vei* zijn: vlees, melk, kaas, boter; het woord is dan betekenisverwant met *nes, nis* (zie aldaar). En als men destijds zei *de lucht komt vei,* betekende dat dat er regenwolken zaten aan te komen. Overdrachtelijk was een *veie boer* dan een landbouwer die zijn akkers goed bemest. *De veie boeren hebben altijd schone vruchten.*

Vendel, zn. 1. Vaandel, vlag, en vandaar ook gezegd voor in rafels hangende kleren. *'k Bleef aan 't stekkerdraad hangen en mijn kleren waren in/aan vendels.* 2. Figuurlijk: iemand die langs de wegen *vendelt,* ook *straat-, stratenvendel, straat-, stratendrilder, straat-, stratenloper, straat-, stratendweil.*

Vendelen, ww. 1. Waaien, wapperen, zoals een vlag of *vendel. De sleppen van zijn pittalèèr* (ook *kontekletser) vendelden achter zijn gat.* 2. Rondlopen, langs de wegen zwerven.

Veramuseren, ww. Omtoveren, in de speels-bedreigende uitdrukking *'k Ga u veramuseren in een roste diltekater.*

Verdapperen, ww. (De pas) versnellen, in intensiteit toenemen. *Niet meer verdapperen, 'k kan nu al nie mee. 'k Peinsde dat de vlaag over was, en nu verdappert het nog.*

Verdimmelieren, ww. Om zeep helpen, vernielen. Gevormd uit het Franse *démolir. De jongers hebben voetbal gespeeld in de hof en de helft van de bloemen verdimmelierd!*

Vergronden, ww. Zo vuil worden, dat het met wassen en schrobben bijna niet meer schoon te krijgen is. *De vloer is vergrond van jaren niet gekuist te zijn. Die eenzaat wast hem nooit, zijn vel is vergrond.*

Verkiesd, schijnbaar deelwoord. In de uitdrukking *verkiesd zijn* of *geraken in iets* 'zo vaak en zo veel van iets gegeten hebben dat men het niet meer lust, en er veeleer weerzin van krijgt'. *Als je altijd dezelfde pralinen koopt ga je d'r in verkiesd geraken.*

Verlaan, voltooid deelwoord van *verla(d)en,* 'overladen'. Het erg druk hebbend. *'k Heb het nog niet kunnen doen, 'k ben veel te verlaan geweest de laatste weken.*

Verlezen, ww. Selecteren, wat slecht of onbruikbaar is weghalen. *Boontjes, sala, patatten verlezen.*

Vernokt, schijnbaar deelwoord. Verknoopt, gezegd van garen, touwen en vergelijkbare zaken. *Die touwen zijn vernokt, 't liggen overal knobbels* (knopen) *in*. Ook sprekend van de darmen: *Hij is geopereerd van een vernokte derm.*

Verslaan (dorst -), ww. Lessen. *Limonade smaakt goed, maar verslaat geen dorst.*

Verslokeren, ww. Verwelken, verslensen. *Smijt die bloemen maar op de vuilhoop, ze zijn verslokerd.*

Verwaaien, ww. 1. Van paarden en runderen: getroffen worden door bevangenheid, een ziekte die stijfheid veroorzaakt in de ledematen. *Een paard verwaait als 't hooi of haver ziet maar d'r geen van krijgt.* Bij uitbreiding ook gezegd van andere dieren en van mensen, vooral kinderen, wanneer ze iets lekkers zien maar er niets van mogen of kunnen eten. *Ge moet die snoeperinge nu nog niet op tafel zetten, de jongers gaan verwaaien. Geef de hond ook een koekje, hij verwaait, de beest.* 2. Door de wind tegen de grond geworpen, beschadigd of vernield worden, vooral van gewassen en planten. *De vlasgaard ligt verwaaid.* Een *verwaaide boom* is een boom waarvan de stam door de storm gespleten is. *We gaan 't naaste winter die verwaaide achtkanten* (populieren) *reunen* (rooien). 3. Uitdrukking: *een verwaaide keer* 'één enkele, zeldzame keer'. *Ze is hier nog een verwaaide keer geweest, maar sedertdien hebben we haar niet meer gehoord of gezien.*

Vinnigen, ww. Bederven, beschimmelen, gezegd van voedsel. *In oogst moet je de etelijke waar in de kelder of in de frigo zetten, van 't begint al direct te vinnigen. Vinnig spek, vinnige hesp* 'ranzig spek, ranzige ham'. Synoniem: *oosters spek.*

Visenteren, ww. Onderzoeken, vooral gezegd van dokters en dierenartsen. *De dokteurs hebben haar helegan(s) gevisenteerd en niet gevonden. De paardemeester moet komen voor die zieke koe te visenteren.* Ook in ruimere zin: *'k Zou een keer moeten visenteren hoe dat die kwestie in malkaar zit.* Van iemand die overal het fijne van wil weten wordt soms al lachend gezegd dat hij *alles wilt visentasten en visenteren.*

Vodde, zn. Graszode. *Vodden stekken* 'graszoden uitspitten om die elders te leggen'. Synoniemen: *fakke, flakke, fletse, groeze, ruik, ruizel.* Al deze woorden worden ook samengesteld met *gars-, gers-*: *garsvodde, gersfletse.*

Vogel [*veugel*], zn. 1. Veel gebruikt als enigszins spottende aanspreking bij een vermaning, bij een bedreiging, als men iemand betrapt op wat niet

hoort, of hem te kennen wil geven dat men hem doorziet. *Wee, veugel(tje), als ik je nog een keer betrape(n)! Je peinst van me bij de bok te zetten, hé, veugel, maar 't gaat aan je neuze zijn!* 2. Uitdrukking: *erdoor komen lijk Coba's / Cobaarts veugel,* betekent eigenlijk 'er helemaal niet *door komen* of bovenop komen, helemaal niet herstellen van ziekte of een ongeluk'. Bijvoorbeeld: A zegt: *De kat is overende gereden van een brom, maar ze zal d'r nog wel deure komen.* B antwoordt: *Jaa's, lijk Coba's veugel, zeker!* In sommige dialecten is de uitdrukking haar tegensprekende waarde verloren. Daar zegt men bijvoorbeeld van iemand die ergens bovenop komt: *Hij komt d'r deure, hij slacht van Cobaarts veugel.*

Vroed, bn. 1. Erg boos, woest. Synoniemen: *bezeten, hoorndul, kolerig, razende. Als hij dat zag werd hij hemelste vroed.* 2. Erg gierig, vrekkig. *Hij is te vroed dat hij een cent uitgeeft. Een vroede beeste van een wuuf.*

Vuilemuilen, ww. Vuilbekken, schunnige praat vertellen. *Ze hebben daar aan die tafel weer zitten vuilemuilen dat 't schouwe gaf.* Synoniemen: *vuilbekken, zwarte school houden.* Wie *vuilemuilt,* is een *vuilemuile,* een *vuilbek(ker)* of een *vuiltote.*

Wak, bn. Vochtig. Veelal in de zin van 'hinderlijk vochtig', zoals muren die door vocht geteisterd worden. *Die muren staan veel te wak, we gaan ze onderkappen en d'r terrepapier* (asfaltvilt) *onder steken.* Afleiding: *wakte. Niet zo slecht of wakte voor een artroselijder.* Kan daarnaast ook in neutrale zin gebruikt worden. *De waste* (was) *is nog te wak voor in te halen, laat ze nog maar een letje buiten hangen.* Zie ook *nes.*

Weiger, bn. In de uitdrukking *weiger zijn op* of *van iets* 'erg voorzichtig en zorgzaam omspringen met iets, het koesteren'. *Hij is weiger op zijn zondagse kleren. Ik ben weiger van mijn boeken. De klokhen is weiger van haar kiekens. Hij is stijf weiger op zijn alaam, hij leent het niet gaarne uit.*

Zabberen, ww. Aanhoudend gezapig regenen. *In mei moet 't zabberen, da's goed voor de groeite.*

Zate, zn. 1. Zadel van een fiets. Ook *zale,* dat algemeen gebruikelijk is voor het zadel van een paard. 2. Spoorwegbedding. *Er ligt nu een fietspad in de zate van de oude treinroute.* Samenstelling: *meszate* 'stortplaats voor huishoudelijk afval'; synoniem: *stort, sturt.*

Zeuren, ww. 1. Valsspelen. *In 't manillen* (= een kaartspel) *wordt er veel gezeurd.* Wordt ook gezegd van bedrog plegen bij een examen, bijvoorbeeld door bij je buurman te spieken of spiekbriefjes mee te brengen. *Hij*

heeft een nul aan zijn been, want hij zeurde en de prof heeft het gezien. Iemand die *zeurt* is een *zeuraar, zeurder, zeurpot* of *zeurzak.* 2. Zie *blauwen,* 3e betekenis.

Zikkelen, ww. Enigszins spottend en denigrerend synoniem van *gaan* 'lopen'. *Als dat menage hier passeert, loopt de vader vanvoren en zikkelt dat wuuvetje daarachter met haar drie kleine jongers. 'k Moet nu nóg een keer naar de bank zikkelen voor die betaling. Kijkt hem zikkelen, recht naar 't cafeetje!* Afleiding: *aanzikkelen* 'al *zikkelend* ergens aankomen'. *Als de vergadering al een uur bezig was, kwam hij daar toch nog aangezikkeld.*

Zimperen, ww. Sijpelen. *De regen zimpert door 't dak.* Samenstellingen: *zimperput* 'teerput, zinkput, put in de aarde waarlangs het water in de grond kan zinken', *wegzimperen* 'heimelijk verdwijnen'. *Hij was ineens weggezimperd.*

Zwichten, ww. Ontwijken, uit de weg gaan, vermijden. *Hij wilde een kat zwichten en hij reed in de dijk* (sloot). *'t Dinkt me dat je me zwicht de laatste tijd. De dokteur zegt da'k zoetigheid moet zwichten.*

7. Dialectverlies

7.1 Oorzaak en tempo

In het hele Nederlandse taalgebied nemen we, met grote tempoverschillen, dialectverlies waar. Dialecten zijn altijd aan veranderingen onderhevig geweest, maar nooit hebben die veranderingsprocessen zich zo snel doorgezet en zijn ze zo ingrijpend geweest als sinds de jongste decennia. Voor de teloorgang van de dialecten zijn verschillende oorzaken aan te wijzen. Heel belangijk is, ten eerste, dat het dialect zijn ideale biotoop kwijt is geraakt: de oude besloten gemeenschappen van vroeger, waarin het leven zich in een straal van ongeveer 5 km rond de eigen woonplaats afspeelde, zijn zo goed als verdwenen. De moderne dialectspreker is veel mobieler dan zijn voorouders: moderne vervoersmiddelen hebben sinds halfweg de negentiende eeuw en in sterkere mate nog in de twintigste eeuw de grenzen van de voorindustriële stad en het agrarische dorp opengebroken. Op die manier was er steeds meer taalcontact tussen mensen met verschillende dialectachtergronden, wat ervoor zorgde dat dialecten steeds meer naar elkaar toe groeiden. Geleidelijk aan verlieten mensen ook meer dan vroeger hun eigen stad of dorp om elders te gaan studeren. In de twintigste eeuw kwam een hogere opleiding voor het eerst binnen het bereik van brede lagen van de bevolking. Nu jongeren langer en verder naar school gingen, leerden ze niet enkel meer mensen kennen met een andere dialectachtergrond, maar kwamen ze ook

intensiever in contact met de standaardtaal. Dit alles werkte uiteraard dialectverlies in de hand.

Met de verhoging van de levensstandaard en de toegenomen scholing ontstond in de samenleving een grotere sociale verscheidenheid. Vlaanderen evolueerde van een agrarische maatschappij naar een moderne industriële en sterk verstedelijkte samenleving. De eenvoudige sociale structuur van de agrarische gemeenschappen maakte plaats voor een veel complexere sociale gelaagdheid, waarin tussen boeren, arbeiders en ambachtslui enerzijds en de notabelen anderzijds een brede waaier aan beroepen van bedienden en zelfstandigen ontstond. Door de verhoogde sociale mobiliteit en de grotere sociale stratificatie verhoogde ook de behoefte om zich door een 'beschaafder' taalgebruik een hogere status aan te meten.

Het contact met de Nederlandse standaardtaal werd overigens steeds intenser, niet alleen door het onderwijs, maar ook door allerlei media. Vooral radio en televisie hebben ervoor gezorgd dat de Vlaming dagelijks in contact komt met de standaardtaal.
Het gevolg van dat alles was en is dat dialecten steeds meer naar elkaar toe groeien en dat ze steeds meer standaardtaalinvloed ondergaan.

Het proces van dialectverlies is een geleidelijk proces. Die geleidelijkheid manifesteert zich op verschillende wijzen. Ze doet dat ten eerste geografisch: in bepaalde streken zet dialectverlies zich aanzienlijk vroeger door dan in andere. Aan de randen van een taalgebied blijven dialecten doorgaans langer en gaver bewaard dan in het centrum. Dat geldt zowel voor Vlaanderen als voor Nederland. Zoals we verder zullen zien, zijn de dialecten in het afgelegen West-Vlaanderen er tot vandaag veel beter aan toe dan in centraler gelegen provincies als Brabant en Oost-Vlaanderen.

Ook binnen één en hetzelfde dialectgebied kunnen er grote verschillen optreden in het tempo van dialectverlies en standaardisering, omdat die processen zich niet in alle lagen van de bevolking even snel en even intens doorzetten. Onderzoek heeft bijvoorbeeld uitgewezen dat vrouwen doorgaans de eersten zijn om het dialect te laten vallen voor een beschaafder geachte variëteit. De verklaring hiervoor ligt niet alleen in de opvoedingstaak van vrouwen, maar ook en vooral in hun drang om zich door middel van hun taalgebruik een zekere status aan te meten, iets wat mannen gemakkelijker kunnen door hun positie in het beroeps- en gemeenschapsleven.
Ook het opleidingsniveau bepaalt in sterke mate de keuze voor of tegen dia-

lect. Hoger opgeleiden spreken minder dialect en geven het ook minder door aan hun kinderen dan lager geschoolden. Ten slotte is dialectgebruik ook steeds meer leeftijdsgebonden: de oudere generaties zijn veel dialectvaster dan de jongere. Oude dialectsprekers moeten vaak met spijt vaststellen dat hun kleinkinderen nog nauwelijks een notie hebben van het lokale dialect dat de moedertaal van hun grootouders is.

7.2 Dialectvast West-Vlaanderen

Ondanks de hierboven geschetste ontwikkelingen bleef het dialect in West-Vlaanderen tot vandaag relatief vitaal. Bij dialectologen staat West-Vlaanderen zelfs geboekstaafd als een bijzonder dialectvast gebied. Dat komt doordat het onomkeerbare proces van dialectverlies zich in West-Vlaanderen later doorzet dan in de rest van Nederlandstalig België en véél later dan in grote delen van Nederland. Aan het begin van de eenentwintigste eeuw kunnen we stellen dat veruit de meeste West-Vlaamse twintigers en dertigers nog in het dialect zijn opgevoed. Dat blijkt uit vele enquêtes. Een voorbeeld: in 1996 werd bij een groep Kortrijkse universiteitsstudenten, allen opgegroeid in West-Vlaanderen, geënquêteerd naar dialectgebruik en dialectkennis. Het geboortejaar van de meeste studenten was 1977, van enkelen 1976. 75% van die studenten rapporteerde dialect te spreken met de ouders. Voor de communicatie met broers/zussen enerzijds en vrienden anderzijds was dat resp. 85% en 80%. 65% van de Kortrijkse studenten meende bovendien dagelijks meer dialect dan standaardtaal te gebruiken. Vergelijkbare enquêtes elders in Vlaanderen en in Nederland geven aanzienlijk lagere scores voor dialectgebruik door deze generatie. In bepaalde delen van Nederland is van dialectgebruik bij deze leeftijdsgroep zelfs geen sprake meer. Helemaal anders is het dus gesteld in West-Vlaanderen: anno 2005 zijn verreweg de meeste West-Vlamingen relatief 'goede' dialectsprekers die hun dialect nog dagelijks gebruiken.

Hoe valt dat te verklaren? Een eerste belangrijke factor is de al eerder genoemde ligging van West-Vlaanderen in een uithoek van het Nederlandse taalgebied. Daardoor bleef het West-Vlaams grotendeels gevrijwaard van taalinvloeden uit het centrale Brabants, en is het ook langer beschermd gebleven tegen de invloed van de standaardtaal, die in het politiek-economische centrum sneller ingang vond. Een tweede verklarende factor vormt de

geringe verstedelijking van West-Vlaanderen, althans tot voor kort. Na de opkomst en de groei van de steden in de volle en late Middeleeuwen is de verstedelijking van West-Vlaanderen gestopt tot na de Tweede Wereldoorlog. West-Vlaanderen is daardoor heel lang agrarisch gebleven, wat een grote honkvastheid van de bevolking tot gevolg heeft gehad. Een goede barometer voor die honkvastheid bieden de familienamen. Uit recent onderzoek blijkt dat geen enkel ander deel van het Nederlandse taalgebied zoveel streekeigen familienamen telt als West-Vlaanderen, dit zijn familienamen die nauwelijks voorkomen buiten de streek waar ze hun oorsprong vonden. Een computertelling in het jaar 2000 leverde voor West-Vlaanderen 1039 streekeigen familienamen, voor Oost-Vlaanderen waren dat er met 943 nauwelijks minder, maar voor de andere provincies lagen de scores veel lager (met Vlaams-Brabant onderaan: 439). Een greep uit de talloze voorbeelden: 'Quaghebeur' en 'Goegebeur', 'Devisschere', 'Schaepdrijver', 'Dejaegere', 'Derudder(e)', 'Vandenbogaerde' ... Dat vele familienamen van West-Vlaamse origine nog altijd een sterke tot bijna exclusieve concentratie in West-Vlaanderen vertonen, bewijst dat vele West-Vlaamse families al eeuwenlang op West-Vlaamse bodem vertoeven.

Verder heeft West-Vlaanderen door de eeuwen heen weinig inwijking gekend, wat eveneens gunstig was voor het behoud van het traditionele dialect. West-Vlaanderen vormde lang geen aantrekkingspool voor werkzoekenden uit andere delen van het land omdat het door zijn agrarische karakter nauwelijks werkgelegenheid buiten de landbouwsector kon aanbieden. Op het einde van de negentiende eeuw bracht die eenzijdige gerichtheid op landbouw zelfs de eigen bevolking in de problemen: de druk op de beschikbare gronden werd zo groot dat vele landbouwers uitweken naar Wallonië, Frankrijk, de Verenigde Staten en Canada.

Door al deze factoren ondergingen de West-Vlaamse dialecten weinig invloeden van buitenaf en bleef de relatieve homogeniteit van het West-Vlaams behouden. Het West-Vlaamse dialectgebied is aanzienlijk minder versnipperd dan het Oost-Vlaamse, het Limburgse en het Brabantse. Dat betekent dat de dialectverschillen binnen de provincie zo klein zijn, dat dialectsprekers uit verschillende delen van de provincie probleemloos met elkaar kunnen converseren. Het dialect van de Bruggeling is weliswaar verschillend van dat van de Ieperling en zeker van dat van de Kortrijkzaan, maar de verschillen zijn niet van die aard dat communicatie in het dialect

tussen deze stedelingen problematisch is. Dat draagt vandaag uiteraard op zijn beurt bij tot dialectbehoud. Het dialect heeft in West-Vlaanderen een relatief grote communicatieve reikwijdte: met zijn lokale dialect kan de West-Vlaming in zowat de hele provincie terecht.

7.3 Dialectverlies in West-Vlaanderen

Houdt deze weerbaarheid van het West-Vlaamse dialect in dat er zich in het West-Vlaams geen veranderingen voltrekken en dat het gevrijwaard is van dialectverlies? Het antwoord is ondubbelzinnig nee. Ook in West-Vlaanderen is er zowel systeemverlies als functieverlies waar te nemen. Met systeemverlies of structuurverlies bedoelen we dat het dialect van binnenuit wordt uitgehold, doordat allerlei lokale dialectkenmerken bij de jongere generaties vervangen worden door regionale varianten met een ruimere verspreiding of door standaardtaalkenmerken. Vooral de traditionele woordenschat is heel gevoelig voor dialectverlies, maar ook grammaticale dialectkenmerken en in mindere mate lokale uitspraakkenmerken worden geleidelijk aan opgegeven. De eerste slachtoffers zijn dialectkenmerken die een heel beperkte verspreiding kennen. Zij vallen uiteraard het meest op in de communicatie met andere dialectsprekers. Het zal de lezer niet ontgaan zijn dat we in de vorige hoofdstukken herhaaldelijk hebben moeten opmerken dat heel wat van de beschreven kenmerken en woorden geen deel meer uitmaken van het dialect van de jongere generatie: de verdonkering van *e* tot *a* in het oude Stadsbrugs (*malk, kalder*), de verkleinwoorden op *-egie, -ege* in westelijk en centraal West-Vlaanderen (*schellegie*), de verledentijdsvorm op *-ege* bij zwakke werkwoorden (*hij werktege*) ... zijn maar enkele van de talloze verschijnselen die op hun retour zijn.

Het dialect lijdt echter niet alleen structuurverlies, het is ook aan functieverlies onderhevig: steeds minder mensen spreken het in steeds minder omstandigheden. Zoals uit de hierboven vermelde enquêtegegevens mag blijken, bekleedt het dialect vandaag nog een vrij stevige positie als dagelijkse omgangstaal bij vele West-Vlaamse twintigers en dertigers. Toch geeft net die generatie reden tot pessimisme. Een van de belangrijkste indicatoren voor de overlevingskansen van een dialect is namelijk de mate waarin het nog een rol speelt als taal van de opvoeding, als taal van het gezin en de familie. Alle recente enquêtes tonen dat vooral middelhoog tot hoog opge-

leide West-Vlamingen van de genoemde leeftijdsgroep en jonger hun kinderen niet in het dialect opvoeden of dat niet meer van plan zijn. De meeste West-Vlaamse twintigers mogen dan zelf nog over een goede dialectbeheersing beschikken, het ziet er niet naar uit dat hetzelfde ook nog voor hun kinderen zal gelden. Uit de Kortrijkse enquête bleek dat vooral de vrouwen met een hoog opleidingsniveau het minst pro-dialect antwoordden waar het ging om de communicatie met kinderen. Als er zich bij de eerste-taalverwerving van de volgende generaties West-Vlamingen een verschuiving van dialect naar een algemenere omgangstaal of het Standaardnederlands voltrekt, dan vervullen zij hierin een voortrekkersrol. Alle recente observaties wijzen in die richting. De West-Vlaamse attitudes ten opzichte van het dialect zijn wat dat betreft eigenlijk dubbelzinnig: voor vele West-Vlamingen drukt dialectgebruik loyaliteit ten opzichte van de eigen streek uit. Het dialect is de taal van de vriendenkring en van het lokale verenigingsleven. Het is zonder meer populair als 'groepstaal', wat ook mag blijken uit het recente succes van een aantal jonge West-Vlaamse muzikanten die hun teksten in het dialect brengen. Maar dialectgebruik met en van kinderen vindt vooral de West-Vlaming met een zeker opleidingsniveau 'onbeschaafd' en daardoor 'niet (meer) kunnen'.

Dat alles betekent dat dialectgebruik in de toekomst steeds sterker sociaal gemarkeerd zal geraken. Een enquête uit 1997 van Willemyns bevestigt deze trend. Willemyns stelt namelijk vast dat er zich bij de jongeren een opmerkelijke kentering voltrekt. Het opleidingsniveau en het sociale milieu waaruit men komt, is bij deze groep uitgegroeid tot de meest bepalende factor voor het taalgedrag. Er blijkt zich met name een steeds scherpere scheidingslijn af te tekenen tussen de lagere en de hogere sociale klassen. Om het eenvoudig te stellen: bij de jongste generatie wordt het dialect de taal van het arbeidersmilieu. Wat al lang een feit is in andere delen van Nederlandstalig België, begint zich nu ook door te zetten in West-Vlaanderen.

Daarmee zal een van de nu nog unieke kenmerken van het West-Vlaamse dialectgebied verdwijnen, namelijk het feit dat het taalgebruik van de West-Vlaming nauwelijks bepaald wordt door het sociale milieu waaruit hij afkomstig is. De beheersing van de standaardtaal door bedrijfsleiders en arbeiders mag dan misschien verschillen, hun dagelijkse omgangstaal is vandaag nog steeds dezelfde: het West-Vlaamse dialect waarin ze zijn grootgebracht. Maar dat is nu net heel snel aan het kenteren. Het ziet ernaar uit dat

de bedrijfsleiders van morgen zich in hun taalgebruik wel degelijk zullen onderscheiden van hun arbeiders.

Tot vandaag echter blijft het gebruik van dat dialect absoluut niet beperkt tot de intieme netwerken van familie en goede vrienden. Ook op straat, in winkels, in lokale vergaderingen ... is veel dialect te horen. Hier ligt vermoedelijk ook de belangrijkste remmende factor voor het onvermijdelijke proces van dialectverlies: de grote populariteit van het dialect in informele contacten. Aan sterke dialectcultivering doet de West-Vlaming niet – dialect is voor hem veeleer een evidentie –, maar een grote meerderheid van de in 1996 geënquêteerde Kortrijkse universiteitstudenten vond bijvoorbeeld dat Algemeen Nederlands spreken met vrienden een geforceerde indruk maakt en dat gesprekken in het dialect gezelliger zijn dan gesprekken in het Algemeen Nederlands. Het dialect verdwijnt als taal van de opvoeding, maar in informele contacten tussen volwassen West-Vlamingen handhaaft het voorlopig (nog even) zijn monopoliepositie. Dat impliceert dat ook de volgende generatie West-Vlamingen in een dialectrijke omgeving zal opgroeien. Of dat hen zal toelaten om zich het dialect eigen te maken, is echter zeer de vraag.

8. West-Vlaamse dialectliteratuur

West-Vlaanderen bezit niet meteen een rijke verzameling aan échte dialectteksten, dat wil zeggen teksten geschreven in een taalvariëteit die naadloos aansluit bij het gesproken West-Vlaams. Dat betekent niet dat West-Vlaanderen geen eigen literatuurtraditie bezit. Wie in het niet al te verre verleden op zoek gaat naar West-Vlaamse literatuur, belandt zeker in de tweede helft van de negentiende eeuw bij tijdschriften als *Rond den Heerd, Loquela en Biekorf.* Kenners associëren deze tijdschriften meteen met één naam, die van de priester-dichter Guido Gezelle. *Rond den Heerd* (1866-1902) en *Loquela* (1881-1895) waren echte Gezelle-producten: Gezelle richtte de tijdschriften niet alleen op, hij vulde de bladen ook bijna in zijn eentje. *Rond den Heerd* was breder van opzet dan *Loquela*: In *Rond den Heerd,* ondergetiteld 'een leer- en leesblad voor alle lieden', onderhield Gezelle de lezer met een kerkelijke dagwijzer, verhalen over fauna en flora, reisverhalen, legenden, poëzie, allerhande vertellingen, liedjes, raadsels... En dat alles in Gezelles zo karakteristieke taalgebruik: Gezelle hield vele pleidooien voor een verheffing van de volkstaal tot schrijftaal en wou daarin graag het voorbeeld stellen. Gezelles taal is vanuit de West-Vlaamse dialecten geconcipieerd, dat valt niet te ontkennen. Wie Gezelles schrijftaal analyseert, stoot op vele West-Vlaamse woorden, klanken en zinswendingen, maar hij vindt er niettemin geen kopie van de West-Vlaamse spreektaal van alledag. Gezelle stileerde zijn taal en deed dat vanuit een duidelijke ideologie: hij wou de oude Vlaamse taal, die

in zijn ogen een eenheidstaal was, ooit gesproken in alle delen van het Nederlandse taalgebied (dus ook in het noorden, zo was zijn overtuiging), reconstrueren en reactiveren. Het resultaat is een 'gekuist' West-Vlaams, dat vele archaïsmen bevat, dat zich plooit naar de schrijftalige tradities van zijn tijd én die van de voorafgaande eeuwen en bovendien door Gezelles obsessie met betrekking tot bastaardwoorden steeds puristischer van inslag wordt. Opvallend is ook dat Gezelle zich aanpast aan zijn doelpubliek: naargelang van de herkomst van de lezer(s) of toegesprokene(n) wordt zijn taalgebruik oostelijker of westelijker, noordelijker of zuidelijker West-Vlaams getint, zonder al te veel consistentie overigens.

In *Loquela* brengt Gezelle zijn 'zantingen' samen. Een 'zante' is een bundeltje samengezochte korenhalmen, maar 'zanten' is voor Gezelle: bijeenlezen, verzamelen van West-Vlaamse woorden en zegswijzen. Gezelle legde in zijn leven een enorme lexicografische ijver aan de dag. In *Loquela* presenteert hij honderden West-Vlaamse woorden, met verklaring, context en vindplaats. Vele ervan vonden later hun weg in het tot woordenboek omgewerkte *Loquela.*

Gezelle lag ook aan de basis van een jonger tijdschrift dat nog steeds loopt: *Biekorf* (sinds 1890), aanvankelijk 'een leer- en leesblad voor alle verstandige Vlamingen', sinds 1952 omschreven als 'West-Vlaams archief voor Geschiedenis, Oudheidkunde en Folklore'. Gezelle zou negen jaar na het oprichten van Biekorf overlijden, maar publiceerde in die korte tijd ontzettend veel in het tijdschrift. We vinden van bij het begin echter ook bijdragen van vele andere auteurs. *Biekorf* bevat in de eerste decennia van zijn bestaan opstellen over de meest uiteenlopende onderwerpen en besteedt veel aandacht aan taal (met cultivering van het West-Vlaams) en geschiedenis. Heel wat auteurs publiceren er gedichten in 'Gezelliaanse' traditie. Maar wie op zoek gaat naar teksten die een getrouwe weergave bieden van het gesproken West-Vlaams, blijft wat op zijn honger zitten. Alleen bepaalde 'vertellingen' en allerhande rijmpjes en liedjes zijn in onvervalst West-Vlaams. In feite is er wat betreft het taalgebruik in het tijdschrift sprake van een continuüm, gaande van (a) sterk gestileerd Vlaams getint Nederlands over (b) een iets minder gestileerd Vlaams Nederlands met een meer prominente aanwezigheid van West-Vlaamse kenmerken tot (c) sterk dialectisch West-Vlaams taalgebruik. Voor vele opstellen en gedichten geldt (a) of (b). Het taalgebruik in de vertellingen is informeler en daardoor vaak dichter bij de (c)-

pool te situeren. Maar dat geldt lang niet voor alle vertellingen. Bovendien vinden we de meest dialectische stukken niet in de beginperiode, maar eerder vanaf de jaren 1920-1930. Enkele auteurs waren heel productief in het produceren van volksvertelsels: in de jaren twintig, dertig en veertig verschijnen in het tijdschrift vele Brugse verhalen van de hand van K. De Wolf, voor verhalen van Kortrijkse bodem zorgt vooral in de jaren dertig A. Mervillie. Wat later, en met name in de jaren vijftig en vroege jaren zestig, zorgt A. Bonnez voor vele verhalen met een West-Vlaamse inslag, zowel voor wat betreft de onderwerpen als het taalgebruik. Maar ook hun teksten, hoe volks ook, ontsnappen niet aan een zekere stilering. Dat laatste geldt dan weer veel minder voor de dialogen die in de vertellingen verwerkt zijn en die duidelijk voor een verhoogde authenticiteit zorgen. Een proevertje uit een Brugs verhaal van K. De Wolf, getiteld 'Van Jan van 't Poortji' en verschenen in Biekorf in februari 1948:

Van Jan van't Poortji

En ze kwamen een keer van Blendetjes dat de messe gedaan was, en zegt Serrafijn'h alzoo binst dat ze heur kappemantel aan den kapstok hong en op 't koertje keek:

– Nè, zegt ze, 't zit daar een katte bachten op 't muurtji, een leelike zwarte pottefeer van een kattepoeze.

– Ze zit er al te rentenieren en te loeren vóór dat me weg gingen, zei Hippli; en ze kan der blijven zitten. 't Is lijk een moffel in geflokt.

Serrefijne vond dat aardig en zij ging naar 't koertje met d'handen op d'heupen.

– Mo, zegt ze, van waar kom je gij, sloore? Je zie zeker scheel van den honger, en vergaan van den dorst?

Mijne poeze was al omleege gesprongen, rok heur een keer goed uit en, met den steert in de lucht, kwam ze al zeemvellen en flikflooien bij de vrouwe gepavaand.

– Alla kom, me gaan e keer zien wat er van melkswege nog overschiet

– Sa, ga-je daar aan beginnen, zustere!? Toen zij-je verkocht, zulle! In een pijpesmooren is 't gelapt en he'je z'aan jen vingers!

– Bah, 't en gaat daar niet op steken. Nè, Poere, en gaat toen maar zeere naar huis, naar Verre-Metjes; en da' me je van onz' levensdagen nooit nievers meer 'n zien, zulle. Allei, ziet da' je niet en kwiestekwast en 'n kachelt, 't is 't restji van den pot ommers.

En ze kwamen eens van Blendetjes nadat de mis gedaan was, en zegt Serrafijne, terwijl ze haar kapmantel aan de kapstok hing en naar de koer (binnenplaats) keek: Wel, wel, er zit daar een kat achter op het muurtje, een lelijke zwarte vuillik van een kattepoes. Ze zit er al te luieren en te gluren van voor we weggingen, zei Hippli, en ze kan er blijven zitten. 't Is alsof er een fluim op gespuwd is. Serrefijne vond dat eigenaardig en ze ging naar het koertje met de handen op de heupen. Maar, zegt ze, waar kom jij vandaan, sloor. Je bent zeker scheel van de honger en je vergaat zeker van de dorst? Minnekepoes was al omlaag gesprongen, rekte zich eens goed uit, en met de staart in de lucht kwam ze al flemen en vleien bij de vrouw gedrenteld. Kom, we gaan eens kijken wat er nog overblijft aan melk. Zeg, ga je daarmee beginnen zus? Dan ben je verkocht hoor (dan hang je eraan)! Voor je het weet is het zo ver en heb je ze aan je vingers! Bah, 't zal daar niet op aan komen. Hier poes, en ga dan maar snel naar huis, naar Verre-Metjes. En zorg dat we je in ons hele leven nooit meer terugzien. Zorg dat je niet morst en struikelt. 't Is het restje van de pot namelijk.

Heel authentiek taalgebruik vinden we vaak ook in de in Biekorf opgenomen rijmpjes en liedjes. We geven er hieronder enkele weer:

Aftelrijmpje (Biekorf 1922, p. 93) – gesitueerd in 'Vyve-Capelle' en variant ervan in Brugge

Sloore, sloore mijn nichte!
Ik zal bakken en gij zal' zichten
Moedertje Kalke wa' doe-je daar?
Boontjes verlezen, 'n kom'-me nie' naar
  'k Zitte(n hier te tasten
  'k Zitte(n hier te slingeren
  'k Verbrande(n mijn kleine' vingere
Oeie-we-jaaie, wa' zeer doet dat!
't Is een buile met een gat
  't zal een buile blijven
totdat de klokke slaat vijf uren*
een, twee, drie, viere, vijve

*de auteur merkt op: "vijf uren is ongetwijfeld kwalijk gezeid voor vijve"

Sloor, sloor, mijn nicht, ik zal bakken en jij zal ziften (graan zeven/ziften), moedertje Kalleke wat doe je daar, boontjes peulen, kom niet dichter bij me, ik zit hier te tasten, ik zit hier te slingeren, ik

verbrand mijn kleine vinger, oei wat doet dat zeer, 't is een buil met een gat, 't zal een buil blijven...

Een spellewerkdeuntje (Biekorf 1923, p. 119) – 'bij 't stralen van de zon en helderer verlichting op 't kantwerk te Brugge'

Zunnetje, me blommetje
Komt up me' werk(st)je
Ik ga je kleên in 't wit satijn
En te Paaschen ga je nog schoonder zijn

Zonnetje, mijn bloemetje, kom op mijn werkje, ik ga je kleden in wit satijn en met Pasen zal je nog mooier zijn.

Slaapliedje uit een verhaal van K. De Wolf (Biekorf 1926, p. 167) (Brugs)

Do, do kindetje do
Sla'pt en doe' jen oogsjes toe
He'je geen vaak je moe' nie' slapen
He'je geen honger je moe' nie' gapen
Do, do kindetje do

Do, do, kindje, do, slaap en doe je oogjes toe, heb je geen slaap, dan moet je niet slapen, heb je geen honger, dan moet je niet gapen, do, do kindje do.

Kwelspreuke tegen kinders (Biekorf 1930, p. 224) – gesitueerd in St.-Kruis – Brugge

Wattè 'je liever: een aker of een eemere
Een aker
Gij luuzekraker
Een eemere
Gij leelijke schreemere

Wat heb je liever: een aker (=emmer) of een emmer. Een aker. Jij luizekraker. Een emmer. Jij lelijke huilebalk.

Kinderrijmpje (Biekorf 1950, p. 239) – gesitueerd in Roeselare in het begin van de twintigste eeuw:

Mollegie*, mollegie, martjie
Koopt da kind 'n tartjie
In de zunne gebakken
Dat de koeigies kakken
Trappelt de puud
Z'n oogsgies uut
Z'n teên in tweën
't En ee 't er maar een
Laat da arme pudegie, pudegie
Gezzegie, gezzegie weën

* Mollegie (molletje) wordt verklaard als een 'zwartharig meisje met vet rond aangezicht'.

Molletje, maartje, koop dat kind een taartje, in de zon gebakken, dat de koetjes kakken, trappel de kikker, zijn oogjes uit, zijn tenen in tweeën, het heeft er maar een, laat dat arme kikkertje, kikkertje, grasje weiden.

Kinderrijmpje waarin getergd wordt met spotnamen (Biekorf 1958, p. 81) – gesitueerd in St.-Kruis – Brugge:

Rosten, ge zijt gebo(r)sten
ge zijt gespleten
van erreweten 't eten
Nete schete erreweetzop
Met je muile in d'helle gedopt

Nete schete poepsoldoat
Hij eet zo geren koekebroad

Rosse, je bent gebarsten, je bent gespleten door erwten te eten, Nete (René) scheet erwtensop, met je muil in de hel gedoopt, Nete scheet poepsoldaat, hij eet zo graag koekebrood.

West-Vlaamse dialectliteratuur is niet uitsluitend een fenomeen van het verleden, maar het is tegenwoordig wel doorgaans een heel lokaal verschijnsel, dat de eigen dorpsgrenzen nauwelijks overschrijdt: in heel wat West-Vlaamse steden en gemeenten schrijven autochtone dialectliefhebbers dialectteksten voor lokale tijdschriften of voor revues en toneelstukken die dan ter plaatse opgevoerd worden ... Ruimere weerklank krijgen de jongste jaren een aantal jonge West-Vlaamse muzikanten die hun teksten in het West-Vlaamse dialect brengen. Pionier en boegbeeld is *Flip Kowlier* met zijn groep *'t Hof van Commerce.* In het kielzog van zijn succes hebben zich al enkele nieuwe groepjes en zangers met een West-Vlaams dialectrepertoire aangediend (bijvoorbeeld: *Gesman*). Al heel lang actief op de muziekscene met een uniek repertoire van West-Vlaamse volksmuziek en woordkunst is de populaire chansonnier Willem Vermandere.

Tot slot nemen we nog enkele dialectteksten uit verschillende delen van het West-Vlaamse dialectgebied op. De eerste twee dialectteksten zijn te situeren in het polderdorp Vlissegem en vertegenwoordigen het Noord-West-Vlaams. De derde tekst vindt zijn oorsprong in de oostelijk West-Vlaamse gemeente Wingene en kan als continentaal West-Vlaams gekarakteriseerd worden. De auteur van de laatste tekst is uit de zuidelijke stad Menen afkomstig. Het dialect van Menen ligt in het overgangsgebied tussen de dialecten van de Westhoek en de continentaal West-Vlaamse dialecten.

Twee vertelsels uit Vlissegem

De eerste tekst die hier volgt, verhaalt een belevenis van Sam Vanhoutte, een uit Meetkerke afkomstige Vlissegemnaar, destijds een buurman van M. Devos' grootvader aan moederszijde. Zij heeft het verhaal neergeschreven zoals zij het in de Vlissegemse tak van haar familie steeds weer heeft horen vertellen. De tweede tekst behoort tot de zogenaamde 'wilde fabels', een bijzonder genre in de volkse verteltraditie, dat met graagte beoefend werd tijdens het avondlijke buurten. Wilde fabels zijn absurde verhalen, geheel of gedeeltelijk op rijm; ze geven vaak blijk van een spitse taalcreativiteit bij de volksmensen van weleer. De oorspronkelijke verteller van de hier opgenomen fabel in zijn Vlissegemse versie was August Defraeye, wagenmaker en herbergier te Vlissegem, tevens grootoom van M. Devos.

De betoverde schaatsers van Meetkerke

Vroeger, o'me nog ip Meerkerke(1) weunden, gingen me wijder alle winters gaan schatsen ip de Meerkerksche moeren: ik, me broere en nog een stik of drie jonkheiden uit 't geburte(2). De moeren, dat zijn lege garzingen(3), die in den tijd alle jare onder water liepen, en o't aan 't vriezen ging, was dat één ijsplate, zo verre of da' je kijken koste, en al 't jong volk van 't Noorden(4) en uit 't Brugsche kwam daar t'hope(5) voor te schatsen. Nu, een zekere winter, 't was al enigte(6) dagen aan 't vriezen, en wijder de zundagachternoene al schatsen over de zwins(7) no' de moeren.
't Gerocht achter de vieren, 't begost te dimsteren(8), en 't kwam lijk een brokke van een smoor(9) ip. 'k Zeggen: "Jongers, 't is tijd da'me uitscheien, van 't gaat in een haai en een draai(10) donker zijn." Maar voor da' me naar huis gingen, wildegen me lijk gewente(11) nog een pinte gaan drinken in "de Katte", dat was een herberge te mirrelt van(12) de moeren. De bazinne, Verznie(13) Maene, was een beetje een aardig(14) vrommens(15), 't wierd in de streke gezeid dat ze koste toveren. Dat ze zij heur over de Brugsche vaart koste laten zetten zonder de schuite(16). Je zag gij heur lopen met heur geite aan de linksche kant, en beinst da je d'r een moment niet op gelet en hadde, liep ze zij ineens met die geite aan de andere kant van de vaart.
't Zijn tot ip de dag van vandage nog mensen ip Nieuwwege(17) die staande houden da' ze dat met hunder eigen ogen gezien hebben, en ze maken hunder dul(18) o'je durft zeggen dat da' nie kan zijn, da' z' hunder dat inbeeldegen. Affing(19), wijder, jonkheiden, in den tijd, me lachtigen wijder met die vertellingksjes, in uus gedacht waren dat klaps(20) van de mensen.
Zo, die zundag: wijder naar "de Katte". "Hewel, jongers", zegt Verznie, "is 't al gedaan met schaverdijnen(21), dè ?". "Jaat, bazinne", zeggen me, "'t begunt te dimsteren en 't komt een smoor ip. Gif uus zere(22) elk een pinte, van 't is nog een ende naar huis". O'me uus pintje uitgedronken en betaald hadden, zeggen me: "Allè Verznie, toe 't naaste keer(23), me zijn vors(24) naar huis". Waarip da Verznie zegt: "Jajendoet, je gaat gijder nog niet naar huis". En wijder: "Toet, Verznie, 't is al bijkan(25) donker, en met die mist ... en moeder gaat ongerust zijn". Dat en stond Verznie lijk nie aan, ze keerde heur omme en ze slufferde(26) naar de keuken, maar m' hoorden heur nog fizzelen(27): "Jajendoet, jajendoet...". Wijder naar buiten, maar wil je een keer geloven da'me de balie(28) niet en kosten vinden voor uit die moeren te geraken? Da'me daar heel de godgansche nacht in de donkeren en in de mist achter die balie gezocht hebben, maar niet vinden, hé, mens! En 't 's nuchtens(29), o't klaar wier, stonden me were voor de deure van "de Katte"! En die balie da' me heel de nacht gezocht hadden, die balie stond daar vichtig, tjestig meters verder, an dat

dammegat waar dat 'tn altijd gestaan hadde. Verznie, die rosse(30), stond te monkelen in heur deuregat, en ze zei: "Ga junder nu maar naar huis, jongers". Me waren van den hand Gods geslegen. M' hadden d'er altijd mee gelachen, met die fabels dat Verznie een toveresse was, en nu waren me zelf van heur betoverd geweest. Je kunt peinzen da' me geen benen genoeg onder uus gat hadden voor naar huis te frutten(31), over de zwins, achter de kerkewegels en stik over rik(32). Moeder stond uus al of te wachten aan 't glent(33), en je ziet van hier dat ze niet stijf content en was: "Gij godsche duuvels! Van waar kom je gijder nu? Zij je nie' beschaamd van heel de nacht uit junder kot te zitten? 'k En heb geen oge toegedaan, en vader ook niet, 'k heb hem moeten tegenhouden van in die smoor achter junder te gaan zoeken; me peinsdegen al da je deur 't ijs gezakt waart". Me zeggen: "Maar moeder, me kunnen 't niet helpen, 't is van Verznie van "de Katte", ze heeft uus heel de nacht doen dolen over de moeren". Maar moeder en was daarmee niet te paaien, wi! "Van Verznie, van de mist of van de pinten", zegt ze, "'t is me gelijk! Da'je met de klaren(34) weregekeerd ware, j'en hadde niet geleed(35) geweest!

(1) Plaatselijke benaming voor het dorp Meetkerke; (2) buurt; (3) graslanden; (4) de Polders (in tegenstelling tot 't Zuwen 'het zuiden', de zandstreek); (5) tezamen; (6) enkele dagen; (7) poldersloten; (8) schemeren; (9) een vorm van mist; (10) binnen de kortste keren; (11) zoals gewoonlijk; (12) in het midden van; (13) Virginie; (14) zonderling; (15) vrouwmens; (16) veerbootje; (17) wijk van Varsenare, palend aan Meetkerke; (18) maken zich kwaad; (19) enfin; (20) praatjes; (21) schaatsen; (22) rap; (23) tot de volgende keer; (24) voort, weg; (25) bijna; (26) slofte; (27) fezelen, mompelen; (28) zwaar houten weidehek; (29) 's ochtends; (30) boosaardig vrouwmens; (31) vluchten, rap wegrennen; (32) door heg en steg; (33) omheining; (34) vóór het donker; (35) door toverij op een dwaalspoor gebracht.

Een wilde fabel uit Vlissegem

'k Gingen een keer naar Mietje Moeiens bogaard(1)
krieken gaan trekken(2) van een droge mispelaren boom.
't Kwaamt daar een huis uit een vint gegaan
en je zei da'k die krieken mosten laten staan.
'k Zeggen: "'t en ga' je nie' an",
'k springen van voren ip me paerd, en 'k vallen d'r vanachter were van(3).
'k Rijen van daar naar 't dorp:
de musschen bouwden de kerke, de leeuwerken(4) dienden de messe(5);
een eken(6) paster, een esschen koster: ze smeten spenswater(7) met wrijfstaken(8)

– 'k wenste dat al mijn letten(9) braken -
Ik van daar naar huis.
Me wuuf was bezig met koeken bakken van zout, zand en zagemul(10).
'k Zeggen; "Ai gij hemelste hekse, teve, duivelinne,
'k wenste da' je verdomd wierd van al d'helsche duivels en een zolderrebbe(11).

(1) Tante Mietjes boomgaard; (2) plukken; (3) 'k val eraf; (4) leeuweriken; (5) mis, eucharistieviering; (6) eiken; (7) eenmalig gevormde samenstelling met de stam van het werkwoord *spensen* 'spatten, morsen met water'; (8) een wrijfstake is een schuurpaal voor de koeien in de weide. Geheel absurd in deze context; (9) leden, gewrichten; (10) zagemeel; (11) zolderrib, lat of dunne balk die vroeger gebruikt werd bij de constructie van gewelven en zolderingen.

Uit de Wingense krant

Het volgende stukje is een uittreksel uit een lang interview van Omer Vanlaere, redacteur van *De Wingense krant. Informatieblad voor Wingene – Zwevezele* met de Wingenaar Karel "Sjarel" Desoete, seizoenarbeider in Frankrijk. Het gesprek, in de Wingense streektaal, verscheen in afleveringen in de achtste jaargang (1987) van het blad. De hier volgende tekst komt uit de nummers 20 (15 mei 1987) en 21 (22 mei 1987) van die jaargang.

– Vertel ne keer van die fameuze oesten(1), in de felle brandende zunne?

– Jong'ne, 't zou daar zovele over te zeggen zijn, maar ... ik en wete zelve niet hoe da'k zulke dingen moete aan 't gat gaan(2). Ge zoudt daar moeten bij zijn, en kijken met uw eigen ogen. Da was altemets(3) niet menselijk, in die gloeiende oestzunne(4). 't Is de reden waarvoren dat we van 's nuchtens te vieren al aan de slag gingen, voor de koelte. Ten halven de voornoene(5) stonden w'al in ons blo(6) lijf. 't Zweet liep van ons in beken. En deur dat 't anterprizewerk(7) was, gaven w'al dat we kosten, 't mocht zo heet zijn of dat 't wilde. Jamaar, als er dan één voren ging(8) op de goeste van(9) Jan Scholier, dan was't voor dood. Dàt was 'ne glatte(10) werkman! Ik en koste hem niet volgen met de pikke, en pertank(11), 'k was genen duts(12). Maar zijnen gang(13) was altijd twee handen breder of de mijnen. En wat doe je dan? Geven, geven, àl da je kunt. G'hadt er g.v.d. [godverdomme] entwa van gekregen(14), in die brandende hitte. Trouwers, 'k deed ne keer den oest te Fresnay, nie verre van Chauconin. Ewel, 't is daar nog één doodgevallen neffens mij, van die verdomse hitte en van hem t'overdoen(15). Hij wierd seffens naar 't hof(16) gevoerd, en we gingen mee met ne man of twee. d'Ander deden voort, lijk dat er niets gebeurd

was. Zegt de boer: "Il est mort". We wisten dat ook. "Vous allez à l'enterrement". Ge verstaat toch, hé?

– Ja, ja'k, Sarele. Hij wilde da je naar de begravinge ging.

– Al 't volk van 't hof was op de begravinge. 'k Zie 't pasterke nog toekomen, met zijn zakske relikwieën. 't Was lijk zijn klein alaam dat hij mee had. In de kerke was 't er nog meer volk of da'k gepeinsd hadde. Da kwam van 't seizoenvolk(17) van d'hoven in 't ronde(18). Maar hij was dood, de vent. En 's achternoens(19) stonden w'alwere elk op zijn plekke, met de pikke, om zere voort te doene.

...

– Sarel, ge keunt nie geloven hoe dat 't mij spijt, da'k die pikkers nooit ne keer aan 't werk hebbe keunen zien, ginder in 't Fransche(20). Nu moet ik er nie meer op peinzen, 't is àl machinerije(21). Maar 'k heb dikkers(22) in de zomer deur Vrankrijk gereden en gepeinsd in mijn eigen: beziet dat toch ne keer, zulk' endlijke(23) ippervlakten. Begunt er maar aan.

– Jongne, da waren altemets partien(24), o, g'had gezeid dat g'heel de wereld één terwestik(25) was. Maar zou je geloven da we daar al t'hope(26) nog nie veel op letten? We vielen d'r aan(27), en we deden voort, zo zere of da we kosten, vandage en morgen, altijd maar voort, tegen(28) dat dien oest af was. We waren wij allemale meer gewend van te werken en voort te doene, of van te peinzen.

(1) oogsten; (2) zulke zaken moet aanpakken; (3) soms; (4) augustuszon; (5) halfweg de voormiddag; (6) bloot; (7) stukwerk; (8) *vorengaan* betekent 'voorgaan, als eerste gaan', hier gebruikt in de zin van '(een ploeg arbeiders) aanvoeren'. Wie *vorengaat*, bepaalt het tempo; (9) van de aard van; (10) noeste; (11) nochtans (van Frans *pourtan*); (12) sukkel; (13) gang, doorgang. Hier in toepassing op de gang die men al maaiend maakt in een korenveld; (14) *er entwa(t) van krijgen*, letterlijk 'er iets van krijgen' is in het West-Vlaams de gebruikelijkste uitdrukking voor 'er het heen en weer van krijgen'; (15) boven zijn krachten gaan; (16) de hoeve; (17) seizoenarbeiders, Vlamingen die in Frankrijk de oogst gingen doen; (18) in de buurt; (19) 's namiddags; (20) Frankrijk; (21) 't is allemaal gemechaniseerd; (22) dikwijls; (23) onnoemelijke; (24) partijen, uitgestrekte velden; (25) tarweveld; (26) alles bijeen, alles wel beschouwd; (27) begonnen eraan; (28) tot.

Een Meense vertelling van Maria Deleye

Toen de Stichting Nederlandse Dialecten in 1992 op zoek ging naar dialectteksten uit het hele Nederlandse taalgebied, bezorgde Maria Deleye een verhaal getiteld 'Naar den doolhof van Neuville' aan Hugo Ryckeboer, die de tekst annoteerde. Hieronder geven wij een fragment weer. De integrale tekst

werd opgenomen in *Van de A tot de AA. Het dialectenboek 2,* uitgegeven door de Stichting Nederlandse Dialecten in 1993 (red. Van den Wijngaard, Dams & Schaars).

Naar den doolhof van Neuville

Z'hadden Michel gezonden, omdat hij hem den besten zijn Frans kende. Hij stond bij de kommiezen(1).
"'t Ga nieten(2) zijn", zei Lucienne, heur zwarte ogen knipten nijdig. Z'hadden gezeid tegen Michel: "Zegt hunder da'we geweune juste maar naar den doolhof gaan, we gaan die ene tablette chokla toch niet verkopen. 't Is maar voor bij ons stuiten(3)." Michel had dat in zijn schoonste Frans overgezeid; den douanier haalde zijn schoeren(4) op, 't koste(5) hem geen sieke toebak schelen. Michel draaide zijn hielen en keerde were.
Ze stonden tusschen de twee douaneposten. De Belsche kommiezen haddden van piekens begaard(6), maar bij de Fransche hadden ze hunder kaba's(7) moeten opendoen en de knechten(8) waren afgetast. Eigentlijk hadden ze't van te voren kunnen weten, maar voor zulk een nietingske(9), wie zou er dat gepeisd hebben. "'t Is geen avance"(10), zei Michel, "ze zeggen dat de stuiten deure meugen, maar voor de chokla moeten we douanerechten betalen."
Z'hadden alle zesse geprotesteerd, maar z'hielden hunder in, met de kommiezen weet je noois(11), en de Fransche zijn nog slechter dan de Belsche: geen volk van de Nord, maar overgezet uit de Midi, of toch uit een verre régiong, ge weet noois wat dat ervan komt als je in de neuze zit(12). Betalen? – "'t Doet, 't doet", had Moniek gezeid, "dat zouden ze wel willen, maar we eten ze hier op, daar kunnen ze nieten op zeggen." Lucienne deed hare kaba open en haalde de grote tablette Côte d'Or uit. "Maar ons stuitjes toen? Moeten we ze te feite(13) droog opeten?" – "Wat wil je, Thérèseke, we wisten eigentlijk van te voren dat je geen Belsche chokla meugt invoeren."
"We drinken er een cinematje(14) bij, 't gaat wel gaan", had Gilbert troostend gezeid. Gilbert is den oudsten van de bende. 't Is hem die alles in gang steekt, en daarom voelt hij hem een beetje responsabel(15) voor allemaal, ook voor Thérèse, dat schijtgat(16), die noois goed weet hoe 't in malkaar steekt en gewillig mee tjoolt(17) met heur zuster en heur nichtjes; de kozens(18) pakt ze op den hoop toe.
Gilbert had gezeid: "Op Tweede Sinksen, gasten(19), gaan we naar Neuville-doolhof." – "Te voete?" – "Vaneigen(20) te voete, hoe zou je daar anders geraken?" En nu staan ze hier, tusschen de twee douanen, in Niemandsland, en ze delen de regels(21)

chokla, al greiten(22) omdat ze de kommiezen een kole stoven(23).
Simonneke doet juist lijk dat ze 't ook kluchtig vindt, om mee te doen met den hoop. 't Is moeilijk om zo zot te doen lijk heur nichten: frank, lijk Moniek, of met Lucienne z'n air van jong meissen(24). De chokla plakt, hij past niet bij de zunne en de warmte van den Sinksenachternoene.
We zien d'er onnozel uit, peist Simonne. 't Is een pak van heur herte als ze de douane gepasseerd zijn.
Een stuk of tweehonderd meters verder draaien ze links in, direktie(25) Neuville. 't Is(26) hier geen volk, buiten enigte oude wuivekes(27), in 't deuregat, surtout in de couréekes(28). Ne keer 't kerkhof gepasseerd, zijn ze al buiten 't stee(29), over de stikken(30) zien ze 't voorborchte(31) van Halewinne-berg. De zunne brandt. 't Is stijf warm voor een dag in mei en de weg klimt nu zere berg-op. Ze sparen hunnen asem en hunder stemme. Gilbert en Michel amuseren hunder met steentjes schippen(32).
"Scheid toch uit", zegt Lucienne. Ze gaat stap-en-half(33) door, z'is rood van de warmte. Ik weet waarom ze zo gepresseerd is, peist Simonne, z'heeft rendez-vous gemaakt in den doolhof, met een Fransche jongen waarmee dat z'in kennis is(34). Zogezeid weet niemand van nieten. Dat ze 't moesten weten bij Lucienne thuis, 't zou stinken(35).

(1) douaniers; (2) niets; (3) boterhammen; (4) schouders; (5) kon; (6) zich van de domme gehouden; (7) boodschappentassen; (8) jongens; (9) kleinigheid; (10) het helpt niets; (11) nooit; (12) als men je slecht gezind is; (13) straks; (14) limonade; (15) verantwoordelijk; (16) bange meid; (17) loopt (sukkelachtig); (18) neven; (19) mannen, kerels; (20) vanzelfsprekend; (21) repen; (22) spottend lachen; (23) een poets bakken; (24) jonge meid; (25) richting; (26) Er is; (27) vrouwtjes; (28) beluiken; (29) de stad; (30) velden; (31) de buitenwijk van Hallouin; (32) schoppen; (33) met gezwinde stap; (34) een relatie heeft; (35) er zou herrie zijn.

9. Literatuur over de West-Vlaamse dialecten

We hopen dat de hieronder vermelde publicaties de geïnteresseerde lezer de kans bieden om bepaalde terreinen verder te exploreren. Zelf hebben we bij het schrijven van dit boek dankbaar gebruik gemaakt van vele publicaties van vakgenoten. Alle werken waaraan we schatplichtig zijn, werden in het onderstaande overzicht opgenomen.

9.1 Artikelen en boeken

9.1.1 Algemeen: het West-Vlaamse dialectlandschap, taalgeschiedenis en taalverandering

GYSSELING, M. (1943): Bijdrage tot de kennis van het oudste Kustwestvlaams. In: *Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie* 1943, 819-848.

JACOBS, J. (1927): *Het Westvlaamsch van de oudste tijden tot heden.* Groningen: Wolters.

PEE, W. (1979): *Het West-Vlaams.* Met inleiding door M. DEVOS. VWS-cahier, Bibliotheek van de Westvlaamse Letteren 80. Koekelare: Vereniging van Westvlaamse schrijvers.

RYCKEBOER, H. (1977): Het Nederlands van de Franse westhoek: situatie en situering. In: *Taal en Tongval* 29, 50-66.

RYCKEBOER, H. (2004): *Frans-Vlaams.* In de reeks: Taal in Stad en Land. Tielt: Lannoo.

TAELDEMAN, J. (1983): De kasselrij Kortrijk in het Vlaamse dialektlandschap. In: *De Leiegouw* 3-4, 275-296.

TAELDEMAN, J. (1987): Ekstern-linguïstische achtergronden van het Vlaamse dialectlandschap. In: *Leuvense Bijdragen* 76/3, 315-334.

VANDEKERCKHOVE, R. (2000): *Structurele en sociale aspecten van dialectverandering. De dynamiek van het Deerlijkse dialect.* Gent: Koninklijke Academie voor Taal- en Letterkunde.

VANDENBUSSCHE, W. (2001): Verbinden, verdelen en overheersen. Taal, identiteit en macht in de 19de eeuw: Brugge als casus. In: *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis* 27/4: 437-458.

VAN DEN HEUVEL, J. & E. BROU (1911): *De topografische grens tusschen het Oost- en het Westvlaamsch dialect.* Ongepubliceerde studie, Gent: Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde (kan daar geconsulteerd worden).

VAN SINT-JAN, R. (1931): *Het West-Vlaamsch van Guido Gezelle.* Antwerpen: De Sikkel.

WILLEMYNS, R. (1979): Invloed van 'power' en 'solidarity' op het gebruik van dialect en standaardtaal in Vlaanderen. In: *De Nieuwe Taalgids* 72, 289-302.

WILLEMYNS, R. (1985): Diglossie en taalcontinuüm: twee omstreden begrippen. In: Willemyns (red.): *Brussels Boeket, Liber discipulorum Adolphe Van Loey*, 187-229. Brussel: VUB.

WILLEMYNS, R. (1995): *De tweede generatie Westvlaamse particularisten.* Gent: Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde.

WILLEMYNS, R. (2000): Dialectverlies in West-Vlaanderen. In: S. Gillis, J. Nuyts & J. Taeldeman (red.): *Met taal om de tuin geleid: een bundel opstellen voor Georges De Schutter ter gelegenheid van zijn pre-emeritaat*, 483-491.

WILLEMYNS, R. (2003): *Het verhaal van het Vlaams. De geschiedenis van het Nederlands in de Zuidelijke Nederlanden.* Antwerpen: Standaard Uitgeverij / Utrecht: Het Spectrum.

9.1.2 Uitspraakverschijnselen

DEBRABANDERE, F. (1973): De Kortrijkse t-apokope in oude teksten. In: *Album Willem Pée.* De jubilaris aangeboden bij zijn zeventigste verjaardag. 89-93. Tougeren: Michiels.

DEVOS, M. & J. TAELDEMAN (1974): Vokaalverkorting in het Westvlaams. In: *Taal en Tongval* 26, 5-45.

DEVOS, M. (1980): Westvlaamse expansie? Een veldbericht. In: *Taal en Tongval* 32, 225-228.

DEVOS, M. (2002): Perifere parallellen. In: *Driemaandelijkse bladen voor taal en volksleven in het oosten van Nederland* 54, 45-86.

DEWULF, H., J. VAN KEYMEULEN, F. VERSTRAETE (1981): Westvlaamse expansie en standaardizering: een sociolinguïstische benadering. In: *Taal en Tongval* 28, 52-62.

RYCKEBOER, H. (1981): Van groepstaal naar stadstaal in West-Vlaanderen. In: *Taal en Tongval* 33, 111-115.

RYCKEBOER, H. (1991): Spontane palatalisatie. Een Nederlands-Picardische parallel? In: *Handelingen der Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis* 45, 113-135.

SERCU, A. (1972): *Het dialect van Oostduinkerke en omgeving. Een synchronisch en diachronisch onderzoek van het fonologisch systeem van het Oostduinkerks en een klankgeografisch onderzoek van de omliggende gemeenten.* Gent: Koninklijke Vlaamse Academie.

SOETE, J. (1927): *Uitgelezen hoofdstukken uit een studie van het Kortrijksche dialect.* Ongepubliceerd proefschrift, K.U.Leuven.

TAELDEMAN, J. (1971): De ontwikkeling van Ogm. U in het westelijke en centrale zuiden. In: *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie* XLV, 163-270.

TAELDEMAN, J. (1978): *De vokaalstruktuur van de "Oostvlaamse" dialekten. Een poging tot historische en geografische situering in het Zuidnederlandse dialektlandschap.* Bijdragen en Mededelingen der Dialektencommissie van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen te Amsterdam LI.

TAELDEMAN, J. (1979): Het klankpatroon van de Vlaamse dialekten. Een inventariserend overzicht. In: *Inleiding tot het Woordenboek van de Vlaamse Dialekten,* 48-120. Tongeren: Michiels.

VANDEKERCKHOVE, R. (2001): West-Vlaamse klanken in West-Vlaamse namen. In: V De Tier & A. Marynissen (red.): *Van de streek. De weerspiegeling van dialecten in familienamen. Het Dialectenboek* 6, 329-348. Groesbeek: Stichting Nederlandse Dialecten.

VANDEKERCKHOVE, R. (2003): West-Vlaams dialectbewustzijn van Noordzee tot Leie. In: V. De Tier & R. Vandekerckhove (red.): *Aan taal herkend. Het bewustzijn van dialectverschil. Het Dialectenboek 7*, 293-309. Groesbeek: Stichting Nederlandse Dialecten.

VAUTERIN, L. (1961): De apokope van "t" in het Kortrijks. In: *De Leiegouw* 3, 15-18.

WILLEMYNS, R. (1971): *Bijdrage tot de studie van de klankleer van het Brugs op het einde van de Middeleeuwen.* Tongeren: Michiels.

9.1.3 Woordvorming

DE GRAUWE, L. (2004): Zijn olla vogala Vlaams, of zit de Nederlandse filologie met een koekoeksei in (haar) nest(en)? In: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 120, 44-56.

DEVOS, M. (1986): Het persoonlijk voornaamwoord 2[e] pers. enk. in het Westvlaams: geografie en historiek. In: M. Devos en J. Taeldeman (red.): *Vruchten van zijn akker. Opstellen van (oud-)medewerkers en oud-studenten voor prof. dr. V.F. Vanacker.* Gent: Seminarie voor Nederlandse Taalkunde en Vlaamse Dialectologie, Rijksuniversiteit Gent, 167-189.

DE SCHUTTER, G., H. RYCKEBOER & J. TAELDEMAN (1975): Het diminutiefsysteem in drie Zuidnederlandse dialekten. In: *Spel van zinnen. Album A. van Loey*, 37-58.

PEE, W. (1936/1938): *Dialectgeographie der Nederlandsche diminutiva.* Delen I en II. Tongeren: Michiels.

RYCKEBOER, H. (1995): Restanten van het diminutief stapelsuffix –elkijn in de Zuidnederlandse dialecten. In: *Taal en Tongval* 47, 187-194.

TAELDEMAN, J. (1980): Pluralisation in the Flemish (and the Brabantish) dialects. A diatopical survey and a sociolinguistic close-up of morphological change. In: Daalder en Gerritsen (red.): *Linguistics in the Netherlands*, 29-46.

VANDEKERCKHOVE, R. (2000): West-Vlaamse pronomina in beweging. In: V. De Tier, M. Devos & J. Van Keymeulen (red.): *Nochtans was scherp van*

zin. Huldealbum Hugo Ryckeboer. Gent: Vakgroep Nederlandse Taalkunde, Universiteit Gent, 409-419.

VANDEKERCKHOVE, R. (2002): Vervlakking op de West-Vlaamse dialectkaart. Diminutiefvorming vroeger en nu. In: *Taal en Tongval* 54/1, 24-46.

9.1.4 Woordenschat

DEBRABANDERE, F. (1986): *Het Kortrijkse dialect: een verzameling radiolezingen van wijlen dr. Jan Soete.* Verhandelingen van de Leiegouw X (bevat ook een klankinleiding voor het Kortrijkse dialect).

DEBRABANDERE, F. (1994): Oude Westvlaamse woorden. In: *De Leiegouw* 36, 285-324.

DE TIER, V. en M. DEVOS (1999): Slordig en overhaast tewerk gaan: klein lexicon van Vlaamse dialectwoorden. In: *Oostvlaamse Zanten. Tijdschrift voor volkscultuur in Vlaanderen* 74, 113-132.

DE TIER, V. en M. DEVOS (2000): De Zuid-Nederlandse benamingen voor de egel. In: V. De Tier, M. Devos en J. Van Keymeulen (red.): *Nochtans was scherp van zin. Huldealbum Hugo Ryckeboer.* Gent: Vakgroep Nederlandse Taalkunde, Universiteit Gent, 193-211.

DEVOS, M. (1978): Raket, reket, roket, riket, rinket. In: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 94, 25-66.

DEVOS, M. (1984): Bunder voor 'woest of onvruchtbaar land'. In: W.J.J. Pijnenburg, K. Roelandts en V.F. Vanacker (red.): *Feestbundel voor Maurits Gysseling. Opstellen door vrienden en vakgenoten aangeboden bij gelegenheid van zijn 65e verjaardag.* Leuven: Instituut voor Naamkunde, 93-104. Ook verschenen in: *Naamkunde* 16 (1984), 93-104.

DEVOS, M. en J. VAN KEYMEULEN (1985): Namen voor het afdak in de Vlaamse dialekten. In: H. Ryckeboer, J. Taeldeman en V.F. Vanacker (red.): *Hulde-album Prof. Dr. Marcel Hoebeke. Hem door vakgenoten, medewerkers en vrienden aangeboden bij zijn afscheid van de Rijksuniversiteit.* Gent: Seminarie voor Nederlandse Taalkunde, Rijksuniversiteit Gent, 183-209.

DEVOS, M. (1987): Dialectverlies en dialectbehoud in de agrarische woordenschat In: *De Leiegouw* 29, 93-100.

DEVOS, M. en J. VAN KEYMEULEN (1995): Zuidnederlandse benamingen voor het tasmuurtje. In: José Cajot, Ludger Kremer und Hermann Niebaum (red.): *Lingua Theodisca. Beiträge zur Sprach- und Literaturwissenschaft, Jan*

Goossens zum 65. Geburtstag. Münster: Zentrum für Niederlande-Studien, 485-511.

DEVOS, M. (2004): De beroepsbenamingen *timmerman* en *schrijnwerker* in Vlaanderen en omstreken. In: Johan De Caluwe e.a. (red.): *Taeldeman, man van de taal, schatbewaarder van de taal.* Gent: Academia Press. 403-414.

DEVOS, M. (1991): De idiotica en het dialectonderzoek van vandaag. In: Berns, Geeraerts & Moerdijk (red.): *Dialectlexicografie. Themanummer 4 Taal en Tongval,* 105-136.

RYCKEBOER, H. (1991): De regionale toptiens van dialectwoorden en -begrippen: Oost- en West- en Zeeuws-Vlaanderen. In: H. Crompvoets & A. Dams (red.): *Het dialectenboek. Kroesels op de bozzem,* 167-177. Groesbeek: Stichting Nederlandse Dialecten.

RYCKEBOER, H. (1995): 't Viel een neusdoek bachten mijn zatte. Dialectverlies in West- en Oost-Vlaanderen. In: R. Belemans & H. Van de Wijngaard (red.): *Dialect in beweging. Het dialectenboek* 3, 239-252. Groesbeek: Stichting Nederlandse Dialecten.

SNELLAERT, F.A. (1844): Bydragen tot de kennis van den tongval en het taeleigen van Kortryk. In: *Belgisch museum voor Nederduitsche tael- en letterkunde en de geschiedenis des vaderlands* 8, 156-201 (bevat ook toelichting over het Kortrijkse klanksysteem).

VANDEKERCKHOVE, R. (2005): De taalhistorische gelaagdheid van het West-Vlaamse dialectbuffet. In: V. De Tier, R. Keulen & J. Swanenberg (red.): *Proeven van dialect. Een kijkje in de keuken van de Nederlandse dialecten. Het Dialectenboek* 8, 303-313. Groesbeek: Stichting Nederlandse Dialecten.

VANDENBERGHE, R. (1999): Zo fier als een pauw of preuts lijk veertig? In: V. De Tier & S. Reker: *In vergelijking met dieren. Intensiverend taalgebruik volgens de SND-krantenenquête (1998). Het dialectenboek* 5, 319-339. Groesbeek: Stichting Nederlandse Dialecten.

VANDENBUSSCHE, W. (2001): Dialectgebruik in de Brugse kiesstrijd van 1912. In: *Brugs Ommeland* 41/1: 102-109.

9.1.5 Zinsbouw

BAERT, M.A. en A. DE MEERSMAN (1981): Gaan Vlamingen altijd gaan dansen? In: *Taal en Tongval* 33, 5-14.

BLOMME, S. (2004): *Syntaxis van het Brugs dialect.* Ongepubliceerde licentiaatsverhandeling K.U.Leuven.

BOMMEREZ, I. (2000): *Syntaxis van het Roeselaars.* Roeselare: stadsbestuur.

CAPPELLE, B. (2003): Het gebruik van het Brugse dialoogpartikel *dè*. In: *Neerlandstiek.nl*, 44 p. (Pdf-versie), downloaden op: www.neerlandistiek.nl/03.01

DEVOS, M. & W. VANDEWEGHE (2003): Pronominale substitutie na voorzetsel in het West-Vlaams. In: S. Barbiers, M. Devos & G. De Schutter (red.): *Dialectsyntaxis in bloei. Themanummer 15-16 Taal en Tongval*, 209-236.

RYCKEBOER, H. (1986): Het hulpwerkwoord 'doen' in replieken. In: M. Devos & J. Taeldeman (red.): *Vruchten van z'n akker, Hulde-album V.F. Vanacker.* Gent: Seminarie voor Nederlandse taalkunde en Vlaamse dialectologie, Rijksuniversiteit Gent, 321-338.

RYCKEBOER, H. (1989): Teure! Etymologie versus volksetymologie. In: *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie* 62, 37-47.

VANDEKERCKHOVE, R. (2003): De relativa 'die' en 'dat' in het dialect en de standaardtaal van West-Vlamingen. In: *Nederlandse taalkunde* 2003/2, 115-129.

9.2 Naslagwerken

BALCAEN, R., J. &W. BOGAERT, P. CNEUT en P. VERCRUYSSE (1994): *1001 maal Izegems.* Een verzameling van typisch Izegemse woorden, zegswijzen en spreuken, verlucht met tekeningen van Tom Lesaffer. Izegem: J. Bogaert.

BARBIERS S., H. BENNIS, G. DE VOGELAER, M. DEVOS en M. VAN DER HAM (2005): *Syntactische Atlas van de Nederlandse Dialecten.* (SAND) *Deel I / Syntactic Atlas of the Dutch Dialects. Volume I.* Amsterdam: Amsterdam University Press.

CLINCKEMAILLIE, J. (1996): *Ool koett'n en ool doen: het dialect van Midden-West-Vlaanderen.* Aartrijke: Decock.

DE BO, L.-L. (1892): *Westvlaams Idioticon.* Gent: Siffer (anastatische herdrukken: Handzame: Familia et Patria 1970, 1976 / Roeselare: Familia et Patria 1991, 1992).

DEBRABANDERE, F. (1999): *Kortrijks Woordenboek.* Kortrijk: De Leiegouw/-Brugge: Van de Wiele.

DEBRABANDERE, F. (2002): *West-Vlaams etymologisch woordenboek: de herkomst van de West-Vlaamse woorden.* Amsterdam/Antwerpen: Veen.

DELOOF, G. (2001): *Zwevegemse Woordenschat.* Zwevegem: Amantine, Culturele en Heemkundige Kring.

DE SCHUTTER, G., T. GOEMAN en B. VAN DEN BERG (2005): *Morfologische Atlas van de Nederlandse Dialecten.* (MAND) *Deel I / Morphological Atlas of the Dutch Dialects. Volume I.* Amsterdam: Amsterdam University Press.

DESNERCK, R. (1988): *Oostends Woordenboek.* Derde druk. De Haan: Desnerck.

DETAEVERNIER, M. (2002): Woordenlijst van het Meens dialect. *'t Wingeroen 26, themanummer.*

DEVOS, M., H. RYCKEBOER, J. VAN KEYMEULEN e. a. (1979-): *Woordenboek van de Vlaamse Dialecten* – Gent. (Een systematisch woordenboek met woordkaarten verschijnend in afleveringen.Van deel I Landbouwwoordenschat zijn momenteel verschenen: *Akkerland en Weiland,* 1979; *Behuizing,* 1985; *Het Erf (met cumulatieve registers),* 1987; *Ploegen,* 1991; *Spitten, Eggen, Rollen,* 1994; *Bemesting,* 1995; *Waterhuishouding (met cumulatieve registers),* 1997; *Rund 1,* 1993; *Rund 2,* 2001; *Paard 1,* 2003. Van deel II Niet-agrarische vakterminologieën zijn momenteel verschenen: *De Mandenmaker,* 1982; *De Strodekker,* 1982; *Handspinner en Touwslager,* 1982; *De Kuiper en de Hoepelmaker,* 1988; *De Molenaar,* 1990; *De Timmerman en de Meubelmaker 1,* 1998; *De Zeevisser,* 2000. Van deel III Algemene woordenschat zijn momenteel verschenen: *Vogels,* 1996; *Land- en waterfauna,* 1999; *Flora,* 2002; *Karakter,* 2005.)

DHONT, A. (2001): *De taaltuin van Loppem en omstreken.* Loppem: A. Dhont.

GEZELLE, G. (1907-1909): *Loquela,* met voorbericht van J. Craeynest. (Woordenboek samengesteld op basis van Gezelles woordzantingen in het tijdschrift Loquela, postuum verschenen). Antwerpen: Nederlandsche boekhandel/Amsterdam: Veen (anastatische herdruk: Torhout/Zedelgem: Flandria Nostra 1982).

GOOSSENS, J., J. TAELDEMAN & G. VERLEYEN (1998): *Fonologische Atlas van de Nederlandse Dialecten* (FAND). Gent: Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde.

NEIRINCK, J. en F. (1988): *Het dialect van Aarsele.* Aarsele: J. en F. Neirinck.

PEE, W. & E. BLANCQUAERT (1946): *Dialectatlas van West-Vlaanderen en Fransch-Vlaanderen.* Reeks Nederlandse Dialectatlassen. Antwerpen: De Sikkel.

VALLAEYS, A. (1997): *Woordenboek van het Poperings.* Poperinge: Stadsbestuur Poperinge.

VANDEN BULCKE, H. (1999): *Woordenboek van het Deizels. Woorden en zegswijzen uit het dialect van Dadizele.* Dadizele: Heemkundige Kring Dadingsila.

WITDOUCK, R. (1998): *Woorden, gezegden, wijsjes en plaatsnamen van Sint-Denijs.* Reeks monografieën over Sint-Denijs 1.

9.3 West-Vlaams op het internet

Woordenboek van de Vlaamse dialecten:
http://fuzzy.arts.kuleuven.ac.be/rewo/wvd.htm

"Vlamsch over de schreve":
http://www.sint-janscollege.be/projecten/dialect/default.htm

"Combined maps for the West-Flemish dialect area":
http://home-13.tiscali-business.nl/~tpm09245/lang/lg/wv/peewv.htm

West-Vlaams voor beginners van de West-Vlaamse gidsenkring:
http://www.gidsenkringbrugge.com/nl/westvlams.html

Cursus West-Vlaams op de website van Dudstock (rockfestival in Dudzele):
http://www.dudstock.be/extra/westvlaams.asp

Hoe vaar je als je in West-Vlaanderen *aardig vaart*?
Waar in West-Vlaanderen zeggen ze *wieder* en waar *wulder*?
Hoe verbuig je ja en nee in het West-Vlaams?
En wat zijn een *reeuwal*, een *ransel* en een *pezenwever*?

Het West-Vlaams is één van onze oudste en best bewaarde dialecten. Er klinken nog verre echo's door van de taal van oude Germaanse stammen uit de eerste eeuwen van onze jaartelling. Dankzij de geïsoleerde ligging en de geringe verstedelijking is het West-Vlaams nog maar weinig aangetast door invloed van het Standaardnederlands.
In dit boek worden de typische kenmerken van de West-Vlaamse uitspraak, de woordvorming en de zinsbouw onder de loep genomen, en wordt ook ruim aandacht besteed aan de woordenschat.
Ten slotte proberen de auteurs ook de toekomst van het West-Vlaams te voorspellen. Zal het dialect overleven?

Magda Devos is afkomstig van Klemskerke. Ze is hoofddocent Nederlandse taalkunde aan de Universiteit Gent. Ze promoveerde met een studie over de namen voor het bouwland in de Vlaamse dialecten door de eeuwen heen. Aan de Gentse universiteit leidt zij het project *Woordenboek van de Vlaamse dialecten*, waarvan verschillende afleveringen mede op haar naam staan.
Reinhild Vandekerckhove is afkomstig van Deerlijk. Ze is docent Nederlandse taalkunde en sociolinguïstiek aan de Universiteit Antwerpen. Ze promoveerde met een studie over dialectverandering in West-Vlaanderen en is voorzitter van de Stichting Nederlandse dialecten.

www.lannoo.com